

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

504 Č. 625.-627.

IVAN FRANKO:

HALIČSKÉ OBRÁZKY.

REDAKTOR JAROSLAV KVAPIL.

O hal.

J. OTTO

NAKLADATELSTVÍ V PRAZE
FILIÁLKA VE VÍDNI I., GLUCKG. 3.

25.5

06

IVAN FRANKO:

HALIČSKÉ OBRÁZKY

Z RUSÍNSKÉHO ORIGINÁLU
PŘELOŽIL SE SVOLENÍM AUTOROVÝM

JAR. V. BURIAN.

ÚVOD NAPSAL ADOLF ČERNÝ.

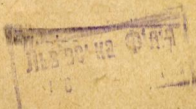
~~22800.~~

~~625-6~~

V PRAZE.

NÁKLADEM J. OTTY.

1907.

VEŠKERA PRÁVA VYHRAZENA.

Львівська бібліотека
Бібліотечний відділ УРСР

504 ф

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ II- 34288

F/IV
H-18
Tiskem »Unie« v Praze.

IVAN FRANKO.

Jeden z těch, kteří v posledních třiceti letech vznesli na svých bedrech literaturu ukrajinskou (maloruskou) v Haliči na stupeň hodný respektu — a to jeden z nejpřednějších, ba nejpřednější. Dobře napsal B. Hrinčenko, že „bez Ivana Franka nebyla by Haličská Rus v osvětově kulturním směru tím, čím nyní jest“. Práce jeho je tak mnohostranná a pronikavá, že není takřka oboru literárního a kulturního, v němž bychom se s ní nesetkali, že si bez ní prostě nelze novou haličsko-ukrajinskou literaturu mysliti. Není možno mluvit o Frankovi povídkáři, básníku a dramatikovi bez současného zřetele na Franka etnografa, sociologa, literárního historika a politika. Skoro šmahem ze všech jeho belletristických prací ozývá se tendence sociální nebo politická — s jedinou snad výjimkou „*Rozvátého listí*“. Ale nikde skoro nepůsobí rušivě, poněvadž ji ovládá silná ruka rozeného i uvědomělého

umělce. Podivuhodná, vzácná věc objevuje se totiž u Franka, jak již konstatoval prof. O. Kolessa: že chladný vědecký skepticism a vloha publicistická neubily v něm umělce.

Franko jest povaha silná i prudká, kritická, ale ne bořivá, nýbrž tvůrčí. Připomíná našeho Havlíčka, Nerudu, Machara — a není věru náhoda, že z české literatury právě z těchto autorů nejraději překládal. Poráží-li jednou rukou, co se mu zdá slabým a nezdravým, staví za to druhou rukou zdivo nové, mohutné, na základech zdravých. „*Píseň a práce!*“ jest jeho heslo, vyslovené v soujmenné básni ve sbírce „*Z veršyn i nyzyn*“. A věru nic nemůže lépe charakterisovati Franka básníka a zároveň neúporného učence i publicistu, jako toto heslo. Kdo zná jmenovanou Frankovu báseň, kdo zná celou jeho činnost, opravdu nepochopí, jak mu mohla býti učiněna výtka dekadentství. „Já že jsem dekadent?“ hájil se Franko:

Já že jsem dekadent? Jsem z *lidu*, z kraje,
jenž *vzhůru* jde, ač poután jeho krok,
mé heslo: *práce, štěstí, svoboda* je,
jsem sedlák, *prolog*, nikdy *epilog*!

Ano, Franko jest prolog, zahajující v ha-ličsko-ukrajinském krásném písemnictví novou dobu — a podobně i v ostatních oborech, ne-li sám, aspoň se svým učitelem M. Draho-

manovem. Ovšem není duch úzký, omezující se pouze na domácí obzor; ač bolestně a vytrvale bojuje za národní práva rusínského lidu, stojí přece na půdě všelidské, obzírá široké horizonty se stanoviska obecné lidskosti. A to dělalo obmezené a úzkoprsé nacionalisty a konservativce, to činilo z nich jeho odpůrce a nepřátele — doma i u Poláků.

Již na drohobyčském gymnasiu vidíme jej toužícího po obsáhnutí nejširších kruhů lidského ducha a po dostižení nejvyšších jeho vzletů. Četl kde co: Shakespearea, Schillera, Klopstocka, Krasického, Goethe, Nibelungy, Krasinského, Mickiewicze, Słowackého, Heine, Viktora Huga, Dickense atd. A z gymnasia také vezl si již řadu vlastních překladů: Sofoklovy Antigony a Elektry, značné části knih Jobových, několika kapitol z Isaiáše, několika písní Nibelungů, dvou zpěvů Odysseje, celého rukopisu Královédvorského atd. V rozšiřování ukrajinského obzoru spatřoval velikou podmínku pokroku v literatuře a v národním životě vůbec, pročez od počátku své literární činnosti velmi mnoho překládal. Přeložil Goethova „Fausta“, Byronova „Kaina“, překládal mnoho z Heineho, Bret Harta, Marka Twaina, Gogola, Ščedrina, Turgeněva, Dostojevského, Zoly, Lermontova, Shelleye, Freiligratha, T. Moora, Někrasova, Shakespearea, V. Huga, Björnsterne-Björnsona, Schillera atd. Při své

překladatelské činnosti často sahal i do české literatury a překládal hlavně z Havlíčka (epigramy, Tyrolské elegie, Krále Lávrů, Křest sv. Vladimíra), Nerudy, Machara (Magdaluenu a j.), ze Sv. Čecha, Vrchlického, Zeyera a j. Napsal spoustu studií a essayí, otvírajících průhledy do světových literatur — a vyhledával všude hlavně to, co vynikalo životní pravdou, snahou po světle a pokroku, vzpourou proti temným silám, žívlům a činům. Zkrátka to, v čem se projevoval „věčný revolucionářský duch, jenž žene tělo v boj za svobodu, pokrok, štěstí.“*)

Franko od počátku své činnosti přesazoval na půdu ukrajinskou ideje všelidského pokroku, předběhl o značný hon své vrstevníky — a proto vždy docházel a dochází ohlasu a sympathií u mládeže. Zástupce akademické mládeže při oslavě 25leté Frankovy literární činnosti potvrdil to velmi výstižnými slovy: „Tvoje píseň rovněž jako Ševčenkova zvonila nám silou písně Tyrtaeovy! Tys byl a jsi mládeži osmdesátých a devadesátých let tím, čím byl Ševčenko mládeži let padesátých a šedesátých.“

Jeho touha po svobodě, pokroku a štěstí národa vedla jej k ideám socialismu, činila jej vždy opravdovým demokratem, stojícím při

*) „Hymn“, úvodní báseň sbírky „Z veršyn i nyzyn“.

ubohých a ukřivděných, usilujícím o vysvobození pracujícího lidu z bídy, ponížení a zotročení, snažícím se o hospodářské i duševní povznesení nejširších vrstev lidových.

Jeho touha po pravdě vedla jej v literatuře k realismu, jehož prostředků užíval k hlášení a rozsévání svých ideálů lidských a národních. Tím nemá býti řečeno, že se přidržoval pouze a jedině směru realistického nebo naturalistického, jak mnozí o něm vyhláší — v jeho tvorbě nacházíme vedle prací opravdu naturalistických i výtvary a sny romantické a fantastické, na př. historicko-fantastickou povídku „*Zachar Berkut*“, romantickou črtu „*Bez práce*“, dramatickou fantasii „*Sen knížete Svatoslava*“ a něžné „*Rozváté listí*“. Ale přes to jest realistická kresba a realistické pojmání látky hlavním příznakem jeho tvorby. V tom směru vytvořil drobné i větší práce, které zůstanou vždy předními ozdobami ukrajinské literatury a které náležejí k vynikajícím plodům realistické školy vůbec. V ukrajinské literatuře jest Franko nejen prvním zástupcem tohoto uměleckého směru, před ním v ní neznámého, ale i nejlepším a nejznamenitějším. Realistické a naturalistické kresby jako „*Nadně*“, „*Boryslav*“, „*Zedník*“ a j. jsou práce znamenité, hluboce vzrušující, jejichž umělecká cena se nezmenší, ať převládnou v literatuře proudy a směry jakékoliv.

Hlavním předmětem jeho pozorování jest lid vesnický a dělnický: lid rusínských vsí, těžce pracující na své skrovné hroudě i na cizím, zanedbaný a odstrkovaný kulturně, hospodářsky i politicky — i lid dělnický, přitahovaný magnetickou silou průmyslových ohnisk z pohorských vesnic, vyssávaný, znemravňovaný a zašlapávaný. Co ze života tohoto lidu napsal, jsou nejen umělecké práce, dýšící životností, ale jsou i dobové a lidské dokumenty, poněvadž nic v nich není smyšleno, neústrojně přibásněno. „Skoro všechny moje novelly,“ praví Franko sám ve své autobiografii, „předvádějí skutečné lidi, jež jsem kdysi znal, skutečné fakty, na něž jsem se díval aneb o nichž jsem zvěděl od svědků, malují krajiny těch zákoutí naší země, jež jsem, jak se říká, přeměřil vlastníma nohama.“

Lidu všímal si vědomě již od let gymnasijských. Už v nižším gymnasiu počal sbíratí národní písně, tak že již v dobách gymnasijských zapsal jich 800 čísel. Zapisoval, co slyšel, nejen doma na vsi a na svých potulkách od lidu selského, nýbrž i ve městě od prostých řemeslníků a dělníků, i ve vazbě od vězňů, zkrátka při každém styku s lidem měl otevřené oči i duši pro jeho život, osudy, názory a výtvary. Tím vnikal hloub a hlouběji v duši svého lidu, tím zvyšoval a prohluboval svoji schopnost pro realistické obrázky ze života

rusínského lidu — a tím také se dostal k vědeckým pracím národopisným. Není pochybnosti, že měl na něj v té příčině vliv — jako i v mnohém jiném směru — Drahomanov, duch silný a neobyčejně mnohostranný. Práce, jež Franko v rusínském folkloru a vůbec národopise podal, jeho sbírky pohádek, písní, přísloví atd. činí jej vynikajícím slavistou.)

V obrazcích jeho, odehrávajících se na půdě východní Haliče, ovšem nevystupuje pouze rusínský lid, nýbrž vedle něho i stejně ubohý lid polský, chudina židovská, cikáni — a všechny tyto ubožáky kreslí Franko stejně pečlivě, pravdivě a se stejným porozuměním pro jejich bídu. Všude jeví se umělcem především hluboce lidským, nikdy nepodléhajícím úzkému nazírání pouze nacionálnímu.

V líčení lidu jest neúprosně pravdivý, nikde jej neidealizuje, líčí jej nejen s jeho dobrými stránkami, ale i s jeho chybami a v celém jeho hlubokém úpadku. Stejně neúprosně pravdivým jest i při líčení utiskovatelů svého lidu i cizích ubožáků. Ovšem chápe-li se satiry proti utlačovatelům, nešetří ani barev k ostrému osvětlení škaredých jejich rysů.

Franko na počátku své činnosti belletristické umínil si napsati serii „*Haličských obrázků*“, jež by mosaikovým způsobem vytvořily obraz celé rusínské společnosti s jejími vztahy k ostatním národnostním živlům vý-

chodohaličským. V „Haličských obrázcích“ měl býti předveden netoliko lid, nýbrž také intelligence — zástupci „učitelů a vyssavatelů“ lidu, jak tehdy intelligenci rozvrhl. Ale k doplnění této skupiny povídkové dosud nedošel, ač le-dacos z ní napsal, na př. „Manipulantku“, „Domáci krb“ a j.

Povídky a črty Frankovy jsou z největší části neveselé, smutné, ba chmurné, působí dojmem stísňujícím a naplňují čtenáře nesmírnou hořkostí proti zkrivenému řádu, jímž celé zástupy lidstva trpí, proti křiklavým sociálním nesrovnalostem, proti hospodářským i duševním utlačovatelům a vyssavačům lidu a podřízených. I zdánlivě nejnepatrnější črty, na př. „Dobrý výdělek“, pobouří čtenáře na dno duše proti držitelům moci. Nejplamennější články a řeči nedovedly by tak buditi, burcovati a revolucionisovati, jako znamenitá sbírka povídek a črt „*V poti čola*“. Je to stejně znamenitý čin národní, jako umělecký. „Jím Franko,“ jak napsal Drahomanov v předmluvě, „ač nevykřikuje své ukrajinství, slouží mu více, než kdokoli ze současných spisovatelů.“

Franko vystoupil literárně velmi záhy, již jako gymnasista. R. 1874 vytiskl v „Druhu“ báseň *Moja pisnja* pod pseudonymem *Džedžalyk* — a od té doby náleží maloruské literatuře. V prvních letech psal hlavně básně, s počátku pod uvedeným právě pseudonymem, po-

zději pod přijatým jménem *Myron*. R. 1875 uveřejnil v „Druhu“ první svou povídku *Petriji i Doboščuky* (Dovbuščuky), psanou z počátku pod vlivem romanticko-fantastických povídek Hoffmannových (dokončenou však již reálněji) — ale již následujícího roku kreslí první své haličské obrázky *Dva pryjatelji a Lesyšyna čeljad* (pro kalendář „*Dnistrjanku*“), v zimě téhož roku pak píše již naturalistické obrázky ze života pohorského dělného lidu: *Boryslav*, jež tiskne počátkem roku 1877 v „Druhu“ i samostatně. Výborné tyto obrázky ze života „naftových“ dělníků způsobily v haličské veřejnosti poplach — měly podle vlastních slov Frankových úplný „succès de scandal“. Jak sám v předmluvě ke svým sebraným spisům vyznává, podléhal tehdy vlivu Zolovu. Po těchto počátcích následovaly povídky a sbírky povídek a novell *Boa Constrictor* (1878, v knize 1884), *Zachar Berkut*, obrazy společenského života karpatské Rusi v XIII. stol. (1883), *V poti čola* (1890), dále *Dlja domašnjoho ohnyšča* (1898), *Perechresni stežky* (1900), *Bez praci*, *Polujka*, *Šim kazok*, *Koli šče žviri hovoryly*, od r. 1892 několik svazků souborného vydání „*Tvorů*“ (Spisů) atd. Vedle povídek šla řada prací veršovaných, lyrických i epických, jež staví Franka na první místo v současné ukrajinské poesii. Jsou to: sbírka *Z veršyn i nyzyn* (1887, 2. vyd. 1893),

veršovaná legenda *Smert Kaina* (1889), sbírky *Zivjale lystje* (1893), *Mij Izmaragd* (1898), *Iz dniv žurby* (1900), *Poemy*, veršovaná povídka *Panski žarty* (otisk ze sbírky „Z veršyn i nyzyn“), verš. povídka pro děti *Lys Nykyta* (2. vyd. 1896, samostatné zpracování téže látky, již zpracoval Goethe v „Reineke Fuchs“), epická báseň *Mojsej* (1905), nejnovější sbírka básní *Semper tiro* (1906) a j. Zároveň vycházely z jeho péra dramatické práce: realistické drama *Ukradene ščastě* (1894), dramatická pohádka *Son Knjazja Svjatoslava* (1895), komedie *Učitel', Kamjana duša, Majster Čyrnjak, Budka* č. 27.

Život Frankův nikterak nebyl a není idylou, byl vždy těžkým zápasem, plným útrap, v nichž se povaha Frankova zocelila. Vyrostl z nich jako pevný, mohutný dub nad své protivníky domácí i cizí — a vymohl si úctu svých i cizích, přátel i odpůrců. Narodil se 30. října 1856 v Nahujevičích u Drohobyče. Otec jeho byl zámožný rolník a kovář, matka pocházela ze „zahonové“ šlechty Kul'čyckých — a tak od dětství stýkal se úzce s lidem a poznal i domorodou, chudou šlechtu „chodačkovou“, jejíhož zástupce tak výborně vykreslil v *Dobanjuku* (ve sbírce „V poti čola“). Studoval na gymnasiu v Drohobyči, kde na něj měl vliv kromě I. Verchratského hlavně polský spisovatel Jul. Turczyński, dobrý znalec literatury,

autor cenných rozborů hlavních děl Mickiewiczových. Vzpomínky z let dětských a gymnasijských zpracoval později v črtách „*Otec humoryst*“, „*Hirčyčne zerno*“ a j. (III. svaz. jeho „*Spisů*“, 1893.)

R. 1875 odebral se na universitu do Lvova — a odtud počala se horečná jeho činnost. Spřáteliv se s M. Pavlykem stal se spolupracovníkem „*Druha*“ a povzbuzen Drahomanovem jal se čísti novější autory: Zolu, Flauberta, Spielhagena, před nimiž horlivě již četl Tolstého, Turgeněva, Černyševského, Hercena atd. R. 1877 uveřejnil „*Boryslav*“ — a zdá se, že tyto naturalistické kresby, které nedošly porozumění ani u Rusínů, obrátily na něj pozornost byrokratických kruhů polských. V červenci toho roku byl zatčen on i celá redakce „*Druhu*“. „Nesmyslný proces,“ píše o tom ve vlastním životopise,*) „který na mne spadl jako cihla na hlavu uprostřed ulice a který skončil mým odsouzením, ač na mně věru nebylo viny, jakou na mne uvalili (nebyl jsem vinen ani tajným spolčováním, ani socialismem; byl jsem socialistou ze sympathie, jako sedlák, ale dalek jsem byl ještě porozumění, co jest vědecký socialismus) — byl pro mne strašnou a těžkou zkouškou. De-

*) Jež otiskl Drahomanov ze soukromého dopisu v úvodě k povídkám „*V poti čola*“.

vět měsíců, ztrávených ve vězení, bylo pro mne mukou. Zacházeli se mnou jako se sprostým zločincem, věznili mne se zloději a dareby, jichž bývalo se mnou v cele 14—18 . . .“ Ale horší muka, než samo vězení, způsobovalo mu opovržení rusínských kruhů, jímž byl za toto vězení stížen. Byl vyloučen z „Prošvity“, zakázán mu přístup do „Besidy“ — a starší vlastenci, kteří s ním chtěli jednati, činili tak jen v soukromí, tajně, aby na ně ve veřejnosti nepadl stín z tohoto styku . . . V té trudné době vydával s Pavlykem časopis „*Hromadskýj Druh*“, později „*Dzvin*“ a „*Molot*“ (1878), v nichž se obráží celá jeho hořkost, již byl tehdy naplněn. Nálada ta obráží se i v pracích, v tom čase vzniklých; je to povídka „*Boa Constrictor*“, náležející do kruhu „Boryslava“, je to i v té době vzniklá, chmurná, smutná, ale plná síly báseň „*Kamenjari*“. Vidí v ní sebe a své druhy s těžkými mlaty pod žulovou skalou, vidí, jak tou skalou snaží se prorazit cestu, slyší za to proklínání přátel i nepřátel — ale přes to končí slokou, plnou pevné vůle k vytrvání a víry ve vítězství myšlenky: „A tak jdeme dále, spoutáni dohromady všemocnou myšlenkou, s kladivy v rukou. Ať jsme prokleti a světem zapomenuti — lámeme skálu, rovnáme cesty pravdě, a štěstí všech přijde po našich kostech . . .“ R. 1880 byl opět zatčen (na cestě do Kolomyje) a

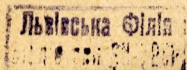
s některými jinými soudruhy svými zapleten do procesu sester Pavlykových a rolníků Fokšejův — aniž věděl proč. Po několika měsících byl propuštěn a četníkem dopraven do Drohobyče, kde jej věznili v díře, popsané potom v črtě „*Na dně*“. Týdny, jež následovaly, byly nejstrašnější v jeho životě. Strašný byl týden, prožitý doma, kam churav přišel v policejním průvodu, strašný byl i následující týden, ztrávený v hotelu v Kolomyji. Zde napsal „*Na dně*“, zde byl by málem zemřel hladu. Zajímavé jest, že novellu „*Na dně*“ vydalo svým nákladem několik mladých Rusínů, Poláků a Židů. Způsobila silný dojem, zejména v kruzích dělnických. Povídka mu ovšem byrokratické kruhy nenaklonila. Hejtman kolomyjský přičinil se o jeho vypovězení z kolomyjského okresu, ba i doma v Nahujevyčích žil Franko pod četnickým dozorem. Soucitný četník radil mu, aby vstoupil do řádu Vasilianů . . .

R. 1881 založil s I. Belejem měsíčník *Śvit*, od jeseně 1883 do počátku r. 1885 pracoval v redakci *Díla a Zory*. V *Díle* psal zejména pozoruhodné stati o haličských věcech národohospodářských a sociálních. Podobné články a vůbec referáty ze života haličských Rusínů („*Z Czerwonej Rusi*“, „*Z Rusi Halickiej*“) psal od r. 1884 i do varšavské *Prawdy*, pokrokového týdeníku Al. Świętochowského, od r. 1885 pak i do petrohradského

Kraje, propagujícího myšlenku shody rusko-polské („Z obozu rusińskiego“). V těch dobách povstávaly další jeho „haličské obrázky“, z nichž povídka *Lisy i pasovyska*, vytištěná v kalendáři „Prošvity“, způsobila i pohnutí ve sněmovně a byla příčinou návrhu, aby „Prošvitě“ byla odňata zemská subvence. Není divu! Povídka odkrývala šlechtické partyky, jimiž v době osvobozování sedláků snažili se zadržeti pro sebe — lesy a pastviska. Tyto a podobné práce, spisy o ekonomickém socialismu, články o politických a sociálních otázkách haličských, to vše nezískávalo mu přátel ani v šlechticko-konservativních kruzích polských, ani u rusínských nacionalistů. Ti způsobili, že zůstal koncem r. 1884 na holičkách. Tehdy nabídl mu Partyckyj „Zoru“, pročez Franko vystoupil z redakce „Díla“; zatím však, než došlo k věci, národovci (Vachňanyn) přemluvili Partyckého, aby „Zoru“ prodal Společnosti Ševčenkově. A hned také samo „Dílo“ počalo útočiti na Franka, nedávno ještě člena redakce. Tehdy jej přátelsky přijali pokrokoví Poláci. R. 1887 vstoupil do redakce „*Kurýra Lvovského*“ — a od té doby psal více polsky, než rusínsky. Řada belletristických jeho prací vyšla v těch letech v polském překladě, jiné sám původně polsky vytiskl. Zajímavé jest, že črta „Na dně“ vyšla tehdy polsky (v *Dzienniku Łódzkém*) na přání samé Elizy Orzesz-

kové, která sama překlad kontrolovala. Práce Frankovy kromě uvedených listů vycházely tehdy v „Przeglądu tygodniowym“, „Przeglądu społeczném“, „Kurýru Varšavském“, v „Głosu“, „Ruchu“ a j. R. 1889 byl ještě jednou zatčen spolu s některými Rusy, kteří tehdy přijeli do Lvova, i byl opět držen 10 neděl ve vazbě — ale zač, nevěděl a nedověděl se. Inu — roztomilé poměry! Ve vazbě tehdy napsal povídku *K světlu* (Do svítla) a řadu výborných *Žalářních sonetů*. Po propuštění z vyšetřovací vazby počal r. 1890 s Pavlykem vydávati časopis *Narod* (do r. 1895) a téhož roku vydal znamenitou knihu *V poti čola*. Po zaniknutí „Naroda“ založil *Żyttje i Slovo*, výbornou revui, věnovanou z valné části národopisu; vycházela v letech 1896—97.

Toho roku stal se nový, velký obrat v jeho životě. Tehdy vytiskl ve vídeňské „Die Zeit“ článek *Ein Dichter des Verrathes*, vztahující se k vůdčí ideji Mickiewiczova „Konráda Wallenroda“ — článek, který se Poláků velmi dotkl. Za tento článek byl v květnu 1897 propuštěn ze svazku „Kurýra Lvovského“ po desítileté účasti v redakci. Před tím měl i jiné veliké životní zklamání. Chtěl se habilitovati na Lvovské universitě pro ukrajinskou literaturu a byl také pro tuto stolicí professorským sborem navržen jako nejpovolanější uchazeč. Ale haličské místodržitelství

nedoporučilo jej ministerstvu „pro politickou minulost“ („wegen des politischen Vorlebens“) — i nebyl potvrzen. Tedy za to, že byl jednou nevinně odsouzen a několikrát bezdůvodně držen ve vyšetřovací vazbě — nesměl býti nejhlubší současný znalec ukrajinské literatury a spisovatel celé řady znamenitých prací literárně historických připuštěn na stolicí ukrajinské literatury!

Politické poměry rusínské se však do té doby tak dalece změnily, že vypovězení z tábora polského neznamenal pro Franka pohromu. Ukrajinsko-rusínská strana radikální, k níž náležel, zatím zmohutněla, zmohutněla i společnost Ševčenkova, jejíž vedení přešlo do rukou jeho přátel — a tak se Franko nadobro zase vrací do literatury ukrajinské. Stává se spoluredaktorem a nejpilnějším spolupracovníkem revue „*Literaturno-Naukovyj Vistnyk*“, tiskne množství vědeckých prací v „*Zápiskách*“ a „*Etnogr. Sborníku*“ téže učené společnosti a rozvíjí vedle podivuhodné činnosti vědecké neméně živou činnost v belletrii.

Jako povídkář jest věrným portretistou života haličsko-rusínského a obhájcem práv všech utiskovaných a ukřivďovaných. V poesii jest básníkem vzdoru, síly a osvobození. V celé své tvorbě jest umělcem silným a svérázným, znamená pro domácí literaturu

epochu. Jako učenec jest jedním z hlavních pilířů domácí etnografie, literární historie a filologie. Jako publicista jest horlivým a záníceným bojovníkem za lidská a národní práva svého lidu — a nesmířitelným odpůrcem všeho zpátečnictví a násilnictví. Jako člověk jest muž přímý, pravdymilovný a vždy pokrokový a nepodkupný.

Proto připojujeme se z plna srdce k těm, kdož mu u příležitosti jeho padesátých narozenin přáli zdraví, sil a potřebného klidu k další plodné práci! A kéž se dočká uskutečnění svých národních ideálů, za něž tak vytrvale bojoval!

V Praze, 6. března 1907.

Adolf Černý.

HALIČSKÉ OBRÁZKY.

DVA PŘÁTELÉ.

Eh, kmotře, co vám povídati o přátelství. Přátelé; přátelé! A vskutku nevím, co bych vám za příklad uvedl, že není na světě ani opravdového přátelství, ani opravdových přátel. Nazvěte mě, jak chcete, mluvte, co se vám nejvíce líbí, já své budu opakovati! Vždyť co je to přítel? Nalezne-liž se takový, který by vám v bídě pomohl, v neštěstí se vás ujal? Hle, chcete-li, povím vám hned historii, abyste se přesvědčili, jak to dnes nedobře spoléhati na přítele!

Víte přece sami, v jakém jsem to žil přátelství s Chomou Vřesem. Vždyť, jak jsme se neměli pobratřiti! Oba, jak víte, byli jsme mladíci, jakých se nemnoho nalezne v dědině. Chlapci jako doubcí, mladí, čilí, křepcí. Obdařil bůh rodiče naše značným majetkem a nás samé chutí k práci. Vystrojili jsme se každé neděle, jak bůh přikázal, aby nám nebylo hanba ukázati se mezi lidmi. A děv-

čátka! Eh, točila se kolem nás, ba točila! Ba věru, chlapani odvážní a ne z lečjakéhos rodu. Družbovali jsme tedy s Chomou, až milo. Jak bylo dojíti do lesa pro dřevo, jak do bařin s puškami na kachny, k tanci, jak pro něco jiného, my vždy spolu a spolu. A nebylo mezi námi svárův, neshody.

„Semene,“ povídá kdysi Choma, „přiď zítra mi podtít trochu trávy, tvoje už pokosená.“

„Nu, proč bych nemohl. Přijdu,“ povídám mu, „s radostí.“

Jindy zase já povídám Chomovi:

„Příteli, nemáš již ničeho na práci, vezmi tedy naši síť a pooprav ji, půjdeme do Dněstru na ryby.“

„Dobře,“ povídá Choma, a nečekaje dlouho poopravil ji.

Naše ves, jak víte, jest rozložena v rovině nad Dněstrem. Oba s Chomou měli jsme zálibu v chytání ryb. Vyšli jsme si občas buď se saky anebo se sítí na ryby, a tu jsme jich nachytali, že radost bylo pohlédnouti.

Tak tedy žili jsme s Chomou jako rodni bratři. Nejednou divili se tomu lidé. „Jak oni,“ povídali si, „mohou se spolu shodnouti? Přece to jako oheň s vodou!“ Vždyť já, jak víte, jsem od narození povolný, a Choma prudký jako jiskra. Ale nač dlouho povídat, spřátelili jsme se a tu nebylo kdy si sebe vši-

mat. Hodili jsme se přece k sobě. Kdyby ve schůzi naší byla taková shoda při volbě nového starosty, to bychom jistotně neměli tolik hluku a zmatku, jak tomu obyčejně bývá.

Eh, časy, mladé časy! Byly byste posvátny každému jinochu, kdyby nebylo té strašné myšlenky: odvod. Dnes tomu ještě jak tak. Vezmou tě k vojsku, nu co počít, ale aspoň považují člověka za člověka a nezacházejí s ním jako s hovadem. Pravda, že ještě dnes každý dostane svoje, nežli se tomu cvičení naučí, ale kdež to podobno tomu, co dříve bývalo? Ostatně i staří lidé povídají: nenaučí se pes plovati, dokud si do uší nenabere; nikdo bez práce nejlí koláče. Ale teď ani ten assent není tak zlý, jako dříve tomu bývalo. Stavíš se jednou, po druhé, po třetí, nevezmou tě, a již jsi volný, můžeš se ženiti, anebo hýřiti po dřívějším. Ale za mých časů nešlo všechno takovýmhle způsobem! Chraň vás bůh před něčím takovým! Dříve sepisoval sám mandatarius*) brance a povolal koho chtěl k odvodu, neptaje se, zda jsi se už stavil tři-, čtyři-, nebo i patnáctkrát. Tak tedy každý žil i deset i patnácte let v stálém strachu... Vždyť, myslíš si, což kdyby mě chytli, dali želízka a postavili pod míru! Avšak třeba vám věděti, že i assent dříve jinak

*) Pozn. překl. Mandatarius, panský úředník za dob roboty.

se konal. Nechodili chlapci sami do svého okresu, nestavili se jako dnes, ale každý komisi utíkal a skrýval se, kde jen mohl, a úřady s policií je ubožáky stíhaly a v úkrytech vyhledávaly. Zle bylo v onen čas žítí v božím světě.

Bylo to, jak se do dnes pamatuji, zrovna o masopustě. Po vsi se rozšířila náhle zpráva, že jsme zapsáni k odvodu. Bože, sevřelo mě cosi u srdce, když jsem to uslyšel. A můj Choma, až celý zdřevěněl, celý — můj upřímný Choma.

„Nečekejme, Semene,“ povídá, „až bude zle, ale utíkejme!“

„Utíkejme!“ povídám i já a bez rozmyšlení doběhl jsem domů připravit se na cestu. Otec, matka a všickni příbuzní, jakmile to zvěděli, co se děje, pobledli z uleknutí a posmutněli z lítosti.

„Synu, můj synu!“ zvolala matka, „jediného tebe mám na světě, jako oko v hlavě tě chovám, a zlí vrahové mi tě chtějí vyrvati a vzítí jedinou mou potěchu?“

„Ticho, stará,“ promluvil otec, třeba slze, „nezdržuj ho, ať jde, snad ho bůh ochrání před těžkým osudem! Připrav se! Rozluč se s matkou a sestrami, půjdeme, vyprovodím tě za vesnici.“

Připravil jsem se, rozžehnal jsem se s nej-

milejšími; matka omdlela, když jsem vyšel ze stavení.

„Semene, Semene, vrať se!“ vzkřikla.

Vrátil jsem se.

„Nechť se ještě jednou na tebe podívám, můj synáčku, sokolíku jasný, moje ty dušičko! Snad na tě posledně se dívám.“

„Upokojte se, matko, bůh je dobrý,“ řekl jsem chvějícím se hlasem, objímaje starou matku, a tehdy div, že i mně samému srdce žalem nepuklo.

Šli jsme s otcem dolem zahradami nad Dněstrem. Tam již na mě čekal Choma. Otec nám dal požehnání, obdařil radou na cestu, poučil, kde nejlepší úkryty; rozloučili jsme se a dali se na cestu.

Oh, naběhá se člověk do jara, naběhá. Bože jediný, ty samojediný víš, co jsme zkusili! Utíkajíce, slyšíme brzy v té, brzy v oné vesnici, že je tam policie, že hledá uprchlíky a že toho neb onoho už lapila. Nás ještě nějak bůh chránil před neštěstím. Drželi jsme se také stále naddněsterského okolí — močálův a bažin.

A tu nám jednou povídají v jedné vesničce:

„Utecte do polí, policie se dvou stran prohledává bařiny, chytí vás jako ryby do saku.“ Osude nešťastný, kam se nyní podít? O úkrytě ve vsi není ani řeči; utíkati do polí značilo

by schválně lézt do rukou policii; neboť pole nahá, lesíka, ani potoka v okolí; přichvátají jako amen v otčenáši, a my bychom musili míti buď zaječí nohy anebo se skrýti v myši díře.

„Chomo, snad tu na nás přijde pohroma,“ povídám, spustiv ruce. „Nespali jsme už tři noci, jsme unaveni, pohmoždění a sotva dýcháme. Nemáme síly hnout se s místa a což teprve utíkat v polích!“

„Víš co?“ — řekl po chvíli Choma, „pojď za mnou!“

„Kam?“

„Neptej se a pojď, nechceš-li zde zahynouti jako červená myš.“ Znal jsem ohnivou povahu Chomovu, a proto neříkaje ani slova, vydobývám posledních sil a jdu. Cestou si myslím: Můj bože, tohle že má býti přítel, soudruh upřímný! Vede mě, a já nevím kam, a slůvkem nepotěší ani neporadí. Ach, světe můj jasný, osude nešťastný!

Pravda, do té doby nejednou při mně stál Choma v těžké chvíli, chránil mě, nevšímaje si vlastního nebezpečí; no, vždyť i já neopustil ho v žádné potřebě — poslouchal jsem ho jako otce.

A nyní docela nic jsem se nevzpíral, ale namáhal jsem se za ním. Takto uvažuje jdu za ním, vleka za sebou unavené nohy, jdu vsí, hledě si toliko toho, kudy mě Choma vede.

„Hou!“ řekl Choma, stanuv před bídou chatou na samém konci vesnice, „tu si odpočineme.“

„Zde odpočívati?“ křikl jsem zamyšleně. „Chomo, co se to s tebou stalo? Vždyť je to krajní chata; kolem pusto a prázdno jako v poli, tu nás najdou a chytí jako vrabce do osidel.“

„Zde si musíme odpočinouti!“ řekl znova Choma chladně a vzdorovitě. „Nemám již sil dále jíti!“

„Ale, člověče, pro pána Boha!“ křiknu, „vždyť lezeš sám do pasti! Co se to s tebou děje? Či jsi rozumu pozbyl, nebo co? Já tu nebudu odpočívát za žádné poklady světa!“

„Já se odtud nehnu ani krokem!“ řekl znova Choma tvrdě a vešel do chaty.

Bože můj jediný — tohle to je přítel, to soudruh upřímný! Chce mě i sebe zahubiti. A neopustí od svého, třeba zhyň! Opře se jako kozel rohama. Ježíši můj, Ježíši můj, chraň mne zlého a takového přítele!

„A co tu nyní počneme?“ povídám sám k sobě. Bude mi snad samému zhynouti. Eh, myslím si znova, mám já jinde jim do rukou padnouti, a Choma také jinde? Lépe tedy nám zhynouti pospolu! A vstoupil jsem do jizby za Chomou.

„No, což rozmyslil jsi se, došel jsi si do hlavy pro rozum?“ ptá se Choma tropě si

zřejmě šašky. Bože můj, on se mi ještě vysmíval.

Chata, do níž jsme vstoupili, byla zpola rozvalená hliněná bouda, bydliště to slepého starce žebračka. V létě jen časem tu obýval; v zimě bydlil ve vesnici a v létě se toulal často celé týdny po vsích žebrem. Když jsme tam vešli, nebylo ho tam. Chata byla zavřena závorou, ale Choma otevřel dvěře hůlkou. V jizbici nebylo nic kromě několika brašen, žebračké hole, čepice, sešité z množství různých látek a ještě několik jiných hadrův.

Patře na to všechno, divil jsem se, proč můj Choma se tak raduje a běhá po jizbě jako šílený.

„Hej, Semene,“ povídá ke mně, „ty’s, jak vidím, dvěře zasunul! Nezasunuj, ale otevři je trochu, je tu dusno.“

„Ježíši můj milý, ten člověk pozbyl rozumu!“

„Otevři dvěře, rozevři je hodně, slyšíš?“ houkl na mě.

Co dělati! Musil jsem poslechnouti.

„Svlékni se a lehni si, můžeš si pospati; já však budu bdíti.“

Ztuhl jsem po těch slovech, vytřeštil oči, nevěda, co se se mnou děje.

„Hej, slyšíš, nezdaro, svlékni se a spi! Až bude čas na cestu, zbudím tě.“

Píchlo mě při těch slovech u srdce. Slzy zasvítily mi v očích.

„Chomo!“ povídám s pláčem, „co se to s tebou stalo? Což už nemáš lásky v srdci, což jsi zapomněl, že máš rodiče, což jsi zapomněl na to, že policie nás stíhá? Človče, co děláš, nezatracuj mě i sebe! Přece ještě nedávno jsme byli přáteli, milovali jsme se upřímně jako rodní bratři! Čím pak jsem se ti nyní provinil, proč mě chceš zahubiti, proč zbaviti let mladých?“

Nu, a myslíte, že snad ta slova Chomu dojala? Kéž by tak jed působil na psy! Odvrátil se ode mne, jakoby nebyl člověkem, a ušklíbl se.

„Ha, ha, ha! Tohle mi hrdina!“ usmál se.

To máte upřímného přítele! A spolehněte se na takového člověka! Ale poslechněte jen, jaký žert si ze mne udělal:

„Semene,“ povídá Choma poněkud lahodněji, „Semene, bratře můj, myslíš, že já tě nemiluji, že nedal bych za tě život? Což jsi zapomněl, že jsme oba na stejné cestě? Nemysli si, že se mi v hlavě popletlo, že tě chci zahubiti. Dělej jen to, co ti řeknu, a uvidíš, že z toho nebezpečí vyvážneme.“

Slova ta mě trochu upokojila, a konečně, co dělati? Svlékl jsem se, ustlal si na zemi a ulehl. Ale kdež pak usnouti! Chvěl jsem se

na celém těle jako ryba v síti. Vždyť, komu by se chtělo spát v takovém neštěstí?

Choma nelehl. Chodil z kouta do kouta po jizbici.

Co chtěl dělat? Bůh ví, já domyslit se ničeho nemohl.

„Semene,“ povídá potom Choma vida, že nemohu usnouti, „na, napij se!“

A podal mi dosti velkou skleničku kořalky. Měl jí plnou láhev v své cestovní brašně, skleničku však našel v jakémsi koutku oné jizbice.

Vypil jsem. Nápoj byl silný, jakési milé teplo mě objalo celého, únava mě přemáhala; za chvíli jsem usnul snem tvrdým jako kámen.

Jak dlouho jsem spal, toho nevím; zbudil mě teprve hlas Chomův, který na mě zkrátka vykřikl:

„Semene, vstávej, policie!“

Poslední slovo mě přivedlo k vědomí v okamžiku.

„Kde, kde?“ ptám se vyskočiv.

„Neptej se, ale dělej, co ti káži!“

„Co mám dělati?“

„Zavři oči a neotvírej jich, kdyby nevím co kolem tebe se dělo. Pamatuj si to!“

„Dobře! dobře!“

„A nyní vezmi tohle do ruky!“

Vzal jsem. Byl to kousek motouzu nebo tkaničky.

„Drž to pevně.“

Stiskl jsem provázek v ruce.

„A nyní pojď za mnou.“

Vyšli jsme. Cestou slyším jakýsi křik, pláč, řev dobytka, štěkot psův; pod nohama bláto. Jdeme vesnicí, jak se mi zdá.

„Chomo, pro Boha, kudy ty mě vedeš?“

„Ani slova, bázlivče, policie přichází!“ pošeptal mi svým ostrým hlasem. Umíral jsem strachem.

„Nyní už jistě zhyneme,“ myslím si. — Padla koza, padla i bříza.

Jdeme dále, pode mnou kolena se chvějí.

V tom slyším:

„A odkud vy přicházíte, dědové?“ ptá se jakýsi ostrý, přísný hlas.

„To jistě policie,“ myslím si. No, bože, smiluj se nad našimi hříšnými dušemi! Divno mi toliko, proč oslovuje jakési dědy.

Tichý, chvějící se hlas starcovský ozývá se tu vedle mne:

„Z širokého světa, panáčku laskavý! Jsme starci, rodní bratři. Koupali jsme se v potoce a potápěli se pod vodou; když jsem ho podplaval, zbavil jsem ho, ubožáka, zraku. Ztratil oči ve vodě, nyní chodí za mnou slepcem.“

„Cha, cha, cha!“ zasmálo se několik hlasův.

Bože dobrotivý, tu jich musí býti mnoho. A proč nás nechytají, nepoutají, ani se nás slůvkem neptají?

„Kde bydlíte, tuláci?“ ptal se znova přísný hlas, ale již zpola se smíchem.

„Daleko, panáčku, daleko, za desátou horou, za desátou řekou. Chata naše z chrastí nad vodou se chýlí, střecha z listí červené řepy, zásuvka z lýka.“

Znova smích kolem, my stojíme na místě, jakoby nic. Chvěji se na celém těle a držím se pevně provázku, nesmě oči otevřít. Myslím si toliko: děj se co děj, aspoň uvidím, jak se to skončí.

„Jaká jsi veselá kopa!“ řekl zasmáv se přísný hlas. „Ale pojďme už. Zdá se mi, že tam v té boudě za vsí se nám udá chytiti nějakého ptáčka.“

Slyšel jsem, jak policie smějíc se dále odcházela; ztrnulý stále nevěděl jsem, kde se nalézám.

„Pojď, můj slepý bratře!“ zvolal starcovský, třesoucí se hlas, stále ještě vedle mne, „pojďme tam, kde vítr sviští, na vítr se položíme, větříkem se obtulíme, vítr pod hlavu položíme a teplounce usneme.“

„Zloděj se svým zaříkáváním!“ dolétlo ke mně.

Choma škubl provázkem. Šel jsem za ním, stále nevěda, zda to vše sen, či skutečnost. Šli jsme tak ještě dlouhý čas.

„No, otevři oči, slepé kotě,“ zvolal Choma.

Prohlédl jsem. Hustá mlha zcelila se nad poli, před námi v dáli šedala se vesnice, dým z komínů vznášel se nad nízkými, doškovými střechami.

„No, snědla tě policie?“ zeptal se Choma s úsměvem.

Neodpověděl jsem ani slova, trudno mi bylo vzpomenouti si na to vše, co minulo.

„Milý druhu, vidíš, že jsem tě do záhuby nepřivedl,“ řekl mi potichu.

Pohlédl jsem nyní poprvé na Chomu. Co to? Předě mnou stál otrhaný, shrbený žebrák.

„Ve jménu otce i syna, co se to s tebou stalo?“

„Totéž, co s tebou!“ odpověděl.

„To, co se mnou? Jak to myslíš?“

„Pohlédni jen do vody na svůj oblek!“ odpověděl třesavým hlasem starcovským.

Opodál byla široká kalužina, sehnul jsem se nad vodou. Eh, ztrať se, klame! Kdybych nevěděl, že já jsem já — to bych se nepoznal v oné chvíli. Stařec, stařec, třebaš oči si vykousej, Semena nepoznáš. Obvěšen torbami, s dlouhou berlou v ruce, ve strakaté čapce na hlavě, vyhlížel jsem jak skutečný žebrák; nejinak vyhlížel i Choma. Proto tedy mi ká-

zal ihned jít spat v dědově chatě. Ah, nyní rozumím všemu!

Tak tedy, jak vidíte, ušli jsme neštěstí. Avšak, myslíte si, že již na tom bylo dosti? Kde pak! Prohledávání konalo se dále, chodili jsme tudy i onudy, kroužice stále v okolí nad Dněstrem. Až tu jednou slyšíme, co povídají lidé:

„Brzo se skončí vaše sužování; policie již málo kdy se vyskytuje v okolí.“

„Chvála ti, pane Bože,“ myslím si; „nyní snad už jsme zachráněni. Teď jen dostat se domů. Raď, Chomo, veď, Chomo!“ Choma vede.

Vraceli jsme se pomalu postranními cestami — ostražitě, abychom nepadli do rukou policie. Přiblížili jsme se konečně k vesnici — ještě jen půl míle, ne více, a potom . . .

A kdo by se byl nadál, že tu právě na mostě stihne nás neštěstí, kterému jsme se téměř půl roku vyhýbali.

A přece se tak stalo, a vším tím nebyl vinen nikdo jiný, než Choma.

Druhého dne již jsme seděli v bažinách. Došla nás totiž zpráva, že policie přebývá v naší vesnici. Na večer povídá mi Choma:

„Víš co, Semene, bolí mě noha, snad bys se přikradl do vesnice a dověděl se od dobrých lidí, co slyšeti, a přinesl trochu potravy.“

Přistoupil jsem s chutí. Sotva že jsem vyšel ze sítin, spatřil jsem, že tu policie chodí po polích. Jak jsem je shlédł, ztuhl jsem z uleknutí. „Ježíši můj, už mě zpozorovali! Eh, jak nepodkasám boků, jak nepustím se tam, odkud jsem přišel, unikám, co mi sil, ale bohužel! bylo již pozdě; spatřili mě, pustili se za mnou v pronásledování. Pamatuji se jen, že byli čtyři. Kudy jsem běžel, nevím a nepamatuji si; vím toliko, že smáčen, oškubán a zkrvácen upadl jsem před Chomou. Choma pochopil v okamžiku, co se stalo.

„Vstávej,“ vzkřikl na mě, „skoč pod most!“

Opodál pnul se široký most nad řekou. Pod ním se nacházel povědomý úkryt. Dobýváje posledních sil, povstal jsem.

„A co se s tebou stane?“

„Utíkej, poradím sám sobě!“

Skočil jsem pod most, zanechav Chomu v síťoví. Do dneška nevím, co nového si Choma tehdy vymyslel, aby snadno se vymkl policii z rukou. Za chvíli třesa se na celém těle, seděl jsem již pod mostem bezpečně ukryt. Sedím a sedím. Po chvíli už i strach přešel, vyhlížím, naslouchám, co se s Chomou stane. Nebylo ničeho slyšeti, jen šumění řeky a nárazení vln o pilíře mostu.

Zatemnilo se mi v očích, duše ve mně zmírala. Pohlížím s námahou. Choma smáčen, pomazán na šíji blátem; na mokrému šatu plno

Львівська бібліотека
АН УРСР

504 c/o

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ II- 34288

trhlin, shnilého listí a zelené vodní trávy. Chtěl se, jak viděti, skrýt v bahně, ale marnost, našli ho a chytili!

„Chvála ti, Bože, že aspoň mně se poštěstilo uniknouti,“ pomyslíl jsem si, schoulil se mezi prkny a sedím tiše, sotva dýchaje.

Hej, hej, přítel, přítel! Poslyšte jen, jakou si to chytrost vymyslíl můj soudruh, aby ihned za sebou i mě zahubil a vydal v ruce policie. Naslouchám, z daleka zaznívají kroky. Policie vešla na most. Ticho. Naslouchám, zatajiv dech v prsou.

Kdosi zpívá — jakoby na něco upozorňoval. Poslouchám pozorněji, to hlas Chomův. Jde a prozpěvuje si táhle a jakoby žalostně: Oj, Semene, Semene, můj ty milý druhu, až zavítáš k matce mé, do mých milých kruhu, pozdravuj ji ode mne; potěchou jí povždy buď, až mi bude modrý kabát pěkně zdobit hruď.

„Dobře, dobře!“ zvolal jsem pod mostem, dojat žalostným zpěvem Chomovým.

Ocitl jsem se na mostě. Dva četníci mě chytili a drželi za ruce a třetí zamykal na železnou kladku řetízek, kterým svázány byly ruce. Pohnul jsem nohou — skuta.

A vy můžete povídati o přátelství! Či to přátelsky se mnou smýšlel Choma?

Pohlédl jsem na něho. Stál zasmušilý, mokrý, třesoucí se zimou. Jen jednou pohlédl na mě, v očích zasvítily mu jasné slzy . . .

Na druhý den ostříhali nám hlavy. Zůstali jsme vojáky.

— — — — —

Ach, přátelství, přátelství! Dalo mi ono hořké znamení, nezapomenu já na ně, dokavad živ budu, neboť jím zmařena moje mladá léta.

— — —

HISTORIE MÉ ŘEZAČKY.

Neuvěříte, moji milí, jak se mi už zošklivilo řezat řezanku na té obyčejné ruční řezačce! Když nadchází zima, to se člověk více bojí té hloupé řezanky, nežli v létě žní; neboť věru jakmile se rozednívá, už abys šel do stodoly. Mráz až třaská, a ty abys měl pozor na svítilnu, aby se nestalo nějaké neštěstí, každé chvíle poopravuj řezačku, namáhej se a táhni, až ti v kloubech praská, — a uřežeš sotva tolik řezanky, co by koni na den stačilo; o hovězím dobytku není ani řeči. A když mi chlapci povyrostli, nová bídá. Napracuje se to přes celý boží den, nadře, kdež se kterému potom večer zachce zdržeti se u řezačky. Lehl by a spal by jeden jako druhý a ne řezačkou máchal; tak tedy povídám vám, soužil jsem se, až mi bylo hnusno!

Až jednou slyším, povídali mi to lidé, že jsou takové truhlice, jež strojem řezou řezanku: drobounkou jak mák, lehce a rychle.

Tři lidé takovou řezačkou až padesát měsců drobné řezanky nařežou! S počátku nechtěl jsem ani věriti. Kdo by tak — myslím si — pamatoval na ubohého sedláka, by mu vymyslel i stroj na řezanku věda, že mu jest ona tak těžkým břemenem. Věru, ptám se toho i onoho — řeže, povídají, až milo! Povídají lidé, že tam a tam viděli takovou řezačku, povídají, že na vlastní oči ji viděli a nemohou si dost vynachváliti. I pomyslel jsem si: no když tomu tak, to Bohu díky! Kdybych měl, nedej Bože, poslední peřinu prodat, musím se zmoci na takovou řezačku! Ale, kde ji tu dostati? V naší vesnici není ani koho se na to zeptati. Jemnostpán s výborem jsou na štíru, protože ho nechce výbor zvoliti za radního, učitele máme takového, že ani sám mnoho neví o tom božím světě, a s jiným nemožno se poraditi. Doptávám se tedy na jarmarcích, a to vždy jen lidí z cizích vsí, aby v naší vesničce nikdo nic nevěděl. Neboť tu u nás, vidíte, lid už tak podivný, že jen něco neobvyklejšího udělej, hned se ti vysmějí. A tu ještě — myslím si — ani sám jsem neviděl, jaká to řezačka, jakou má výhodu? Tedy ukázalo-li by se, že jest to lichá zbytečnost, bylo by mezi lidmi smíchu, že bys se ani v deseti rybnících neobmyl. Jinému by to prošlo, ale mně by se vysmáli upřímně. Neboť vězte, že již dávno mě přezvali ve vesnici „dřevěným filosofem“,

a to proto, že ve volných chvílích si rád tak trochu zamistruji. Dal mi Bůh jaksi lehkou ruku k mistrování; co očima spatřím, to rukama udělám. Hle, na příklad viděl jsem kdysi u krupaře v městečku ruční mlýnek, který jím kroupy mele; prohlédl jsem si jej dobře a potom jsem začal doma strouhati a spekulovati, až jsem stloukl jej vskutku, a hleďte, jak dnes mele! A co bylo smíchu z toho mlýnku — Bože milosrdný! Nebylo se možno ani ukázati, aby se hned neptali:

— No, co strýčku, zdráv mlýnek?

Takový už, povídám vám, divný lid; a dnes hromadou chodí mlít na mém mlýnku a nemohou si dosti vynachváliti. A zrovna tak tomu bylo s tím mlýnkem, kterým obilí převíváme. Stloukal jsem ho a pracoval na něm přes celý měsíc. Sousedí — bylo to v zimě — sejdou se do chaty, hovoří a přihlížejí, jak já ty deštičky skládám, vyndávám, přeměřuji, usekávám a přistruhuji. Pravda, vidět — že jsem člověk v tom necvičený, ale tak sám pro sebe, samouk dle dobrého návodu — smějí se mi, a nejeden mi přímo do očí povídá:

— Kdybyste zahodil to mistrování — pustá vás pojala práce.

A já neříkám nic, jen svého si hledím a takový jsem vám mlýnek pořídil, až milo — a ti, co se mi vysmívali, nyní chodí ke mně

vát obilí. Ale za to za všechno já stále u nich „dřevěný filosof“.

Nemnoho, jen což pravda, si dělám z toho smíchu, ale vidíte, člověk není dřevo: třeba jen slovo neobvyklé, třeba smích, a ono tě píchne do živého. A věru, Bůh mi svědek, ten smích mi už jako kost v hrdle se postavil. Pomyslíl jsem si tedy: ne, o řezačce již nikomu ani slůvkem nepisknu, dokavad ji nebudu mítí tuhle na mlatě a dokavad sám nezkusím, jaká její výhoda.

Táhlo se to několik měsíců, nežli jsem ustrádal trochu peněz, a po celý ten čas ptám se lidí, ba i u židův, zda není kde takové řezačky na prodej. Až tu jednou, časně na podzim, slyším od známého žida, že kdesi v Samboru jest jakási židovka, jejíž muž byl kdysi ředitelem panských statkův. Ten dostal odkudsi takovou řezačku a nevěděl co s ní. Nyní žid umřel, a židovka prodala by řezačku lacino. Jak jsem to uslyšel, potěšil jsem se velmi. Ihned též po několika dnech vzal jsem všecky peníze, co jsem jich měl, kázal jsem zapřáhnouti koně do vozu a hajdy do Sambora, ale sám. A tehdy nikdo, ani moji chlapci nevěděli, za jakým obchodem jedu do města.

Jakmile jsem tam přijel, ihned jsem se doptával na židovku. Tak a tak, povídám, koupil bych řezačku, když ji máte na prodej.

— Ach — povídá židovka — jest, ale rozebraná a pohozená na půdě.

— To už já si ji dám dohromady — povídám třesa se obavou, že toho nedovedu; neboť co jsem živ, neviděl jsem takového nástroje.

— Nu, tak pojďte se mnou! —

Šli jsme; vylezli jsme na půdu, a tu tolik různého železiva a drobotiny — krátce, celý krám.

Židovka začala se hrabati v tom haraburdí, vytáhla dřevěnou stolicí na čtyřech nohách, potom železný hřídel se zubatým válcem, potom zase jakési kolo s klikou, dále zahnuté kosy, a všecko to položila přede mnou na hromadu.

Stál jsem nad tím jako hloupý před plotem. Ale co — myslím si — nesmím připustiti, aby se mi zase židovka vysmála; je třeba se tvářiti tak, jakoby člověk všemu rozuměl.

— A kde jsou šrouby? — zeptal jsem se, ale tak, že náhodou se to hodilo.

„Ach, kam se zatřásly,“ řekla židovka a začala dále hledati po půdě. Až se mi milo udělalo. Jak vidět, i šrouby byly potřebny! Po chvíli skutečně židovka mi podala několik šroubův a klíč.

„No, už je to všecko!“ povídala. „Vy, pane hospodáři, musíte tomu dobře rozumět; řekněte tedy sám, zač to stojí?“

„Za mnoho ne,“ povídám, děláje moudrého.
„Moc staromodní; těžce bude chodit.“

„No, já ji nechám lacino,“ řekla židovka.
„Dejte třicet zlatých, a jest vaše.“

„Chvála Bohu!“ pomyslil jsem si. Počítal jsem, že budu museti za ní dát nejméně padesát, a ona mi cení třicet. No, a než ji koupím, ještě něco sleví. Povídám tedy židovce:

„Eh, co to povídáte, třicet rýnských! To dnes novou za ty peníze dostanu. Hle, dám vám patnáct.“

„Oh, moc málo dáváte, pane hospodáři,“ zavzdychla židovka. „Dejte dvacet pět.“

Umluvili jsme dvacet. A zrovna v tu dobu mě cosi na chvíli zadrželo, že jsem ihned neložil řezačku na vůz. Byla to myšlenka, při níž jsem až tuhl, že nedovedu dát řezačku do sebe a že takovou sumu jsem za to zaplatil. Ale potom si myslím: buď co buď, zkusím to.

Složil jsem to všecko na vůz: drobné železo ovinul jsem plachtou a stolicí obložil jsem slamou; leží to roztaženo zrovna tak, jako kdyby se člověk na voze položil, postaviv kolena. Vypořádal jsem se a jedu. Těší mě, že přibudu do vsi až v noci; — nebude mě nikdo vidět. Jedu, jedu, mímám vesnici za vesnicí, a stále strach mě napadá, nepotká-li mne v příštím okamžiku nějaký známý a nezeptá se, co to vezu. Dnes se nemohu ani vynadivit, co se to tehdy se mnou stalo, že mě taková

bázeň pojala, jako bych vezl ne svoje, nýbrž kradené. Tak se to u nás děje: zakřiknou člověka, vysmějí se mu za to, čemu sami nerozumějí, že potom člověk rád by i něco dělal, ale couvá a bojí se lidí, jakoby nevím jak zlé měl záměry. Ale přijíždím k naší vesnici. Smráklo se, pozdržel jsem se ještě několik minut před krčmou za vsí mysle, že se brzo setmí nadobro, a potom dále přes ves. Ale ba, na moje neštěstí, když jsem byl zrovna ve vsi — vyšel měsíc plný, jasný jako rybí oko. Jak mě znáte, nejsem z těch lidí, kteří se pro cokolivěk durdí a vztekají, ale přece mě ten měsíc právě v tu dobu div nerozzlobil; nescházelo mnoho, a byl bych mu proklel rodného otce i matku. Ba, kdo se ho mohl také nadíti! A tu tehdy, povídám vám, udělalo se ve vsi takové světlo jako za bílého dne; na mém voze z daleka viděti vyčnívající nohy, přikryté plachtou, a jak vůz o kámen narazí, zakolébá se celý ten krám na všechny strany. Ke všemu ještě, jakoby naschvál, psi v naší vsi — kde chata, tam pes — uslyševše, že kdos jede, hromadou vyběhli na cestu; řvou bestie, vztekem až zemi hryží, vyprovázejí mě s muzikou! Ale Bohu díky, na ulici neviděti ani živé duše, nikdo se neptá, co vezu.

Avšak, když už neštěstí na člověka si zasedne, ani na koni mu neujedeš. Jedu kolem kostela, dívám se, — tam uprostřed cesty někdo

stojí a dívá se. Fi, propadni se, obludo! — pomysli jsem si; prokleté psiny probudily hlídače ponocujícího — jistě počne vyzvídat. A uhádl jsem. Sotva jsme se přiblížili, on ke mně:

„A to jste vy, kmotříčku?“

Poznal jsem ihned po hlase, že to hloupý Vojta, mého souseda syn. No, nevěděli koho postaviti na hlídku, postavili tedy hlupáka.

„I to já,“ povídám.

„A odkud to tak pozdě jedete, že jste všechny psy zburcoval?“

„Velká škoda,“ povídám, „neboť psi i tebe ubohého, jak vidím, zbudili.“

„Ba jistě! A mně se zrovna začalo zdát, že zloději kostel okrádají; vyskočím tedy, a to vy! A odkudže jedete?“

„I z Grajgóry,“ povídám.

„A co to vezete?“

„I neptej se,“ povídám jako polekaný, a Vojtěch stojí jako sloup a ptá se jak najatý.

„Povězte, kmotříčku, povězte, já, Bůh mi svědek, nikomu nic neřeknu.“

„A nepovíš?“

„Nechť mě Bůh trestá, když něco vyradím.“

„No,“ povídám šeptem, ohlížeje se kolem, „zabil jsem žida s penězi a dnes ho vezu do chaty a zakopám jej pod uhlem u stodoly.“

„Jeh!“ křikne přestrašený Vojta „a proč?“

„Na štěstí, hloupý Vojto, aby v stavení nechybělo nikdy groše.“

To praviv jel jsem dále, a tu již pozoruji, že můj Vojtěch se až třese zvědavostí. No, — myslím si — zasmál jsem se mu! Ale ohlédnou se — Vojtěch šourá se sehnut podle plotu sem za mnou. Běží, no ať běží. A tu již ani do chalupy nemám daleko — zajel jsem, otevřel jsem vrata zahrady, potom stodolu, vjel jsem na mlat, vypřáhl koně a vůz zanechal na mlatě. Ohlédl jsem se, a můj Vojtěch pohlíží vraty trápen zvědavostí, co dále počnu. Dělán, jako bych ho neviděl. Zavedl jsem koníky do stáje, uvázal je, dal píci a šel jsem do chaty.

Povečeřev lehl jsem si, jakoby nic nebylo. Ráno, jakmile se rozednilo, jdu do stodoly a obírám se řezačkou. Vzal jsem si chlapce na pomoc. Skládáme, co k sobě patří, zkoušíme, a Bohu díky, vše nám šlo jak na másle. Neuplynulo ni půl hodiny, a už jsme měli řezačku složenou a vyzkoušenu: řeže, až srdce radostí v těle skáče! Jako bych se znova zrodil. Snad jsem nevyhodil nadarmo peněz! A chlapec rukama tleská a skáče kol řezačky, nemoha se dosti natěšiti. Nařezali jsme, jako když bičem mrská, sporý snop slámy, vůz jsme vytlačili na dvorek, a sami do světnice.

Sotva jsme zasedli k snídani, když v tom psík zaštěkal. Vyhlédnu oknem — tintili, vantili! Starosta, soudce, písař s pěti sedláky, vů-

bec, jak to říkají: „Děd, bába i celá hromada!“ A tu, povídám vám, nevcházejí do chalupy, ale zastavivše se u jednoho rohu stavení, hrabou, šfuchají a prohlížíjí . . . Co tam tak zvláštního — myslím si — co se těm lidem stalo? Chci vyjít z jizby zeptat se na to, ale v tom tu za dveřmi slyším hlas četníkův: „Stát! Sedte v chatě!“ Co jsem vyvedl? Vrátil jsem se do jizby. Obešli chatu, prohlédli všechny čtyři rohy, vešli pod kůlnu, obešli stodolu, sýpku, a vše přehrabali. Já zatím v hlavě uvažuji: za co ta odměna? Či pohloupli lidé, nebo útok to nějaký? Ale hle, oni vcházejí i do chaty.

„Četníci!“ povídá starosta, nepozdraviv ani nekývnuv hlavou, „obstupte jej! Uteče-li, budete vy za něho odpovídati!“

Ztupěl jsem, vytřeštil jsem oči, a četníci jako nějací apoštolové mě obsluhují.

„Pane starosto,“ povídám, „co to všechno má znamenat?“

„Hm, hm,“ chrochtal znovu starosta, „a povězte nám napřed, jak se jmenujete?“

„Já? Snad nevíte? Což jsem nějaký cizí člověk, či co?“

„Budete mi snad ještě odpovídati? Kdo tu ve vsi starší, vy či já?“

„Já tu ve své chatě nejstarší!“ křikl jsem rozhněván. „Co to, spiknutí snad? Nikomu jsem nic zlého neudělal, a tu mě vyhledávají

ve vlastní mé chatě! Pane starosto, já na vás podám žalobu.“

„Ha, ha, ha!“ smál se starosta, „vidíte ho, jak se tváří? Neviňátko! No, no, dej Bůh! Hned uvidím. A pověz mi, nevinný člověče, kde pak jsi vzal toho zabitého žida, co's ho včera v noci vezl?“

Teprve nyní se mi rozbřesklo. Jak nevybuchnu v srdečný smích, a povídám vám, jako že darebák moje jméno, že jsem se tak nikdy co jsem živ, nezasmál. Div, že jsem smíchem neupadl.

Starosta stál jak tele před malovanými vraty.

Ale vzpamatoval se rychle a znova ke mně:

„Kmotře, já ti přátelsky radím, nesměj se, přiznej se ke všemu, a já se už tam před vysokým soudem tebe zastanu, aby tě nepověsili, aby ti život darovali. Nezapírej, nechceš-li se houpat na šibenici.“

Na ta slova starostova já znovu do smíchu, až se rukama za břicho popadám. Starosta se až potil zlostí.

„Svažte ho!“ křikl na četníky.

„Ale, pane starosto!“ povídám, vzpamatoвав se, „počkejte jen, já se vám ke všemu přiznám, a ani vaší obětavosti a přízně u soudu žádati nebudu. Když již viseti, to snad lépe za obě nohy.“

„Přiznáš se?“

„To se rozumí.“

„No, a kde ten zabitý žid? Ještě jsi ho nezakopal?“

„I ne, i ne!“

„Kde tedy jest?“

„Leží jak býk v stodole.“

„Pojď nám jej ukázat.“

Vzal jsem klíč, jdeme. Podívám se, až ke stodole stráž. Nu, Bohu díky! I Vojtěch tu! Ještě lépe. A lidu plný dvůr. Zvěst, že „dřevěný filosof“ zabil žida a chtěl jej pod úhlem zakopati, roznesla se po celé vsi. Jdu středem toho davu a usmívám se, a tu lid boží jen: „Šu, šu, šu! hleďte: všeti ho budou, a on si z toho šašky tropí! vždyť je to dřevěný filosof!“

Přišel jsem ke vratům, a četníci všickni kolem mne! Otevřel jsem . . .

„Nu, prosím pane starosto, tu je ten zabitý žid!“

Starosta se podíval a oči vytřeštil.

„A—a—a! Ba, co to je?“

„Totéž, co jsem včera v noci vezl. Stroj k řezání rezanky!“

Tu jak veškeren dav, jenž tísnil se kol stodoly, nepropukne v bezuzdný smích, toť, Hospodine, tvoje vůle! Jistě až do nebe bylo slyšeti ten smích. I četníci i soudce i strážník, všichni se smáli, ba i starosta se usmíval a začal mě odprošovati za celou tu příhodu a za

to, že uvěřil hloupému Vojtovi. Smíchu bylo po celé vesnici. A skříňku mou když začali toho dne zkoušeti, to mi pět otepí slámy nařezali! Hle, tak jsem já ke skřínce si pomohl a z celé obce si vystřelil!

DEN ZE ŽIVOTA LVOVSKÝCH ULIČNÍKŮ.

„Laďku! Nácku! kde vás čerti nosí?“

„Lezou spolu jako Lelum a Polelum!*)“

„Sviňáci! Řeknou, že v jednu budou na místě, a tu už bude brzo bítí druhá.“

„Dát jim každému králíka,*) ať se učí slova dodržeti!“

„Dát jim štulec pod žebra!“

„Udeřit je mezi oči, že by se jim v očích zajiskřilo!“

Taková citoslovce a jemné poznámky bylo slyšeti z velké povykující hromady dětí — uličníků na jedné z postranních ulic lvovských za jednoho pěkného dne podzimního. Děti právě si umluvily společnou vycházku na Pelčinské

*) Lelum a Polelum znamená tolik jako řecké Kastor a Polux; jsou to jména bližencův.

Pozn. překlad.

**) Králík v mluvě tuláků jest tolik, co záhlavek.

„hory“ — na žampiony, šípek, po případě i na brambory, mrkev, brukev, což bylo možno ukradnouti na okolních polích, tím osázených. V panském lesíku má být rozdělán oheň, v němž upekou si brambory a hříby — vůbec má se celé odpoledne strávit na svobodě uprostřed bohaté podzimní přírody a podle slov aranžera Štefka, nedávno vyhnaného z dílny mistra truhlářského, má to býti „příjemným jako sto ďáblů“.

Děti shromáždily se kolem jedné s poledne, ale nevyrazily přes naléhání některých příliš netrpělivých. Štefko, chlapec již téměř pod vousem, mající vůdcovství nad celou tou hromadou, zdržoval povykující zástup, dokud se všichni účastníci nesejdou, jedině svou osvědčenou fysickou silou. Nejvíce mu potřebni byli Ladík a Nácek, dva bratři blíženci, výrostkové to čítající devět let, známí svou zručností a švižností. Žádný z celého spolku neumí si lépe počínati v zahradě anebo mezi stromy ovocnými zručněji utíkat před pronásledovníky, než oni; ba žádný nevrátí se s tak velikým lupem, chytře provedeným, jako oni. Není tedy divu, že v očích Štefka, hledícího na výsledek vycházky s čistě praktické stránky, Ladík i Nácek byli účastníky nezbytně potřebnými, a že raději chtěl na uzdě držeti celou hodinu onen netrpělivý dav na místě, než bez nich ven vyraziti do polí.

Konečně se ukázali na rohu ulice a přivítání krupobitím hrozeb, výčitek i žertův.

„Kde jste u ďábla tak dlouho seděli?“ ptal se jich Štefko, když se zastavili uprostřed zástupu.

„Musili jsme čekat na oběd. Vojtěchová ráno byla někde na křtinách, vrátila se teprve o jedenácté a to už trochu podnapilá. A tu nežli nám oběma vybila, potom nežli se s mužem vyzlobila, než oheň rozdělala a brambory s omáčkou připravila, už jedna odbila.“

„A proč vás tloukla?“

„Ani nevím,“ odvětil Ladík. „Pánbu ví, nevím, zda pro kotě, či pro mléko.“

Celá hromada se hlasitě zasmála.

„Jak to, co kotě mléko snědlo?“

„Eh, kde pak!“ odvětil spokojeně Láďa, „dostalo kotě bolení po shnilých okurkách, jimiž jsme je včera přecpali. Radíme se dnes ráno: čím bychom kotěti pomohli, neboť škoda, kdyby mělo zdechnouti! Tu povídá Nácek: víš co, vykousejme je v mléce! Dobře, mléko pomáhá, obzvláště když je teplé. A naše stará, jak víte, má mlékařství, proto každého rána kupuje mléka velký hrnek, sváří a prodává je na žejdlíky. A dnes také tak. Svařila mléko, odstavila na stranu a sama odešla na křtiny a svého hluchého Vojtěcha zanechala v krámě, aby prodával. My jen toho potřebovali. Vzali jsme choré kotě s kamen, ohledali puls — oh,

ubožátko! Třeba léčení! Ano, Nácek je vzal za ocas, já za hlavu, kotě jen tlapky roztáhlo, a ticho. Ptám se Nácka: Nácku, máme je pomalu potopiti, či rychle? A Nácek povídá: klož ví, snad je uhranuto, a tu třeba rychle je ponořiti, by se uleklo, a bolest ustoupí. Myslím si: má pravdu. I spustíme lehounce kotě do mléka, ono mňoukne a vztekle mě chytí drápama za ruku, já se leknu a zatřepám rukou, a moje kotě celé ponořilo se do mléka, jen Nácek je za ocas držel. Podržel je tam chvílku, vytáhne, a koťátko docela holé jako kůže na bubnu, naduřelé jak bečka, jen pára z něho vystupuje. Rozumí se, že neživé; neboť mléko bylo ještě téměř vroucí, že ihned s kotěte všecka srst slezla a v hrnku zůstala. Tu máš! — povídám Náckovi — tohle jsme kotěti pěkně pomohli! Eh — povídá mi Nácek — čert vezmi kotě, ale co bude s mlékem! — S mlékem? — a povídám já. Mléko stará přecedí a prodá, ale kotěte škoda. Začali jsme se příti, čeho větší škoda, zda mléka, či kotěte, a došli jsme na soud k hluchému Vojtěchu. Ale nežli jsme mu vyložili, oč jde, přišla už Vojtěchová a spatřila, co jsme vyvedli.“

To vypravování Laďkovo, mající ráz docela nevinný, ba i soustrastný, vyvolávalo od počátku až do konce v celé bandě neustálé výbuchy smíchu. Štefko se až za boky popadal. Ba i Nácek, stoje po straně, usmíval se dobro-

srdečně, avšak ne tolik ze samotného vypravování, jako radostí nad triumfem bratra, který mezi všemi uličníky byl znám svým humorem.

„No,“ zeptal se Štefko nasmáv se do syta, „rozsoudila Vojtěchová váš spor?“

„Ne!“ odvětil Ladík skoro s pláčem. „Vybila nám dost, a když jsem se ptal, proč nás vlastně bije, zda pro kotě či pro mléko, dala mi přes hubu a tím se to skončilo. A stále si myslím, že jest větší škoda kotěte než mléka, neboť mléko stará čarodějnice skutečně hned přecedila — jistě, že je bude ještě dnes prodávati.“

„To je stará čarodějnice!“ rozlehly se kolem výkřiky mládeže. „Přece v tom mléce stonavé kotě se opařilo!“

„Ona ví, co má dělati,“ odvětil mírně se Láďa. „Ona mléko ještě jednou svaří, smísí s čistým, a nikdo ani dost málo nepozná, že se v něm stonavé kotě opařilo.“

Celou rotu nesmírně bavilo to vypravování. Za hlasitého smíchu a žertů hrnuli se všichni s místa, opakující si mezi sebou v různém pořádku a s různými dodatky Ladkovo vypravování o kotěti a o jeho originálním léčení. Jen autoři toho veselého vypravování, Ladík a Nácek, nebrali údělu v povšechné veselosti. Šli ve předu družiny po straně Štefkově, pilně

naslouchající plánu, jež on na dnešek sestavil, a v němž jim připadaly velice důležité role.

„Víš co, Ladku,“ řekl Štefko, otáčeje se na pravo, „ty půjdeš tamto na brambory. A ty, Nácku,“ tu Štefko obrátil se na levo, „půjdeš na brukev.“

„Ne,“ odvětili oba najednou, „my půjdeme spolu.“

„Ale pak zůstaneme bez brukve!“ zvolal Štefko.

„Vezmi čert brukev. Brambory jsou lepší než brukev. A když se ti tak chce brukve, tak si na ni dojde sám, anebo pošli někoho jiného.“

„Koho mám poslati, když to všechno taková drobotina, takoví nezdarové. Nejlépe by bylo, kdyby jeden z vás...“

„Ne, ne, to nemůže býti!“ řekl rozhodně Ladík. „My jen spolu chodíme.“

Štefko to věděl již od dřívějšíka, ale přes to přece se pokusil ještě jednou přiměti hošíky, by se rozdělili. Avšak všechny jeho námítky byly marny. Chlapci, jak se zdálo, ani představit si nedovedli, že by se jeden bez druhého mohli obejít.

Za to však spolu šli i na nejnebezpečnější vycházky a obyčejně vyšli zdrávi.

„No, vy jste opravdoví Lelum a Polelum,“ řekl Štefko klepaje oběma na plece.

„A což nevíš,“ řekl oživnuv náhle Nácek,

který do té chvíle mlčel, „že naše matka, když umírala, nám to důrazně přikázala!“

„Co vám přikázala?“ ptal se urputně Štefko.

„I přikázala nám, abychom se, chraň Bůh, jeden druhého neopouštěli. „Nezapomeňte,“ povídala, „vždy a všude držte se spolu! Bůh vás též spolu na svět povolal, Bůh vám též bude žehnati, dokud se spolu budete držeti.“ No, a když tomu tak, to i sám vidíš, že jeden bez druhého jíti nemůžeme.“

„Pro mě, jděte si oba spolu,“ řekl Štefko nenacházeje na takový důvod žádné jiné odpovědi. „A brukev si my už nějak zaopatříme.“

S hlukem a šumem přeběhlo hejno otrhaných, bosých a ucouraných dětí přes hráz Pelčinského rybníka a rozptýlilo se mezi kři, pokrývajícími nedaleký pahorek.

Oživil pahorek častými výkřiky, oživilo i jeho okolí častými rozkazy, voláním i proklínáním, které velmi nepřírozeně a podivně znělo v dětských ústech. Ale což, ulice jest vskutku jistého druhu lidí školou, kde tón i mluva všem stejná a závazná.

„Ladku! Nácku!“ volal Štefko vydrápav se až na vrchol pahorku, s něhož mohl volně přehlédnouti sousední pole.

Ladík i Nácek už byli u něho.

„A víte už tedy, kam máte jíti?“

„Víme, víme!“

„A všimněte si dobře! Tam jest i kukuřice!“

„I kukuřice nalámeme.“

„Jen třeba míti dobrý pozor; neboť v kukuřici může sedlák ležeti.“

„Neboj se, nic se nám nestane!“ zvolali bratři a vzavše se za ruce, pustili se cvalem na pole.

„A víte, kam potom jíti?“ zvolal za nimi Štefko.

„Víme, víme! Do vůleckého lesíka!“ odpovídali chlapci a brzo schovali se ve vysoké kukuřici. Jakoby se do vody ponořili.

Štefko dlouho pohlížel s pahorku, zda je ještě uvidí, ale nadarmo. A přece pole, kukuřicí oseté, nebylo tak obšírné; vždyť obnášelo sotva deset záhonův. Za kukuřicí byl teprve širší lán brambor.

„Kam se jen mohli podíti?“ mumlal sám pro sebe Štefko, usiluje nadarmo proniknouti svýma očima houšť kukuřice.

„A co tam tak dlouho dělají? Proč bramborů nekopají?“

Ale v téže chvíli přerušil spád svých otázek a až rukama zatleskal. Na zadním konci brambořiště mezi brázdami a napolo uschlou natí objevila se černá, krátce ostříhaná hlava jednoho z bratrův.

„Vidíš je! Čertovské duše,“ zvolal Štefko udiven. „Já myslil, že jsou ještě v kukuřici,

a oni už celé brambory prorejčili. No! nechtěl bych slyšeti, co řekne sedlák, až uvidí na svém poli stopy jejich práce!“

Avšak v té chvíli přemítání Štefkovo bylo přerušeno. Uprostřed kukuřice zdvihla se silná, ramenatá postava majetníková a zamezila bratřím návrat. Pozdě už bylo se schovati, když sedlák křikl na opodál pracující dělníky:

„Držte je! Chyťte zloděje!“

„Držte! Chyťte!“ rozlehlo se hned s různých stran.

„A tu jste, ptáčekové!“ zařičel sedlák, postupuje s rozpřaženými rukama proti bratřím jako hospodyně, která chce najednou dvě slepice chytiti.

Chlapci, vyplašení ze svých úkrytů, vzchopili se ihned a stáli v prvním okamžiku jako zdřevěnělí. Ladík rozběhl se k potoku, ale i za potokem pronásledovníci. Zastavil se a náhle jako střela běžel k bratrovi, který s bledou tváří a se rty pevně sevřenými stále ještě stál na místě, měře okem velikost nebezpečí.

A hospodář zvolna, s rozpiatými rukama, červený a hrozivý, přibližoval se k nim.

„Rovnou na něho, Nácku! Udeř ho hlavou do břicha, až se na místě svalí!“ křikl Ladík, a oba bratři, jakoby prakem vymrštěni, vrhli se na hospodáře.

Ale přepočítali se. Místo aby ho udeřili hla-

vami do břicha, narazili na silné, žilnaté ruce, které je chytily oba najednou za límce.

„Aha, už vás mám!“ zvolal radostně hospodář a zatřásl oběma mladými provinilci tak mocně, že jim až v kostech zachrastilo a v očích zablesklo.

„Ještě nemáš!“ zasípal Ladík, jemuž až slze z očí vytryskly. „Nácku, udeř ho hlavou do břicha, jak to umíš!“

Nácka nebylo třeba dlouho pobízeti. Sotva stanul po mocném otřesení pevně nohama na zemi, už nastavil svou krátce ostríhanou hlavu jako trkající beran a vši silou udeřil hospodáře v bok tak mocně a neočekávaně, že ten až zasténal a chytil se levou rukou za bok, pouštěje z ní límec Náckův. Ale téže chvíle hlasitě bolestí vykřikl a vznesl pravou ruku k ústům. Ruka oblévala se krví z dlouhé a hluboké rány, zasazené mu nožem Ladíkovým.

„I aby vás všichni čerti vzali, prokleté šelmy!“ zaklel ubožák za utíkajícími bratry, plivl a se stoickým klidem vytahoval ze záňadří šátek a začal si jím zavazovati zmrzačenou ruku.

A chlapci zatím vběhli do kukuřice, až se stébla rozhoupala.

„Držte! Chyťte zloděje!“ volali sousedé, kteří zrovna přiběhli na pomoc poraněnému hospodáři.

„Eh, čerta chytíte,“ řekl majetník. „Ani se

nenamáhejte. Ať se jen radují. Však já jim dám svoje.“

A řeknuv to přidržel si zuby jeden konec šátku, by si jej mohl zdravou rukou na uzel zavázati.

„Co pak vám udělali?“ ptali se sousedé.

„Jak vidíte, chytil jsem je za krk a myslím si: což, děti. Byl bych jim trochu kosti protřásl a pustil. Čerta jsem věděl, že už tak malé je to tak vycvičeno v zlodějském řemesle. Ó, jistě že z nich žádný nesejde se světa přirozenou smrtí!“

„No, no, a co vám přece udělali?“ ptali se sousedé více ze zvědavosti po dovednosti chlapců, nežli ze soucitu s poraněným.

„Co mi udělali. Jeden z toho ďábelského semene mě udeřil hlavou do boku pod samé srdce tak prudce, div jsem neomdlel. Zdá se mi, že mi tam několik žeber polámal. A druhý téže chvíle mi zas rozřízl ruku až do kosti.“

„Ah!“ křikli jedním hlasem sousedé. „Tohle jsou děťátka! Kéž to ani vůbec nevyroste! Kéž stopa po nich zmizí! No, hleďte dobří lidé, jaké to dnes vyrůstá pokolení. Jezu Nazaretský, dej, by si to někde vaz srazilo, a nedopouštěj, by přišli mezi lid křesťanský!“

Taková méně nebo více pobožná přání ozývala se z hromady lidí, kteří obstoupili poraněného hospodáře. Ten stál uprostřed nich bledý, ale klidný, a obzíral očima svou nivu

posuzuje škodu, spáchanou mu v bramborách zpupnými uličníky.

„No, a podívejte se lidičky, co mi ty šelmy škody nadělali,“ řekl, když utichly bezúčelné řeči kmotrův a kmotříček. Na zlatku bych nehleděl. No, a řekněte jen, jak tu možno žíti mezi takovým stádem? Ale ne, já jim to nedaruju. Já jim ukážu, kudy cesta do hrachu. Oni myslí, že se budu za nimi honiti jako blázen. Ne, ať si utíkají — já je najdu v samém hnízdě. Na štěstí vím, kde je hledat. To jsou té mlékačky z Hrnčířské ulice — nevím, zda synové, či vychovanci, ale mně na tom nezáleží. Pomohu já jim ke Karmelitům,*) ať si tam trochu posedí, a ať darebák moje jméno, jestliže jim tam kůži nevydělají.“

Avšak nebyl by tak zpíval, kdyby byl věděl, co dělají chlapci, ušedše jeho rukám. V pohraničním příkopě, který odděloval jeho kukuřici od sousedovy, mezi lopuchami ležela celá kupa nalámaných klasů kukuřice, několik velkých mrkví a hromadu brambor. K tomu skladu také uprchlíci zaměřili své kroky a nabravše nakradenou zeleninu, vběhli ihned do okolní jeře a jeří nahoru ke svým soudruhům.

Štefko, ukrytý za trnitým křoviskem, viděl celou tu historii, viděl, jak bratři padli do ru-

*) Karmeliti jest sbor mnichův, kteří mají pověst přísných paedagogů. Pozn. překl.

kou hospodářových, jak se mu vyrvali a zmizeli uprostřed kukuřice. Potom minula dobrá chvíle, a chlapců nebylo viděti. Štefko už myslil, že se ulekli a utekli domů, když v tom ze spoda jeře, která se tu u jeho nohou rozprostírala, uslyšel lehké zasyčení.

„Pst, pst!“

„Kdo to?“ zvolal nachyluje hlavu v tu stranu, odkud přicházel hlas...

„Tos ty, Štefku?“ uslyšel ztlumený hlas Ladkův.

„Já, a co pak chceš?“

„Pojď sem, pomůžeš nám nésti. A rychle!“

Nerozmýšleje se dlouho vrhl se Štefko po hlavě dolů po strmé stráni příkopu. Potloukl se pořádně, zdrápal si tvář o jakýsi plevel, zkrvácel ruce, jimiž se chtěl zadržeti, ale za to byl v okamžiku na dně jeře a těžce dýchaje stanul vedle bratří.

„Neběží za námi?“ zeptali se bratři jednohlasně.

„Ne, nikdo neběží. A co to tu máte?“

„Jak to co? To, na co jsme šli. Ná, vezmi, pomoz nám nésti a pojďme rychle do lesa!“

Štefko byl oslepen při pohledu na lup, přinesený v takové hojnosti při tak velkém nebezpečí.

„Čertovo jste stvoření!“ zvolal. „Přece vás sedlák měl v rukou. A nebáli jste se ještě trhat?“

„Ba že báli, neboť kdyby chtěl za námi běžeti, byl by nás jistě chytil. Ale když už jsme to natrhali, bylo by hříchem to zahoditi.“

„No, a jak pak jste se vyrvali sedlákoví?“

„Ha, ha, ha!“ zasmál se Ladík. „Pamatuje asi na nás! Vidiš, tímto nožem rozřízl jsem mu ruku jako pečení!“

„A já mu jistě dvě žebra zlámal, když jsem ho udeřil svou hlavou.“

„A on si pomysll, že jest to příliš mnoho dva hříby do omáčky a pustil nás na svobodu.“

„Ha, ha, ha,“ zasmál se Štefko. „Jste to odvážlivci, jen což pravda! Ó, to bude jídelko, až se všichni čerti rozradují! A nyní, holoto, do lesa!“

To praviv hvízdal Štefko na svou družinu a pospíchal s bratry k blízkému lesíku.

Neminulo ani půl hodiny, a již v odlehlém koutku lesa, na stráni u kořene rozložitého dubu hořel vesele oheň, pekly se v popelu brambory a z listí obrané klasy kukuřice, a Štefko sedě na velkém kořenu jako nějaký král, dával rozkazy na všechny strany a poděloval kolem sedící hromadu dětí stejně velkými kousky brukve.

Nácka a Ladíka zase není mezi nimi. Ihned s dvěma jinými chlapci vyšli na hříby — nikdo tak dobře nezná v tom lese křů a míst, kde rostou, a oni i po četných sběratelích hub nalézali dosti pěkných holoubkův, syrovinek a ji-

ných hub, k pečení potřebných. Nežli se vrátí, přehryzuje tlupa po kousku brukev, ale nejlepší, nejšťavnatější kousky leží stranou na zelené lopuše, schované pro sběratele hřibův. Bramborů a kukuřice nesmí nikdo před jich příchodem jísti; upečené kousky odkládají na stranu.

Bože, jak krásně kolem! Ticho, slunéčko hřeje lahodně, chýlíc se již k západu. Staré duby stojí zdvihájíce své mocné paže a hřejí se na slunci. Jen zadumaná bříza nad strání posmutněla, a jakoby zlaté slzy roní bez větru své požloutlé listí. Datel zaklepal do větve. Čas od času spadne zpola dozralý žalud s dubův, a jen časem doletí do toho samotného ústraní sotva slyšitelný hlas plechového zvonce na šiji krávy, která se pase kdes tam za silnicí v zubřanském dolu. Děti bezděčně umlkly, naslouchají lehkému praskání ohně, zírají kolem sebe široko otevřenýma očima, v kterých zpod hrubé kůry městské zkázy, předčasné siroby, nouze a zanedbání probleskuje upřímná radost z toho chvilkového, ale čistého štěstí, jaké vlévá v klidnou duši pěkná příroda. Hle, malinká, žlutavá myška lesní vyběhla ze své podzemní skrýše, přivábena teplem a lesním tichem, usedla na pni pod hustým keřem lískovým a náhle jakoby zkameněla, utkvěvši očkami na nikdy nevidané krvavé záři planoucího ohně, pozdvihla k tlamičce své drobné, aksa-

mitové lapky, jakoby si chtěla blíže prohlédnouti to divné zjevení, konečně pohybujíc živě bílými vousky skočila na keř lísky, chytla na haluzce visící ořech a v okamžiku se skryla ve své díře. Děti s němým podivem pohlížely na sličné zvířátko, ale nikdo se ani neodvážil křiknouti, tím méně hoditi po něm klacíkem, aby ho nesplašili. Přece nikomu nic zlého neudělá, a děti rovněž v té chvíli nechtěly nic zlého nikomu udělati. To už není cháska lvovských uličníkův a otrhancův, čekanců vězení a nemocnic, vyvrhelů společnosti lidské, ale to již hromádka dobrých, tichých dětí, toužících po něze a lásce, schopných všeho, co dobré a šlechetné, která se v příkopě u kořene silného starého dubu tulila k ohnisku. Bohužel! Ohnisko brzo uhasne, zázračný den dobíhá konce, chvíle opojení tichem a krásou přírody mine, a společnost jak byla, tak i zůstane lhostejnou nad osudem oněch vyvrhelů, jak byla, tak i zůstane desetkrát náchylnější ke mstě a trestu, než k lásce, k prominutí a pečlivosti mateřské.

„Hurrá!“ rozlehl se hlasitý křik s druhé strany úvozu a ze zelené houštiny jako štiky vynořily se začervenalé, otrhané, s rozčuchanými vlasy, ale veselé postavy chlapcův. Čapky nesly v rukou, a v každé čapce plno hřibův.

„Hurrá!“ přivítala je celá hromada.

„Hle, to jsou chlapíci! Hleďte, co hřibů nasbírali!“

„I aby vás husa kopla! Kdeže jste na tak pěkné holoubky přišli?“

„Ne, já povídám, že šelmy mají vždycky štěstí. Shod' je s půdy, a ještě jako kocour na nohy padnou!“

„Vypíchni jim oči, a budou jako ten boháč plecema viděti!“

Za takových radostných výkřiků obstoupila celá hromada šťastné chlapce. Zvláště Ladík a Nácek byli velebeni, k nim směřovala všechna výše pronesená, něžná oslovení, oni byli, abychom řekli, bohatýry dne. Vzaty od nich hříby, které pod dozorem Štefkovým byly čištěny a pečeny, když každému ulomen byl kořínek a hojně posypán solí. Hřibů bylo tolik, že na každého z družiny připadalo po třech kusech a nadto zůstalo ještě po jednom Štefkovi, Ladíkovi a Náckovi. Rozdělování hřibů jako všech jiných věcí dokonáno hlasitě, za hádky a hluku, ale s největší svědomitostí a s ohledem všelikých možných požadavků spravedlnosti. Jenom Ladík a Nácek v pocitu své zásluhy nemísili se do těch sporův, ale seděli u ohniška pod dubem, chutě pojídajíce zanechané jim kousky brukve a radostně vypravujíce o své cestě po lese za hříby; poslouchala je pilně s vytřeštěnýma očima a s otevřenými ústy hromádka nejmladších chlapců, pěti nebo šestiletých to cvalíků, kteří s radostí a podivem patřili na každý krok bratří, chytali každé

jejich slovo, a jistě že celou noc, až budou ležeti kdes ve špinavých, páchnoucích a vlhkých koutech nuzných svých příbytků, budou sníti o těch divech přírody, o příhodách uprostřed lesní zeleně, o těch příjemnostech a zklamáních při sbírání hřibův, které v té chvíli tak výmluvně jim malují, doplňující se navzájem, Ladík a Nácek.

„Kukuřice hotova! Hej ke kukuřici,“ volá Štefko, a všickni pospíchají k němu. Za kukuřicí jdou brambory pečené s hříby — panská potrava, jak se vyslovil kdosi z družiny. Všecko to požívá se za hlasitého smíchu a upřímných žertův. Ten vzpomíná na svůj „domov“, na své „staré“ rodiče nebo dozorce, onen klne mistrovi, jenž ho vyhodil z učení, jiný dělá si žerty ze školy a truhláře — jedním slovem konversace se otáčí kol všeobecných věcí, bohatě oživena plastickými ostrovtipy v uličnické mluvě. Děti, které ještě před chvílí byly jenom dětmi, tvory v řadě jiných tvorů přírody, nyní z nenadání, ale úplně se proměnily v zástupce jisté třídy společenské, proměnily se v zástupce jistého typu lidského a výrazně dávaly na jevo zvláštnosti toho typu.

Slunce již zašlo, když veselá, hlučící hromádka po památné vycházce se vracela do Lvova. Hromádka rozdělila se na hloučky, které šly svobodně, neposlouchající již žádného rozkazu, a to tím spíše, protože Štefko

precpaný dosti značnými zbytky nepožitých brambor, (hodí se na zítřejší ráno) šel na samém konci. Divná věc, že Ladík a Nácek šli samotni a schouleni, jako kdyby náhle spadli s té výše, na které se ještě před chvílí nacházeli. Nikdo se o ně jaksi nezajímal, nikdo se nepříčinil jich vtáhnouti do svého hloučku; šli sami druh vedle druhu a mlčeli. Čím více se blížili ke Lvovu, tím silněji se v nich vzráhalo cítění jakéhos nepokoje, jakési úzkosti, čehosi, co jako černá, v neštěstí tížící chmura nasycuje vzduch elektrinou při svém přiblížení a vyvolává nezvyklé napětí a chvění v nervech lidí a zvířat. Žádný z bratří nestaral se vyložití si příčiny toho neobvyklého a nepříjemného pocitu; na dně jejich dětských duší klubal se temný pocit viny, ale vědomí děsilo se servati s ní poslední záslonku.

„Laďku,“ řekl Nácek, když se už přiblížili k Hrnčířské ulici, „co myslíš, bude nás Vojtěchová hodně líbat po tak dlouhém nevidění?“

Ton a slova měla skutečně tendenci přivésti Ladíka do lepšího humoru, ale chybila se cílem již proto, že byla pronesena chladně a skutečně po dlouhém a mozolném přemýšlení.

„Eh, co o tom povídat!“ odvětil vážně Ladík. „Co bude, uvidíme.“ Leč ani jeho mysl nebyla docela tak stoickou jako jeho slova, ba právě naopak pracovala úsilně tvoříc fantastické plány, jak a kde by možno bylo se scho-

vati, aby nikdo a nikdo nemohl spatřiti ani jeho ani Nácka, aby hrozící strast — jaká a proč, o tom nechtěl myslit — od nich byla zažehnána, a oni by na ni ze svého bezpečného úkrytu dlouhý nos udělali. A přešly scény za scénami, jak to oni žijí, nikým neviděni, sami všechno vidíce, všude majíce přístup: berou, co se jim líbí, mají všechno, za nic neplatí, dělají, co chtějí a smějí se všeliké strasti. A zatím nohy kromě toho, že každou chvílí stávají se těžšími, nevědomě a jakoby proti jejich přání nesou je vpřed, stále vpřed, stále blíže k cíli, k příbytku jejich pěstounky Vojtěchové. Již minuli pahorek, již u jich nohou otevřel se v půlměsíc rozložený Lvov, lev na radnici městské se leskne a hoří v posledních paprscích zapadajícího slunce, hodiny na věži odbíjí sedmou, kdes u sv. Mikuláše zedníci končí svou denní práci bušením do prken; poloprůzračný, modravý prachový mráček vznáší se nad městem a slévá se v dáli s temnou zelení lesíka na Vysokém Zámku. Ale, jaký to dav lidí stojí tu před Vojtěchovými? Muži a baby, drvoštěpové s pilkami a topory, zedník s lopatou, služka s dvěma konvicemi vody, Bojko se švestkami v košíku, všechno to kohosi obstoupilo, cosi poslouchá, přikyvuje hlavami, rukama rozkládá. Uprostřed černých halen, plátěných košil, perkalových zástěr míhá se žlutá, mosazná čaka policajta. Jindy po-

dobný pohled byl by pro chlapce pobídkou, by běželi sotva dechu popadající, aby svými postavkami zvětšili pouliční sběh lidí, ale nyní náhle se jim zdálo, že by daleko lépe bylo, kdyby před krámkem Vojtěchové nebylo ani živé duše. Přihlížejíce blíže oné hromadě pouliční, ucítili náhle oba, že nalézají se příliš blízko ní, a jakoby na rozkaz se obrátili a dali se na útěk. A ne bez příčiny. Uprostřed davu vedle strážníka nacházela se silná postava hospodáře z Nulky, co mu dnes kromě škody na poli také na těle ublížili.

„Chyťte je, chyťte je!“ rozlehly se hlasité výkřiky z davu, a náhle zdálo se bratřím, že nebe se pokrylo hustými mraky, že stromy obklopující ulici chýlí své haluze až k zemi a zadržují jim nejen kroky, ale i dech, a že prach pouliční mění se pod jejich nohama v lepkavou smůlu, která se na jejich chodidla lepí a se táhne, zdržujíc jejich kroky.

„Aha, tu jste ptáčkové!“ zní jakýsi hrubý hlas nad jejich hlavami, a jakési těžké ruce jako mlaty spadají na jejich plece a svalí je rázem oba na zem.

„Mami! Maminko! Chraň nás!“ zaječel Nácek a rozplakal se, zatím co Ladík hryznuv se do rtů až do krve, bil rukama a nohama, hledě se vyrvati z rukou pronásledovatelových. Ale nadarmo. V krátkce sestoupila se téměř celá hromada kolem nich, strážník vzal je oba za

krk a postrčil je před sebe; vedle něho šel klna hochy poškozený hospodář a za ním zvědavý a hlučící dav pouliční.

„Na policii s nimi, do arestu! Ještě dnes chci protokol sepsati,“ horlil hospodář.

Chlapci šli mechanicky téměř nevidíce ani neslyšíce, co se kol nich děje. Nácek stále ještě vzlykal, a Ladík hryzl si rty. A kolem nich rozléhala se zlořečení a proklínání pobožných kmotříček, hrubé poznámky dělného lidu a vřesky pouličních dětí.

„Můj Bože, takové ještě malé a už tak zkažené!“ vzdychla jakási stařenka lítostně kývající hlavou.

„A kdyby je i pověsili, nebylo by jich škoda, kmotříčko moje!“ volal jakýsi udativný hlas ze středu ulice. „Neboť to vy nevíte, jak já se s nimi každého dne nazlobím, namučím, co se jich natluku a nanapomínám, ale kdež pak! Vida, že se to jedno s druhým již pod zlodějskou hvězdou zrodilo! Bohu díky, že si je nyní vezmou, aspoň se námahy zbavím!“

Ladík jda před strážníkem vedle svého bratra, slyšel ta slova. Hlas mu byl známý, až velmi dobře známý — byla to Vojtěchová. Proti svému zvyku chlapec tehdy nic neodpověděl, ale došel jí a vida, že naň hledí, vyplázl na ni jazyk.

„Ó, vidíte ho, zlodějské símě!“ vřískla Voj-

těchová. „Vedou je na trest, a ono ještě nezanechá svých ďábelských kousků. Počkej, počkej, ty šibale, uvidíš nyní, co to znamená jazyk někomu ukázat. Poznáš, kam tě to tvoje darebáctví přivede!“

„Ale ten druhý zdá se jaksi tišší, klidnější,“ pravila jakási dobrosrdečná ženština.

„Kde pak!“ křikla Vojtěchová, „jeden jako druhý pro šibenici roste! Kde jeden, tam i druhý. Ne, kmotro, já to stále opakuji: co se pod zlodějskou hvězdou zrodilo, to snad šibenice napraví!“

Bratři neslyšeli již toho surového výroku: v společnosti strážníka, poškozeného hospodáře a několika svědků šli na policii.

HAVA.

Obrázek z přírody.

I.

Otec chtěl mu zanechatí usedlost; a snad by mu ji byl zanechal, kdyby tak mnoho nemiloval svého žití pozemského. Avšak, že je miloval vášnivě, neuměl tedy udržeti náležité míry ve výdajích; kousal více, nežli mohl spolknouti. Nu a udávil se, zanechav Havu bez krejcaru.

Umíraje, dal mu jedině tuto radu: „Havo, cokoli se ti stane v životě dobrého, třeba sebe menšího, vždycky řekni: ‚Bohu díky, i to dobré na počátek.‘“

Hava čítal dvanácte let, když mu otec zemřel. Vyrostl na vsi, hraje si s vesnickými dětmi, toulaje se celé dni po selských chatách anebo chytaje raky v potoce. Již v dětském věku projevoval neobyčejnou bystrost, vtip a chytrost.

Po smrti otcově byla jeho poručnicí jakási

daleká příbuzná teta, bydlící v Drohobyči. Byla to stará už židovka, prostá vetešnice, vydržující ze svého bídneho výdělků pět vlastních dětí; tři již dorostly a byly na svém chlebě; dělajíce pro sebe, nepomyslyly však dosud na to, aby své matce něčím pomohly.

Pěstounka dala Havu na čas k ševci do učení; leč Havovi se to řemeslo nelíbilo; a když mu hned druhého dne jeden z tovaryšů, posílaje ho pro kořalku, dal za krk místo peněz, Hava tímto neobyčejným způsobem pomaten, vzpomněv si poslední vůle otcovy, vykřikl: „Bohu díky, i to dobré na počátek!“

Nápad ten se líbil tak všem pracujícím v dílně, že od toho dne každé chvíle některý Havovi „činil počátek“ brzy pěstí, brzy potěhem, brzy šídlem nebo kopytem tak, že ubohý chlapec po týdnu takového mučení upadl v zoufalství a div nezšlel; utekl od mistra k pěstounce, již prosil žalostně, aby ho nedávala na řemeslo.

„Já si i tak vydělám na živobytí!“ řekl hrdě.

„Jak, ty že si vyděláš na živobytí, když neumíš žádného řemesla?“ zvolala teta.

„Což o to,“ řekl Hava, „jako bych bez řemesla nemohl býti živ.“

Důvod byl vhodný a přesvědčující; nechala mu tedy úplnou svobodu, ale řekla mu předem, že déle nežli týden nemůže jej zdarma živiti.

Dosti, že mu dovolila spáti zadarmo v její chalupě.

„Týden zdarma!“ s radostí zvolal Hava; „tedy co za týden vydělám, bude moje! Bohu díky, i to dobré na počátek!“

II.

Hava vzpomněl si na své vesnické žití na ulici, v potoce, v lese, na to svobodné žití, plné zábav, svěžího vzduchu a veselí. Leč nyní nebylo mu do zábav. Chtěl v těch vzpomínkách cos nalézt, čeho by ještě mohl nyní vykořistiti.

A našel. Procházeje se každého rána po náměstí, pozoroval vždy babu, sedící u velkého koše, plného živých raků a prodávající je na kopy. Vzpomněl si, že jest mistrem v chytání těch vodních tvorů a hned začal se vyptávat žida na cenu místa, kde by mohl raky prodávati. Dověděl se, čeho mu bylo třeba, vzal váček a kus chleba a pustil se ráno za město, hledaje místa, kde by bylo mnoho rakův. Avšak v řece tekoucí kolem Drohobýče bylo jich málo; hynuli naftovou mastnotou, která s odpadky továren byla vylévána do vody a ji otravovala. Šel tedy výše, až přišel k jakémusi potoku. — Potok ten byl chudý na vodu; plynul zvolna, čímž tvořil mnoho ohbí a ti-

chých míst. Břehy jeho téměř všude byly porostly vrbovím a olšovím, sklánějícím se nad samou vodou. Hava, až rukama zatleskal radostí. Toť místo jako právě stvořené pro raky. A skutečně; postačilo mu jen svým vycvičeným okem pohlédnouti na dno potoka, a hned se přesvědčil, že mnoho raků v něm není vybráno. Naši sedláci raků nejedí; tedy očividně nikdo jich zde nelovil. Hava div se nevrhl na zemi, aby poceloval břehy, které již považoval za své panství. Vysvléknuv se do spodního šatu, a schovav oděv do křoví, vstoupil do vody, přehodiv váček přes plece a spokojeně, systematicky oddychuje, začal ruce vsouvat do děr ve břehu. Téměř z každé díry vytáhl ohromného raka, který marně rozvíral klepeta a pohyboval dlouhými vousy, vyvaluje při tom své oči, jakoby se divil, jaký to nový pořádek nastal v potoce, kde od nepamětných dob nikdo raků si nevšímal. Neuplynula ani hodina, a Hava měl již půl kopy. Během druhé hodiny váček byl plný a těžký, že se mu provázek vrýval do ramene. Hava pocítil hlad a únavu; ve vodě vytrávil a zablo jej, ano pocítil i nechuť k dalšímu chytání rakův.

„Eh, na dnes dosti!“ řekl sám k sobě a vrátil se k svému oděvu a táhl za sebou váček s raky po vodě.

„Bohu díky, na počátek to celkem není zlé. Když počítám kopu za deset krejcarů, budu

míti na dnešek více nežli dvacet krejcarů; to snad mi vystačí na celý týden na živobytí. Eh, dobře pro nás!“ zvolal Hava a začal poskakovati na jedné noze nad potokem, — nevím, zdali z radosti, či že by se chtěl zahráti po tak dlouhé koupeli. Potom ulomil si sukovitou hůl, upevnil váček s raky na jejím konci a vzav ji na plece, dal se na cestu k domovu, dojíždaje cestou kousek suchého chleba, který mu dala teta na celý dnešní den. Do města nebylo celkem blízko, — nejméně půl druhé míle, což na malé a unavené nohy Havovy byla cesta ještě velmi daleká. Pozdním teprve večerem přitoulal se k nuznému obydlí své pěstounky. Lekl se s počátku, že by mu mohli raci bez vody zahynouti; avšak slyše jejich šelest po celou cestu, byl dobré mysli. Avšak když přišel domů a vysypal své vězně do nádoby s vodou, k nemalému svému úžasu spatřil, že téměř půl kopy bylo neživých. Div nezaplakal, jak mu jich bylo líto; ulehnuv, přemýšlel, jak by se budoucně zabezpečil proti podobným strastem. Nemoha sám ničeho vymysleti, ustanovil se, že zítra se optá na to té ženy, které měl raky na prodej dodávati. S tímto úmyslem také usnul.

III.

Raci Havovi pomohli, ale ne na dlouho. Sedláci, jejichž louky přiléhaly k onomu po-

toku, každého dne se s ním setkávajíce ve vodě, s počátku mu ničeho neříkali; avšak, když seznali, že je to žid a židé raků nejedí, domýšleli se, že je chytá na prodej a zakázali mu je loviti. Několikrát se pokoušel Hava docházeti tam úkradkem; avšak chytili jej jednou, natloukli mu a s vyhrůžkou raky mu vzali. Nyní přesvědčil se, že jeho výdělek ukončen. Ostatně i konkurence vznikla. Sedláci vidouce, že možno ty opovržené živočichy zpeněžiti, vypravovali každého dne do potoka celé oddíly svých dětí na raky, že v brzku zbyla toliko drobotina, na prodej docela nepotřebná. Hořce plakal Hava nad tímto prvním nezdarem, proklínal sedláky, mluvil o nich s nenávistí; leč proti síle nemohl ničeho pořídit. Jiného potoka nebylo na blízku. Zbývalo jedině to, aby si vyhledal jiné zaměstnání.

„Co se tak zamyšleně touláš, Havo?“ řekl mu starý Favel.

„Nu, co mám dělat?“ odvětil.

„Nemáš co dělat?“ zeptal se Favel. „To ovšem zlé, není-li práce.“

Hava mu vypravoval své neštěstí s raky.

„Hloupý's, Havo,“ řekl Favel, „to hloupá věc . . . chytat raky!“

„Což peníze za ně, ha!??“ odvětil Hava. „Žil jsem z toho dva měsíce a ještě mám dva zlaté.“

„Máš dva zlaté ještě?“ zvolal Favel. „Eh, ty's mi boháč! Víš, co,“ dodal po chvíli, „choď se mnou po vsích po obchodě!“

„Jaký obchod?“

„Ty nevíš, jaký je můj obchod? Štětiny, kožešiny a podobná drobotina. Já vezmu půl vsi, ty půl vsi; já budu kupovat pro sebe a ty také pro sebe.“

„Nu, až nakoupíme, co s tím?“

„To ti ukážu, co s tím dělat a kde prodat.“

„Eh, snad je to špatný výdělek . . .“

„Toho se neboj! Starý Favel ti špatně neporadí, ani nepotřebuje z tebe kořistit. Vidím, že's vtipný hoch, a chci, abys si něco vydělal a darmo dlažbu nešlapal. Pojď, pojď!“

„A kolik se dá za týden vydělat?“

„Jak se podaří, Havo! Někdy jeden, dva, ba i deset zlatých nepočítaje útrat.“

Oči Havovy zableskly ohněm při zmínce o deseti zlatých týdenního výdělků. Jaký to ohromný peníz!

„Dobře, půjdu s vámi! Kdy půjdeme?“

„Zítra.“

„Dobře, půjdu zítra. Ale v neděli, dobrý Favle, se musíme vrátit!“

„Obyčejně se vracím v pátek a nejednou i dvakrát v týdnu.“

„A v pondělí musíme zůstat v městě!“

„A proč?“

„Ale já tu mám v pondělí jiný výdělek.“

„Ta-a-ák?“ řekl táhle Favel a vrhl na Havu pohled, plný podivu nad energií takového mladého chlapce.

IV.

Po celý týden chodil Hava s Favlem po vsích, křiče pod okny vesnických chat: „Štětiny, kožešiny!“ Psům se bránil tlustým klackem, smlouval se sedláky jako starý, a se závistí pohlížel na selské děti, svobodně si hrající na dvorech nebo na pastvištích. Leč byla doba žní a obchod šel slabě a proto s malým výtěžkem se vrátili oba v pátek domů. Srst vepřovou zanesl Hava k štetináři, kdež ji dosti dobře zpeněžil; co mu zbylo, odkoupil Favel. Avšak Hava nebyl s tímto výdělkem spokojen; přece však Favla neopustil.

„Neboj se, bláhový,“ řekl Favel. „Cos chtěl? Nyní léto a práce v poli; náš obchod jest teprve v zimě dobrý. V zimě časem koupíš kůžičku se zajíce, s jezevce neb i s kuny, v zimě hojně zabíjejí vepře, v zimě teprve pro nás žeň!“

Ale Hava již neslyšel. To byly daleké vyhlídky, a jemu nestačila zlatka na celý týden.

Ihned druhého dne, třeba to byl šábes, došel do továrny na zápalky, která byla nedávno v Drohobýči založena, a koupil za celou zlatku zápalek a tolikéž i škatulek. Ihned, nedbaje

dne svátečního, ani zákazu pěstounčina, začal srovnávat zápalky do škatulek. Pracoval zvolna a s vypočítavostí, a nežli nadešel večer, měl naplněných sto padesát krejcarových škatulek. Nadešel pondělek, den to trhu v Drohobýči. Hava nabrav zápalek, pospíchal na tržiště, křiče pronikavě mezi vozy: „Sirky, čerstvé sirky!“

To byl nový nápad; ihned jej obstoupily baby a za těmi přicházeli i sedláci, do města toho dne čteně přišedší. Třeba, že nedaleko bylo dosti krámův se sirkami a se všelikými drobnostmi hospodářskými, přece bylo u něho ochotně kupováno. Nejednen nechtěl od vozu odejít, aby se mu něco neztratilo, jiný kupoval u něho proto, že byl v krámech veliký nával, kdežto zde si mohl volně vybrati, jiný zase prostě proto, že druzí kupovali.

A tak do večera Hava rozprodal celý svůj krám a vydělal padesát krejcarů na zlatce.

„No, Bohu díky!“ řekl, „na počátek to celkem dobré.“ Od té doby živil se dvojím způsobem: po celý týden chodil s Favlem po vsích, kupuje štětiny a kožešiny, kdežto v pondělí potloukal se trhem se sirkami.

Časem rozmnožoval se i obor tohoto obchodu.

„Havo, a nemáš holí?“ zeptal se ho jednou silný sedlák, kterému Hava poskytl sirek k zapálení dýmky.

„Holí?“ odvětil Hava. „Na co holí?“

Myslí si, že sedlák si z něho tropí žert.

„Jak to, na co? Na prodej! Koupil bych nějakou, nechce se mi jít do krámu.“

„A odkud já mám mít hole?“

„Jak to, odkud? Máš mít vše.“

Slova ta utkvěla Havovi hluboko v paměti.

„Víte co, strýčku,“ řekl, krátce se rozmysliv, „počkejte chvíličku a hned budu mít hole.“

I odběhl rychle do krámu a koupil půl tuctů holí na výběr. Prodal je ještě toho dne bez zisku; neboť je nemohl více ceniti nežli je cení v krámech, kde mu též nechtěli laciněji prodati. Ale v hlavě jeho již se usadila myšlenka, jak nalézti sklad, z něhož překupníci hole kupují a jak začít touž manipulaci jako se sirkami.

V.

Minula zima, minul i rok za takovéto práce. Hava nelitoval nohou, rukou, ani hrdla; vždyť vydělával tak, že mu mnohý starší žid záviděl. Avšak nyní jeho obchod začal náhle klesati; neboť již vznikala konkurence, která se vlekla za jeho patama, čímž jeho výdělek se stával den ode dne menším. Hava tudíž musil si vyhledávati nových pramenů důchodových.

Ode dávna již budil jeho pozornost jakýsi muž ve staromodním kroji měšťanském,

jaký nosí ještě v malých a odlehlých městečkách. Přicházel každého týdne na trh s čepci buď zelenými nebo bílými, kteréžto čepce byly velmi dovedné domácí práce. Měl hůlku, na jejímž hořejším konci byl upevněn zvonek a různobarevné stuhy, kdežto níže na dřevěných kolících byly ony čepce zavěšeny. Muž tento procházel davy na náměstí, chvilkami potřásaje hůlkou, již držel ve výši nad hlavami tlačnice; málo mluvil, a proto bylo od něho málo kupováno. Měšténín, jsa skutečně melancholického vzezření, byl neochotný k rozmluvě; také se mu nelíbilo smlouvati. První jeho slovo bylo zároveň poslední cenou.

„Nu, maminko,“ zeptal se jednou Hava jakési ženy, která právě koupila čepce u toho člověka téměř bez smlouvání, „dobré čepce ten člověk prodává?“

„Kdo? Staroměstský? Ó, není nad jeho čepce! Jeden deset let vydrží nebo i déle. Koupila jsem jej pro snachu. Neberu u něho po prvé; i cena u něho vždy stejná.“

„A proč tak málo u něho kupují?“

„Což vím? Není žid. K židům jdou všichni a ještě musí smlouvati jako kat nežli je dostanou za takovou cenu, jako právě u něho.“

Hava rychle poděkoval a přistoupil k měšténínu.

„Dej Bůh štěstí, pane Staroměstský!“ řekl s poklonou. Měšténín pohlédl udivenýma očima

zpod sivých, hustých brv na nuzného človíčka, který se s ním pozdravoval jako se svým starým známým.

„Odkud pak mě znáš?“

„Nu, pane Staroměstský, kdo by vás neznal. Vás, chvála Bohu, všichni znají. Po čem pak prodáváte ty čepečky?“

„Po dvaceti krejcařích, co s tím?“

„Ale chtěl bych u vás koupiti.“

„A komu ty je potřebuješ? Či pro svou lysou matku?“

„Pro matku a ne pro matku, co na tom? Kolik jich tu máte?“

„Ještě osm, co s nimi?“

„No, jaký pak jste to člověk? Osm po dvaceti krejcařích, to šestnáct desetníkův. A co slevíte, když je všechny vezmu?“

„Fi na tvou hlavu! A nač potřebuješ všechny?“

„Co slevíte, vezmu-li všechny?“ usmívaje se opakoval Hava.

„No, klid se ode mne!“ křikl Staroměstský. „Já nejsem tvůj blázen, abys ty si ze mne šašky tropil.“

„Nu, nu, chcete dvanáct šestákův? Ne? Dám tedy třináct! Za všechny hned, hotovými penězi. Nač vy to potřebujete? Máte se s nimi ještě tři pondělky tahat, a není-li to pro vás lepší od jednoho vzítí hotové peníze?“

Měštěnin se zamyslel a sám sobě nevěřil. Takový obchod se mu ještě nikdy nestal. Měl rodinu, z níž dva synové a tři dcery obdělávali hospodářství, a on se starou svou ženou pletl ty čepce staromodního způsobu a toulal se s nimi po jarmarcích, vydělávaje kromě útrat nejvíce po zlatém a nejednou i stěží po dvaceti nebo třiceti krejcarích na jednom trhu. Velmi zřídka se mu přihodilo, že rozprodal všechno zboží, na trh přinesené. A tu najednou jakýsi mizerný židák všecko kupuje.

„Dávej čtrnáct!“ řekl.

„Nu, dej Pán Bůh dobrý počátek!“ řekl Hava a odpočítal peníze. „Ale dejte všecko i s hůlkou.“

„A nač potřebuješ hůlku?“

„Na štěstí.“

„Fi na tvou hlavu! Vezmi také hůlku, jen za zvonek mi vrať deset krejcarův.“

„Víte co,“ řekl Hava, „počkejte tu v hostinci, já vám ihned hůlku přinesu, já si ji tedy jen vypůjčuju.“

„No, dobře,“ zabručel Staroměstský jda do výčepu, aby vypil sklenku piva po tak dobrém trhu.

„Ošidil mě žid prokletý!“ bručel sám k sobě, sedě za stolem. „I čepce za psí groš koupil, a hůlka i se zvoncem mu ještě zůstane.“

Ale bručel to bez vnitřního přesvědčení, jenom tak, aby bručel, kdežto ve skutečnosti

byl rád obchodu, a hůlky nebylo co litovat, byla to prostá lískovka, také zvonek nebyl zvláštní, byl to jen obyčejný malý zvonek.

Zatím Hava dostav čepce s hůlkou do svých rukou, běhal mezi vozy po tržištích a krámech a takového vřesku nadělal vychvaluje své zboží, že se za ním lidu hrnulo, jakoby medvěda po městě vodili. Neuplynulo ani půl hodiny, a již měl Hava své čepce prodány ne po dvaceti, ale po pět a dvaceti krejcařích.

„Dej Pán Bůh zdraví, pane Staroměstský!“ křikl Hava vcházeje do hostince. „Nesu vám vaši hůlku.“

„A kde máš čepce?“ zeptal se Staroměstský.

„Jak to, kde? Donesl jsem je domů. Víte co, snad vypijete ještě jednu sklenku piva?“

„Což o to, ta by se vypila, ale peněz není. Třeba koupiti nítě na nové čepce.“

„Nu, vypijte za moje. A já vám budu zatím něco vypravovat.“

„Fi na tvého otce blázna! Což mě nějaký omam dnes s tím židem svedl?“ bručel Staroměstský, usmívaje se, avšak nyní už daleko upřímněji, než před tím, zatím co Hava zamlouval pivo. „Nu, co pak mi máš tak důležitého povědět? Mluv!“

„Chtěl jsem se vás zeptati, jak mnoho můžete takových čepců za týden udělat?“

„Podle potřeby. Obyčejně jich uděláme

deset. Ale kdyby bylo nití, to bychom mohli jich udělati čtyřicet i padesát. Mohl bych všechny tři dcerky tou prací zaměstnat. Chyba jen, že tak málo prodáváme, a pro jakého čerta jich tak mnoho dělat?“

„Víte co, udělejte mi jich na druhý pondělek padesát. Já je od vás všechny koupím. Patnáct krejcarů za každý.“

„E he, he, lacino bys kupoval!“

„Inu, ale já vezmu všechny najednou, to také něco znamená. Nepotřebujete se po jarmarcích plahočiti. Nic vám na tom nebude záležeti, zda bude dobrý trh, či ne, vy máte svoje. A já prodám-li, či neprodám, to ví toliko Bůh.“

„Nu, abys ty už je neprodal. Tvůj předek Jidáš Iškariotský i Krísta prodal, a ty bys čepce neprodal. Ne, srdéčko, dej po osmnácti za čepce, to řeč.“

„Ale slitujte se, pane Staroměstský,“ prosil Hava, „sám vidíte, že já ubohý židák sám nejednou nemám, co jíst, a přece vám dávám výdělek. Nu, ať jsou po šestnácti. Chcete-li, dám vám také závdavek, abyste měli zač nití nakoupiti. A víte co, udělejte jich polovic bílých a polovic zelených, neboť v některých vsích nosí bílé a zelených nekupují.“

„Ale zelené nitě jsou dražší!“ řekl prostodůšně Staroměstský.

„Ille, starý blázen!“ pomyslíl si Hava. „Kdybych já věděl, že to je dražší a to la-

cinější, to bych z dražších ani nedělal, neboť to přece pro mě ztráta. Což to ta baba nepovídala, že jeden čepec deset let nosí? A tedy přes deset let jiného nekoupí. Fi, na takovou hloupou hlavu!“

A dodal hlasitě:

„Vy na to nehleďte, které jsou dražší a které lacinější, ale dělejte tak, jak vás prosím. Já vím, že vaše práce jest dobrá, uvidím, jak půjde prodej. A půjde-li dobře, já s vámi udělám takovou úmluvu, že vy budete si pomalu dělati a peníze bráti, a já budu prodávati. Vy nebudete míti starostí, a snad také mně něco kápne.“

„I aby ještě takovému špekulantovi něco nekáplo!“ řekl Staroměstský, klepaje Havovi na ramena. „Tebe jistě matka zrovna v zeleném stánku porodila a k tomu při dešti a pod okapem položila, tak už tam na tebe dobře nakapalo, neboj se!“

Plácli rukama, a Hava hned dal Staroměstskému závdavku týž zlatník, který právě vydělal na jeho čepcích. A na druhý týden obdržev celé půl stovky čepců nic už neprodal v městě, ale vyšel s nimi do vesnic prodávaje, vyměňuje své zboží a z každé chaty vycházeje se ziskem.

VI.

„No, děti,“ řekl Staroměstský, vcházeje do své bídne chaty, „radujte se, dal nám Bůh štěstí!“

„Bohu díky,“ řekla Staroměstská, stará, sehnutá ženština, „Bohu díky! A jaké štěstí?“

Staroměstský nemluvě ani slova, vyndal ze své torby několik velkých klubek polohedváb-
ných nití, potom několik loket ružnobarevných
stužek a blýskavých skleněných tretek pro
„děti“.

„Vezměte!“ řekl vítězně, klada ty kusy na stůl. Matka a „děti“ vytřeštily oči. Ale třeba věděti, že děti ty byly to již dorostlé dcery Staroměstského, všechny tři chromé. Bídne ty bytosti stěží a s velkou námahou jen mohly se pohnouti, seděly tedy stále v chatě a neměly žádné naděje na změnu svého osudu. Staroměstský byl kdysi dosti velkým hospodářem, hospodářství to však rozdělil mezi dva syny a sám s dcerami zůstal v chalupě, k níž přiléhala jen nevelká zahrada. Dcery jeho šily, spravovaly, pletly čepce a tím vyživovaly rodinu; otec chodil, dopomáhaje jim k výdělku, matka zas vedla domácí hospodářství, čas od času pomáhajíc dcerkám v práci.

„A co to? A odkud to?“ najednou se zeptala děvčata.

„Aha, odkud? Od žida.“

„No, víme, že ne od vlka,“ řekla jedna z nich, „ale za čí peníze?“

„Za židovské.“

„Mluv rozumně!“ řekla matka. „Kde jsou čepce?“

„Prodány všechny do jednoho. A ne dosti na tom. Na druhý pondělek má jich býti hotovo padesát kusův, a musí býti hotovy, byť i se dalo, nevím co! Již jsem vzal závdavku celý zlatý.“

„Padesát kusův!“ zvolaly všechny čtyři ženy. „A kdo jich tak mnoho potřebuje?“

„Jistě se někde v celé vsi všechna děvčata vdávají,“ zažertovala nejstarší dcerka.

Staroměstský vypravoval svou historii s židákem v Drohobýči.

„Ej, starý,“ řekla Staroměstská, „měj jen pozor, aby tě ten židák v pole nevylákal!“

„Jak mě může vylákat?“ zvolal Staroměstský. „Já jej mohu vylákat, neboť jsem vzal od něho zlatku závdavku. A co on mi může udělat?“

„Může vzít čepce a nezaplatit.“

„Ho, ho, na takové lákadlo mě nelapí. Polož peníze, tu máš zboží — to můj zvyk!“

„Ale ty nevíš, kdo on a co je, jak možno s ním vejít ve smlouvu?“

„A co by mi na tom záleželo, kdo on a co je, jen kdyby práci poskytoval a peníze dával.“

Necht by byl třebas lysý ďábel, jen kdybychom poctivě svoje dělali !“

„Boj se Boha, člověče, co ty všechno nevyžvaníš !“ zvolala stará žehnajíc se zbožně, ale námítek žádných už proti židákovi nepro- nesla.

Bez prodlení též celá rodina Staroměstských zasedla k rámům. Po celý týden šla práce jak na stroji. Všickni seděli ani se nezdvihající, nedospávající noci a sotva si poprávající několik chvil času na oběd a večeři. Jedinou zábavou jejich při té loudavé práci byly písně a rozmluvy. Děvčata zpívala a vy- lévala v písních svou raněnou tesknotu po žití, po radostech mladosti, po tom vroucím víru, který valil se a pěnil tam za jejich okny, a z kterého ona byla navždy vyloučena jako suché haluzky, vyhozené vlnou daleko na břeh. Starý zase snul jako děcko růžové plány.

„Nebojte se, děti,“ mluvil. „Snad Bůh dá, že i v naší ulici bude posvícení. Počkejte jen ! Tohoto týdne vyděláme osm zlatých, na druhý týden osm, každého týdne osm, Kriste Pane ! Co to ročně vynese ! Padesát týdnů po osmi zlatých, toť celé čtyři stovky. A nám na živo- bytí a na všechny potřeby při tom, co máme doma, postačí jedna stovka. Tak tři budeme moci schovati do skříně, rozumíte, děti. A co do té doby bude, Márinko, ha,“ mružel obra- ceje se na nejstarší dceru.

Dívka neodpověděla, jen se začervenala a schýlila hlavu nad rámem pracujíc s dvojnásobnou rychlostí.

„No, no, nemusíš se stydět, vím, co máš na srdci. A víš, oněhdy jsem potkal Andruše v Staré Soly, pozdravoval tě. Slouží u kněze. Právil, že jak doslouží rok, že k nám přijde.“

Andruš byl ubohý sirotek, jemuž se Márinka líbila, třebaš byla mrzák. Rodiče její o tom věděli. Andruš slouže blízko, často u nich býval a rozmlouval s dívkou, přece však nechtěl se oženit, dokud „nevyjde z klas“, t. j. dokud nebude jist, že ho nevezmou k vojsku a nevyslouží si nejméně tolik peněz, co by stačilo na koupení kousku pole nebo páru koní a vozu, s čímž by mohl započítí výdělek formanský.

Márinka naň čekala s touhou, jejíž sílu a stálost poznati může jen vězeň a mrzák. Nový výdělek, tak neočekávaně a hojně Havou poskytnutý, okřídli její naději. Ubohá dívka každého rána a každého večera vroucně se modlila k Bohu za toho neznámého a tak dobrodušného dobrodince. Modlila se za něho také celá rodina. Mladý, zdravý a k těžké práci schopný muž byl v chatě, samými ubožáky obydlené, pokladem neoceněným, ten přinesl by nové žití, novou naději všem. Mladší sestry již předem se těšily ze štěstí Márinčina, které pro ně bylo jaksi závdavkem vlast-

ního jich štěstí. Čepce jeden za druhým šly s ráků, rostly jak na kvasnicích.

I stará Staroměstská pod vlivem všeobecného vzrušení ducha narovnal^{nebo svou} shrbenou postavu a omládl.

VII.

Minul týden — a všechno šlo co nejlépe. Čepce byly hotovy, Staroměstský je doručil Havovi, vzal peníze, obdržel závdavek na nových padesát čepců a vrátil se domů rozradostně. Práce šla dále.

Příští neděle měli neočekávané hosty. Sám jejich dobrodinec Hava objevil se v jejich chatě. Staroměstská spatřivši nuzného, otrhaného, špinavého židáka, chtěla mu dátí kousek chleba myslíc, že to žebrák; avšak té chvíle její muž spatřiv Havu, vyskočil z postele, kde odpočíval, a stiskl Havu jako syna.

„To's ty, Havo! Co pak tu děláš?“

„I co bych tu dělal. Přišel jsem vás navštívit. Mám tu obchod, tak jsem i k vám zašel.“

„Že tu máš obchod? Tu, v Starém městě? Jaký tu ty z Drohobýče máš obchod?“

Hava se usmíval.

„To jest,“ řekl chýle na stranu hlavu, „náš židovský obchod. No, jsou čepce hotovy?“

„I jak pak ne, hotovy a připraveny. Zrovna jsem chtěl dnes odpoledne se vydati na cestu.“

„No, to už nemusíte, vezmu si je sám.“

„A jak jde prodej?“

„Jen tak, tak,“ odvětil Hava. „Klopotu dosti a výdělku málo.“

„Kdo by ti to věřil! Konečně což, jsi ještě mlád, můžeš si pochodit.“

Hava nerozmlouval dlouho se Staroměstským, ale za to pilně prohlížel jeho chatu a rodinu, sebral čepce, zaplatil, zamluvil další partii na příští týden s tou podmínkou, že mu je Staroměstský přiveze do Sambora, a odešel. Vděčná Staroměstská snažila se mu projeviti svou náklonnost aspoň tím, že mu dala na cestu šest uvařených vajec, které Hava přijal s velkou vděčností.

Avšak Hava nekonal dalekou cestu z Drohobyče do Starého města bez určitého účelu. Jda od vsi ke vsi prodával čepce, stužky, korálky, kupoval štetiny, kůže s kun, zajíců a vyder, prohlížel si a dával pozor, kde sedláci zabývají se jakým průmyslem, a všecko to ukládal ve své paměti jako váčky, z nichž příležitostně bude moci vytáhnouti pěkný peníz. Speciálně šlo mu zase o to, by seznal rodinný život Staroměstského, zvěděl o jeho poměrech rodinných a majetkových, a dle toho by si složil takový plán, by té zlaté nitky z rukou již nepustil. Starý Favel za čas dlouhých potulek po vsích dal mu již nejednu moudrou radu, jak postupovati v takových případech, ale ani

Havovi pán Bůh neubral na schopnosti kombinování. Cítil v sobě už nyní sílu, třebas tak mlád, předstihnouti svého mistra a litoval starého Favla, který i se svou moudrostí a praktičností v šedesátém roce žití byl stejně tak ubohým jako on v patnáctém.

Od staroměstských židův se Hava dověděl bez obtíže o celé historii a všech poměrech rodinných starého „čepčáře“, dověděl se také o jeho plánech provdati dceru, uslyšel vše, čeho potřeboval o budoucím zeti, a dle toho vraceje se pěšky do Drohobyče, začal skládati svůj plán.

Čepce šly nad obyčej dobře. Hava jich neprodával v okolí, ale po známých židech za hotové peníze je posílal po deseti, dvaceti nebo více kusech do Stryja, Skolého, Turky, Boryně, Komarna, a bůhví kam ještě. Stále ho docházely nové zakázky, a celý obchod s čepci přinášel mu týdně pět zlatých čistého zisku při malé poměrně námaze. Byl to tedy obchod, kterého nesměl z rukou pustiti ani si jej zka-ziti.

S druhé zase strany uvažoval Hava, že pomůže-li rodině Staroměstských na nohy, že se tehdy lehko může státi, že se mu vymknou z rukou, a že některý jiný žid mu může ten obchod přebrati. Obzvláště však jej znepokojoval ten budoucí zeť, muž to energický a pracovitý.

„Lépe by bylo, kdyby se někam k čertu propadl, nebo kdyby jej k vojsku vzali,“ mružel Hava.

Avšak vkrátku myšlenky jeho vzaly jiný obrat:

„I což mi může škoditi?“ řekl téměř radostně. „Ubožák a chudý a k chudým se dostane, co z toho bude? Bude vydělávati potahem — a co tím vydělá?! A jaký to výdělek: dnes jest, zítra ho není. A přestane-li výdělek, tehdy ho možno vzít ihned s jinými v ruce. Pro mne ještě lépe. Najdu i pro něho práci. Dobře, ať se tedy ožení, ať si vezme toho mrzáka, budu jich mít více.“

„Jen především, Havo,“ řekl sám k sobě s otcovským připomenutím, „neschvať se! Máš dost času! Nechtěj všechno najednou zabrat, ale pomalinku. Nyní jest dobrý výdělek pro mě i pro ně — ať vydělávají, nechť se těší, to nic neškodí. Kdo ví jak to dlouho potrvá. Jakmile spatříš, že se jim lépe daří, třeba pak učiniti, aby trochu zchudli. Tak se jim dá poznati, že na světě jednou se dobře vede, po druhé ne. Potom je znova trochu vzpřímíme — budou vděční — pak znova dolů. A tak spatříme, co se dá dále dělati. Ha, ha, však to nějak bude. Snad není květiny, by nerodila!“

„A zatím,“ uvažoval dále Hava, „třeba se pilně rozhlížeti po jiném obchodě. Co tu obchodů, pěkných obchodů! Věru nevím, proč

si jich nikdo nevšímá. Židé zabrali výčepy, kupují u bab vejce a máslo — a myslí, že už Bůh ví co dokázali. A jaký to kšeft — vejce a máslo? Fi! Tu jsou takové přece kšefty, jen umět je vzít do rukou. Hle v horách bojkové voly vypásají — aj — aj — aj, jaké voly! Židé je kupují na jarmarcích a do Vídně honí. Hlupci! co na tom mohou vydělat? Mnoho ne, neboť bojko smlouvá na jarmarce jako vzteklý. A což když tak několik volů padne na cestě, jaká to ztráta? A což podejít tak toho bojka s jiné strany, tak aby ti voli nebyli jeho, ale moje — aby je on jen vypásal a na jarmarky vodil, a já bych je prodával a peníze do kapes bral — oh!“

A Hava až oči zamhouřil a ústa sešpoulil jako po oblíznutí lžičky s medem, tak lákavým a pěkným se mu zdál ten nový kšeft, rýsující se v jeho fantasii ještě v neurčitých konturách, avšak přece v růžových barvách.

VIII.

Minulo půl roku. Staroměstští žili jak u Boha za dveřmi. Výdělek šel, a to nyní dvojnásobně od té doby, co Mária byla ženou Andruše, který měl vůz a pár dobrých koní a vozil klády od Dobromila do Chyrova, jichž bylo třeba na prahy pod koleje trati, vydělá-

vaje tím pěkné peníze. Pravda, po dva měsíce už Hava bral méně čepců, ale za to pro jakési mazurské vesnice potřeboval malé šátečky, sloužící za závoje svátební, a šátky ty dávaly ještě lepší výdělek než čepce.

Byl pěkný podzimní den, když Hava zase zavítal do chaty Staroměstského. Chata ta pod rukama mladého a příčinlivého Andruše téměř omladla a činila dojem pořádné, zařízené usedlosti.

Hava přece nepohlížel na to udiveně; v očích však mu svítily jakési jiskerky jako v očích kocoura, hotovícího se ke skoku na myš.

„Dobrý den, pane Staroměstský,“ řekl Hava vcházeje.

„A jak se máš, Havo?“

„Špatně,“ řekl Hava sedaje na lavici, „hromské časy.“

„Eh, což to; dá Bůh, že se obchod zlepší.“

„Možná, že se někdy zlepší, ale nyní špatně s námi. Víte, že už tři týdny čekám. Přes tři týdny jsem už čepce neprodal.“

„Není možná!“ zvolal Staroměstský zpola žertovně, neboť nevěřil slovům Havovým.

„Ba, nemůže být, když jest. Všickni už mají dost čepců, nu, co tedy utržím?“

„Třeba hledati někde dále, kde nás ještě neznají.“

„Hledal jsem, nic nepomáhá. Myslím tedy, že bude třeba na nějaký čas přestat dělat.“

„Přestat dělat!“ zvolal Staroměstský již s netajeným nepokojem. „Nyní přestat dělat, když nejlepší čas k práci? Celé léto, kdy bylo možno v poli pracovati anebo čímkoli jiným se zaměstnati, to jsme seděli za rámy, a nyní, kdy samo počasí už takové, že jest nutno doma seděti, my máme ustati od práce! Ne, Havo, žertuješ.“

„No, ale což vám mohu pomoci!“ žalostně zvolal Hava, „když už nikdo čepců nekupuje. Mám jich na skladě tři kopy, co s nimi dělat? A co peněz v nich leží, sami spočítejte!“

„Ale, pro Boha, Havo, co my budeme dělat?“

„Nu, Bůh jest laskav, ani vy nezhynete,“ pravil usmívaje se Hava. „Máte, Bohu díky, takového dobrého zetě, že co vydělá na dráze, nějak na živobytí postačí. A snad za měsíc nebo za dva zase výdělek nastane. Jak začnou kupovat, buďte jist, že vám ihned výdělků poskytnu.“

„Nu, a co s těmi, co jsou už hotovy?“

„Mnoho jich máte?“

„Čtyřicet kusů.“

„Co mám dělat, musím je vzít, ať už prodělám, slova přece dodržím.“

Hava vzal čepce a vyplatil peníze. Staro-

městský stál u stolu, pohlížel na onitěné rámy a udivené tváře dcer, škrabaje se v hlavě:

„Ne, Havo,“ řekl konečně rozhodně, „tak to nemůže být, abychom nyní přestali dělat.“

„Nu, tak tedy dělejte,“ řekl klidně Hava.

„Slyš, Havo. Já myslím, že by to takhle bylo lépe. Máme tu ještě několik krejcarův uložených, nakoupíme tedy materiálu a budeme dělat, a ty jak se nahodí kupec, už budeš mít zboží hotovo. Dobře tak?“

Hava jen to potřeboval.

„Což, chcete-li, budiž! Ale já vám povídám předem, že nevím, jak dlouho budu čekat na kupce.“

„Což dělat! Musíme čekat a zatím pracovat. Nyní přece nepůjdeme někam na výdělek a doma nadarmo sedět, to hřích. A tak pracující budeme mít aspoň naději, že nadarmo nepracujeme.“

Hava vyšel od Staroměstských velmi rozradován. Věc celá nabyla takového směru, že konce bylo lehce předvídati.

IX.

Minuly dva měsíce. Zdálo se, že Hava úplně zapomněl na své dávné známé, nenavštívil jich, ani žádné jim o sobě nedával zprávy. Až tu jednou v pondělí za strašné ne-

pohody a plískanice se setkal na drohobyčském náměstí se Staroměstským. Starý byl zablácen, ubědován a vychudlý, shrbil se a se-staral o deset let. V ruce, od zimy ztuhlé, držel svou hůl se zvonkem a na ní svazek čepcův. Nikdo si ho však nevšímal, nikdo se nepřiblížil, ani neptal aspoň na cenu zboží.

„Jak se máte, pane Staroměstský!“ zvolal Hava, přibližuje se k němu.

„A, jak se máš, Havo!“ řekl Staroměstský nějak chraplavým hlasem.

„Nu, což pak tam u vás slyšeti?“

„Bída, Havo! Snad budeme musit všickni zemřít na stromě.“

„Jak to umřít? Proč umřít? Proč zrovna na stromě?“

„Z nouze, z hladu! Zima nadchází, a u nás po výdělku ani stopy.“

„Proč? Přece na dráze nyní výdělky nejlepší, dobře platí.“

„Co po tom, když zeti jeden kůň posel, a jedním koněm co vydělá?“

„Jeden kůň posel? Eh, toť zlé. Musí koupiti druhého.“

„Inu, koupit, ale zač? Co jsme měli peníze, ty jsme dali na nitě, napletli jsme těch prokletých čepců, leží jich celé kopy, a nikdo jich kupovat nechce.“

„A vy jste chtěl sám prodávat?“ živě se zeptal Hava.

„Nosil jsem je až do Sombora, Přemýšlu i do Drohobýče, nikdo nikde si ani nevšimne. A co nyní dělat, co počít, ani sám nevím.“

„Ani já nevím,“ řekl Hava, „i moje čepce leží.“

„Vidíme, že nás Bůh docela opustil!“ řekl Staroměstský, udeřiv rukou do pláště.

„Nu nemluvte tak, pane Staroměstský,“ řekl vážně Hava, „tak se nesluší mluvit. Víte co, pojďme raději do hostince, vypijeme po sklence piva, ohřejeme se trochu, neboť tu čertovská zima, a pohovoříme si, snad se najde pro vás nějaká rada.“

Staroměstský chutě následoval Havu. Paprsek naděje vyjasnil jeho pochmurné čelo.

„Víte co, pane Staroměstský,“ řekl Hava, když se trochu ohřáli a vypili po sklence piva, „mnoho máte těch čepců hotových?“

„Celých pět kop. Čepce jak zlato, a co jsou mi platny?“

„A nikdo jich nekupuje?“

„Sám vidíš, že nikdo.“

„Já vám to dávno povídal. Nu, ale co zbytečně mluvit, nyní třeba se poradit. Mnoho potřebujete na koně?“

„Mnoho ne, jen tak, co bychom si koupili nějakou herku. Nyní na naší straně nouze o píci, tak za třicet zlatých možno koupiti koně.“

„Třicet zlatých! To jsou peníze, pane Sta-

roměstský! Nu, ale víte co, já vám dám třicet zlatých — za vaše čepce.“

„Jak to, za mé čepce?“

„Ano, za všech pět kop.“

„Boj se Boha, Havo!“ křikl Staroměstský, „přece sám materiál stál dvacet pět zlatých, a což naše práce!...“

„Vím to, vím, ale nemohu vám pomoci. Chci vám jen z dobrého srdce pomoci. Mám ještě tam ty čepce doma, a přece kupuji, ač vím, že prodělám. Pět kop! Co s takovou spoustou počnu? A nechcete mé pomoci, tak já se vám nebudu vnucovat!“

Staroměstský se až zachvěl. Paprsek naděje, co mu zazářil před chvílí, začal se nyní rozplývat a tonouti v mlze.

„Ne, Havo,“ řekl dotýkaje se hrubou rukou hubené ruky Havovy, „já vím, že's dobrý chlapec, ale pro pána Boha, přece třicet zlatých za pět kop čepců jest málo. To jde čepce za deset krejcarů, zrovna polovici toho, co zboží stojí.“

„Vím to, vím,“ řekl Hava, „ale nemohu si pomoci, když nyní toho zboží ani za polovinu ceny dřívější neprodám.“

„Nu, počkáš trochu, a pak je ještě prodáš se ziskem.“

„Počkáš!“ křikl rozhněvaný Hava. „A víte, co to znamená počkat? A vám jest dobře čekat? Čekejte vy, když vám tak dobře! Vy my-

slíte, že já peníze sbírám, že jsem boháč, že jsem majetník nějaké usedlosti, abych mohl čekat? Jak já mohu počkat? Jestliže dnes nemám peněz, tak musím hlady zemřít, a nikdo mi nepomůže. Pro mne čekání — smrt, ještě horší než pro vás!“

„No, no, Havo, nelněvej se,“ mírnil ho Staroměstský, „já to tak zle nemyslí, to jen tak jsem povídal. No, staň se po tvém, co mám dělat. Přece nemohu patřiti vlastním očíma na bídu dětí. Oh, Havo, kdyby ty's věděl, jaké tam u nás peklo od té doby, co nám kůň padl! Srdce se krájí. Děti pláčí, zeť chodí jako bezhlavý, div hlavou o stěnu nebije, nikde žádného rozhovoru, žádné práce v chalupě. Ani kdybychom někoho z nás pochovali, tak by tam tak smutno nebylo.“

A dvě velké slzy vystoupily v očích Staroměstského. Hava se otočil, aby jich neviděl.

„Nu,“ řekl po chvíli, když se starý trochu upokojil, „tedy co s těmi čepci? Dáte je za to?“

„Co už mám dělat,“ řekl starý, „budiž. Jenom víš co, Havo, nezapomeň dále na nás. Dej nám výdělek, abychom darmo neseděli, neboť se obávám, že z toho žalu se všickni zblázníme.“

„Eh, Bůh s vámi, pane Staroměstský, co vám to jen do hlavy vlezlo. Bůh vás chraň od něčeho takového! A nyní poslyšte, co vám povím. Já sem zavolám písaře, uděláme kon-

trakt na ten prodej, podepíšeme jej před svědky u notáře a já vám ihned dám peníze.“

„A nač to psát a notárovi ještě platit? ... Snad mi nevěříš na slovo?“

„Inu, věříš, nevěříš, vždyť jest lépe být jist svého. A výdaje všechny já si sám zapravím, to už moje věc.“

„Ha, chceš-li tedy, budiž!“

Hava v krátku našel pokoutního písaře, který v tomže hostinci sedával a za sklenku piva napsal jim žádaný kontrakt. Dokavád škrábal pérem po papíře, Hava poručiv přinést ještě sklenku piva pro sebe a Staroměstského, opakoval s ním ještě jednou smlouvu.

„A co se výdělků týče, to vskutku už nevím, jak to udělat,“ mluvil Hava. „Počkejme, víte co uděláme? Pleťte z mého materiálu.“

„Což, nám jest to jedno.“

„Dám vám za práci od kusu po osmi krejcarích.“

„Osm krejcarův, Havo? To jest málo.“

„Já myslím, že ne. Avšak poslechněte dále. Každého týdne mi uděláte třicet kusů — to už musí být, ať jest dobrý trh na čepce, anebo ne. Vyděláte tak každého týdne rázem čistých dva zlaté čtyřicet krejcarů. Málo to, málo, ale musíte uznati, že to lepší nežli nic. A nemusíte všickni jen čepce dělat. Jedna dcerka může něco šít, druhá příst, nebo, co tam u vás ve zvyku. A jakmile bude lepší odbyt, no, to

se rozumí, že i práce a výdělků bude více. No, což, chcete?“

Staroměstský svěsil svou hlavu. Cítil, že Hava naň vkládá jařmo, ale neznal prostředku, jak se před ním uchránit, a po krátkém váhání svolil.

„No, tak i na to uděláme kontrakt u notáře.“

„Kontrakt? A jak to?“

„Inu, jen tak jednoduše; napíšeme, že se vám na celý rok, dnešním dnem počínaje, zavazují týdně dávat materiálu nejmín na třicet čepcův a po případě i na více a zaplatit vám za každý udělaný čepce osm krejcarů. Po roce, budete-li chtít na dále se mnou vésti obchod, tak dobře; když ne, tak ne. Myslím, že se na to můžete směle podepsat.“

A Staroměstský podepsal se skutečně. Hava si radostí mnul ruce. Obchod byl mnohoslibný. Odbyt na čepce měl zajištěný v horských okresech, a plat, který se mu podařilo Staroměstskému vnutiti, zajišťoval mu zisku téměř sto procent.

Doběhl tedy pro starého Favla, který jako jeho poručník za příčinou jeho nedospělosti měl jeho jménem uzavřít smlouvu se Staroměstským. Starý Favel až rukama zatleskal a lichotivými slovy Havu povzbudil, když se dověděl od Havy o obchodě s čepci, o němž mu do té doby jeho chráněnci nic neřekl, provádě-

děje celý svůj obchod velmi ostražitě a skrytě. A když po podepsání obou kontraktů vyšli z kanceláře notářovy, Favel s pohledem úzkostlivého podivu pohlížel na chudou a veselou postavu svého svěřence.

„No, nechci ho vynášet!“ šeptal, „z něho jistě něco velkého bude! Za mých časů takových chlapců nebylo. A ještě mu ani šestnáct let neuplynulo! Což on dokáže, až mu dvacet mine!...“

Hava zas schováváje do kapsy svého kabátu drahocenné dokumenty, vydávající mu celou ubohou rodinu v jeho ruce na celý rok, šeptal:

„Bohu díky, Bohu díky! I to dobré na počátek.“

PANTALACHA.

I.

„No, Pantalacha,“ pravil polo česky, polo polsky ředitel vězení, hlasem zpola plačtivým, zpola chvějícím se, „či ja ti nepovidal, že bys se neporyval utikat! Vidiš, co ti z toho přišlo! Dostales padesat kyjů před celým kriminalem, dostaneš kajdanky*) a celý mesec kazenky**), to tylko***) ! A tam toho panice, co ty mu pomohl uniknut, my jeho ješče zlovime, neboj se! I toho sameho zakošťuje, co i ty!“

„Ej, bačo, to se nestane,“ řekl klidně a určitě Pantalacha.

„Nestane!“ zasyčel ředitel, přiskakuje k němu. „Jak ty mi smíš tak hadat?†) Odkudu ty to víš, že se to nestane? Čekaj tylko. Ješte te z kazenky i v žalazach kažu vyprovodit na hof,††) abys se podíval, jak ho budu soľdati prat kyjama. Neboj se! My se nepřestrašíme.

*) Kajdanki = železa. **) Kazenky = tmavý žalář. ***) Tylko = toliko, jen. †) Hadat (polsky správně gadać) = mluvit. ††) Hof = dvůr. Pozn. překl.

že on politicky vazen,*) že on velký pan a velký Polak! My mu pokažeme, že u nás je konstituce i rovnoprávnost: co dostal Pantalacha, to i Zemechovsky**) dostane! Jak Bůh nad nama — dostane!“

Pantalacha neodpovídal; stál klidně u dveří vězeňské kanceláře s tváří k zemi svěšenou a s nepatrným ironickým úsměvem kol úst. Byl to človíček prostředního vzrůstu, zavalitý, ale nad obyčej silně vyvinutý a svalovitý. Oblečen byl v obvyklý trestanecký šat, t. j. v kabátec z hrubé látky, v takovéže spodky a čepici, již právě držel v ruce. Na nohou měl trestanecké, velké a neúhledné střevíce. Tvář měl oholenu, celý pak obličej snědý „od zdí vězení“ a vlasy krátce přistřiženy. Byla to obvyklá „zlodějská, trestanecká“ postava. Jen v nevelkých černých očích svítily jiskerky velké, nevyčerpatelné energie, svéhlavosti a neúnavné a stále pracující mysli, náchylné i k nízkým a zločinným věcem, a kolem tenkých a pěkně vykrojených úst pohrával zpola ironický, zpola šelmovský a humoristický úsměv.

Pan ředitel přestal na chvíli rozmlouvat i pilně pozoroval postavu před ním stojícího zloděje. Byli staří známí: Pantalacha totiž byl již několikrát v této trestnici. Nyní si odpy-

*) Vazen = vězeň. **) Zemechovsky = Žeměchovsky.
Pozn. překl.

kával trest osmi let za krádeže, které vykonával s tak báječnou zručností, ale s tak dětskou lehkovážností a nedbalostí, že po každém takovém činu šla policie přímo k Pantalachovi, jemuž ani v duchu nenapadlo, jak by jí unikl, vychvaluje toliko „umění“, s jakým čin vykonával.

O tom jeho umění s podivem mluveno po celém Podolí, kde jeho skutky velmi dobře znali. Krásti ve svůj prospěch považoval za potupu pro svou profesi. Schválně vyhledával nehody a obtíže, jež by každého jiného zloděje jistě odstrašily. Kradením koní nikdy se nebavil, ačkoli to na Podolí mnoho vynáší, ježto ruské hranice jsou velmi blízké — a nikdy nekradl koní ze stájí nebo z pastvisk. Přece však chlubil se sám, že „jednou ve svém životě pošpinil si ruce koňskou mršinou“, když jistému pánovi ukradl uprostřed cesty z kočáru čtyřspřežení téměř před samým nosem. Obět svou spatřil u cesty, vedoucí ke krčmě, kde se kočár zastavil; vida, že jest v zadu ke kočáru uvázán těžký kufr řemenným pasem, nařízl pas nožíkem a odešel napřed tou cestou, kudy měl kočár jeti. A skutečně, za krátko kočár přijel: pán uvnitř, kočí a lokaj na kozlíku. Když již kočár doháněl Pantalachu, tu udeřilo zadní kolo o kámen na cestě, kufr se prudce zachvěl, řemen, držící kufr se přetrhl docela, a kufr spadl na zem.

„Pane, pane!“ zvolal Pantalacha, když jej povoz míjel a když jedoucí nespozorovali ztráty kufru, „ztratili jste něco!“

Povoz se zastavil. Lokaj seskočil a spatřil, že to spadl těžký a dosti velký kufr.

„Kozla starého!“ křikl kočí. „Jak jen mohl spadnouti? Přece jsem ho uvázal, že se ani nehnul.“

I slezl rovněž, by prohlédl řemen. Pán se zatím rozzlobil a napomínal k prospěchu.

„Rychle, zpozdilče, rychle!“ křičel. „Nezavázal's dobře řemene a nyní se ti rozvázal.“

„Ne, prosím, milostpane,“ řekl kočí sejímaje klobouk, „to se přetrhl řemen. Povídal jsem milostpánovi, že jest třeba nového řemene. Přetrhl se, jak by jej přetřel.“

„No, co nyní budeme dělat?“ řekl pán.

„Musím jej sešiti. Mám s sebou všecko, čeho třeba. Jdi, Filku, přines kufr, já budu v okamžiku hotov!“

„A ty!“ křikl nevrlý pán na Pantalachu, „drž koně! Co zde stojíš jako solný sloup? Vidíš, že koně nechtějí státi, a že jsou od much znepokojovány.“

„K službám, milostpane!“ zvolal Pantalacha a skočil rychle ke koním. „Můj Bože! Jak se ta nebožátka zapletla! Prrrr! Stůj, kose!“

A najednou udělal pořádek. Odepjal držení od voje, obešel koně dokola, a vzav jednou rukou za opratě, druhou odpoutal rozpory od voje, hodil je jednomu ze zadních koní na hřbet, sám sedl na druhého a zvolal:

„No, pane, jsem hotov! Buďte zdrav!“

Než mohli pán a jeho sluhové srozuměti, co to znamená, než se mohli vzpamatovati z podivu a přestrachu, než byli mocni slova, již byl Pantalacha s koňmi hodně daleko, a než sluhové doběhli do krčmy a vypůjčili si pár bídňích herek, by pronásledovali zloděje, již nebylo po Pantalachovi ani potuchy. Jen ve vzdálenosti asi půl míle našli v příkopě u cesty pohozeno řemení bez opratí a bez ohlávek. Ani koní, ani zloděje přes nejúsilnější pátrání nebylo naleznuto. Teprve později při soudním přelíčení docela jiné záležitosti pán onen, zasedaje mezi porotci, poznal Pantalachu, který se dobrosrdečně přiznal ke svému „umění“.

Ale hlavně měl svrchu na židy. Nebylo v okolí bohatého krčmáře, kupce nebo handlíře, který by se někdy nestal obětí jeho průmyslu. Ukradnouti z psacího stolu připevněnou kasu vertheimovku, vytáhnouti zpod peřiny spícímu majiteli balíček bankovek — takové a těm podobné věci nebyly Pantalachovi ničím neobvyklým. Žádný zámek neodolal jeho rukám. Jako nadaný a nad obyčej dovedný zámečník-samouk měl téměř náruživost k otví-

rání zámkův, k vyrábění klíčův, paklíčův a těm věcem podobného nářadí. Dosud „v Skalatě“ vypravují zábavnou historku, jak tamější židé na radu rabínovu poslali k Pantalachovi, když byl z vězení propuštěn, deputaci a darovali mu třicet zlatých měsíčního důchodu, jen aby si žil spokojeně a nedělal jim škody. Pantalacha přijal jejich proposici a žil klidně asi tři měsíce. Konečně přece se mu zošklivilo pořádné žití a tu jednou v noci před trhem se sebral, zotvíral všechny sklepy a krámy, vybral ze zásuvek všechny drobné peníze — měděné i stříbrné a rozesíl je po náměstí. Možno si představit, s jakým křikem a bědováním uvítali židé tržní den.

Všechny ty historie znal dobře ředitel vězení a lze tvrditi, že mu ony činily toho zlovestného „mistra-zloděje“ poněkud sympatickým. Nemohl si také stěžovati do jeho chování ve vězení: ani v cele, ani v pracovně. Pantalacha nedělal nikdy povyku, nýbrž právě naopak uměl udržeti pořádek i mezi jinými vězni a ke všeliké práci, vymáhající důmyslu a zručnosti, byl samojediný. Toliko to bylo jeho neštěstím, že časem rád udělal představeným šelmovství a to především, že čas od času ho napadalo „utíkej!“ a v tu dobu ho nemohlo nic odvrátiti od stále obnovovaných pokusův o útěk.

Sedí, sedí pokojně tři, čtyři léta a najednou

jakýs běs do něho vstoupí, na nic nemyslí než na útěk. Pros ho, kárej ho, nebo zamkni do cely — nic to nepomůže. Jednou utekl z polní práce, do které okolní majetníci v létě vězně najímají — a od té doby nebyl do ní puštěn. Avšak v krátku utekl zase, vmísiv se nepozorovaně mezi ty, kteří šli do práce. Několikrát také se pokusil přeléztí zeď, obklopující dvůr trestnice: jednou spustil se po strmé stěně s podkroví na ulici a posledně ve spolku s jakýmsi Žeměchovským, politickým to vězněm a majitelem statků, utekl přímo branou přestrojen za strážníka. Lapen byl po dvou měsících až na bukovinské hranici, kdežto Žeměchovský zmizel, jakoby se do vody propadl. Z výpovědí Pantalachových však bylo možno souditi, že ten již byl dávno za hranicemi ve Švýcarsku nebo Francii. To již bylo prokuratoriu mnoho, a proto kromě obvyklého trestu disciplinárního usouzeno Pantalachovi ještě padesát ran kyjem, které právě nyní dostal. Všech těch nesnází s ním si připomínaje ředitel vězení, rozžalostnil se a zpola plačtivým hlasem pravil:

„Buj se Boha, Pantalacha, co ty to sobe myslíš! Kiedy*) ty daš pokuj temu utikaňu! Južeš jedenaste razy**) utikal i co ti z teho přišlo? Ne lepěj to odsedet, co te prisuzeno

*) Kiedy = kdy. **) Jedenaste razy = jedenáctkráté.
Pozn. překl.

i vyjt*) sobe spokojne? Maš ještě toho pul roku — prosím te, nerob věncej**) hlupství!“

Zableskly oči Pantalachovi, narovнала se jeho schoulená postava.

„Pane řediteli!“ řekl klidně. „Vaší věci mě střežiti, mojí však utíkati. Kdybych už měl jen jeden den seděti, a kdyby se mi dnes naskytla příležitost k útěku, uteku. Taková už moje povaha.“

Ředitel zalomil rukama.

„No, slyšitě, co muvi!“ obrátil se k stojícím za ním strážníkům a dozorci. „A takému člověkovu ja tu mam davat nauky moralne! Ja jemu svoje, a on mi svoje! Sluchaj, Pantalacha, co ja ti ještě povim! My tu mamy nakaz od pana nadprokuratora: jak ještě raz budeš utíkat, a zobačimy***) te, to mamy pravo stri-lat do tebe, jak do psa. Rozumíš?“

„Vím o tom už dávno,“ řekl klidně Pantalacha.

„No, ale ja myslim, že ti juž v tym pul roku netrafi okasia†) do utikani. Idže††) teper†††) do kažni§) i odpočnij po tych džišejsich§§) kyjach a zejtra dostaneš kajdanky i budeš musil přespacerovat se do kazenky.“

*) Vyjt = vyjítí. **) Věncej = více. ***) Zobačimy = spatříme. †) Okasia = příležitost k útěku. ††) Idže = jdi. †††) Teper = nyní. §) Do kažni = do cely. §§) Po tych džišejsich kyjach = po těch dnešních ranách.
Pozn. překl.

Pantalacha se uklonil a vyšel, pevně stisknuv rty při vzpomínce na tmavý žalář. Za ním vyšel strážce.

II.

Chvíli šli mlčky dlouhou, temnou chodbou, až strážce přistoupiv k Pantalachovi pravil: „Slyš, Pantalacho, cítíš se velmi sláb?“

„Já, proč?“ zeptal se mrzutě Pantalacha.

„Proč? Maličkost. Padesát ran dostal a ještě se ptá proč.“

„Ran!“ promluvil pohrdlivě Pantalacha.

„Co to je na mě? Nejednou jsem již tolik dostal a ne takových vašich císařsko-královských ran! Pane, to byste teprve vyvaloval oči, kdybyste věděl, co každý z naší bandy dostane, když tak padne do rukou selské komisi; hm, to byste teprve viděl, co to znamená ‚vydržeti‘. Ale tohle? Jakoby mě padesát blech štíplo!“

„Ej, Pantalacho, Pantalacho!“ pravil lítostně strážce. „Že se Boha nebojíš! Tak marniti svůj věk a svou sílu! Dal ti Bůh zdraví, dal ti také takový talent do rukou, že co očima spatříš, rukama uděláš, a tys se zvrátil na zlodějství, místo abys klidně si chleba vydělával a pána Boha velebil!“

Pantalacha přeměřil dlouhým, bádavým pohledem strážce od hlavy k patě. Byl to jediný strážce v té trestnici, v němž ta „psí služba“

nezhubila lidského citu. Přísný v plnění svých povinností, mimo službu však lidský, měkký a lahodný jak děcko, viděl v trestanci člověka sobě rovného a spíše nešťastného, než vinného. Trestanci však jej nemilovali, protože jim nepromíjel, že ho nebylo možno podplatiti, by pohlížel přimhouřenýma očima na jich noční pitky a hry v karty, v celách oblíbené. Když měl on noční inspekci, musili všickni spáti v pořádku, nesměli hráti v karty, ani popíjeti kořalku, jako se dalo za jiných strážců, kteří jim ji vlili do cely visitírkou*) za pomoci třtinové rourky. Tací strážníci a hlídači, snad aby zakryli své potají provozované shovívavosti, za které si ovšem dali platiti, zacházeli s vězni před představenými jako se psy, tepající je po tváři a neoslovující je jinak, než „ty pse, zloději!“ Ale strážce Sporýš choval se vždy přívětivě a lidsky, a když přišla na nějakého vězně touha po svobodě, on ho potěšil, i list domů napsal a pozdravení přinesl od jeho příbuzných, když jich ředitel vězení k němu nevypustil. „Sporýš ve službě pes, ale mimo službu člověk,“ takový byl povšechný úsudek vězňův o tom strážci; není tedy divu, že ho větší část vězňů neměla ráda, kdyžtě měla až příliš mnoho příležitostí se s ním ha-

*) Visitírka = otvor, udělaný ve dveřích každé cely, kterým lze se podívat do ní. Otvor ten však byl malinký.

Pozn. překl.

šteřiti a kdyžtě jeho lidskost jen málo komu byla přístupna a potřebna. Mimo to přece všickni věděli, že na Sporýše možno spoléhati, že se ujme vězně i před samým ředitelem i před prokuratorem, a že velmi mírně soudí všeliké drobné přestupky, týkající se porušení přísného domácího pořádku ve vězení, třeba že ho před trestanci velmi přísně dbá. I Pantalacha znal naskrze Sporýše, a proto jej ta poslední slova nepobouřila, ani nerozhněvala. Řekl jen sklopiv oči s jakýmsi odstínem smutku:

„Pane Sporýši! Víím, že jste dobrý člověk a že mi to upřímně povídáte. Ale prosím vás, zanechme toho! Vííte, že u nás říkají: Nikdo neví, kde druhého bota tlačí — a — kam strom padne, tam i leží. Nejlépe bude, když o tom nebudeme mluvit.“

„Jak chceš!“ řekl Sporýš. „Ale myslil jsem, že přece aspoň dnes v tak vážný den budeš chtít o sobě přemýšlet.“

„Jako bych já o sobě nepřemýšlel každého dne, ba každé hodiny. Jakoby mi tu byl takový ráj v těch prokletých zdech, by bylo třeba padesáti ran, abych o sobě přemýšlel. Eh, pane Sporýši, jste přece rozumný člověk a nevííte, že člověk neutíká od koláče, nýbrž od meče.“

„Vím to, víím,“ řekl Sporýš. „Ale já bych chtěl, abys ani od toho meče nemusil utíkat.“

„Ha, to už nějak pán Bůh dá,“ odpověděl Pantalacha a ztichl.

Prošli chodbou a vešli na dvůr. Bylo jim přejíti ten dvůr, aby se dostali do velkého a pošmourného stavení, v němž byly umístěny cely vězňův. Již z daleka bylo slyšeti z toho stavení šum a ryk, způsobovaný půl druhým tisícem lidí, nacházejících se v jeho stěnách. Avšak ani strážce, ani Pantalacha si toho nevšíмали; vždyť uši jejich tomu šumu již dávno přivykly. Když vyšli z temné chodby na dvůr, ozářený jasně slunečním světlem, strážce chytil se náhle za kapsu, vzpomenuv si právě na něco.

„Poslechni, Pantalacho!“ pravil. „Dobře, že jsem si vzpomněl, co jsem ti měl povědět.“

„Co pak?“ zeptal se živě Pantalacha, obrátiv na něho oči, v nichž zableskly jiskerky radostného očekávání, které však ihned zanikly, byvše uhašeny silou vůle.

„Víš-li pak, že celý tvůj útěk jest vypsán v novinách?“

„Tak?“ řekl Pantalacha jakoby překvapen.

„Ano. Dnes čtou o tobě všickni národové a v kavárnách a hostincích stále jen slyšeti: Pantalacha, Pantalacha.“

„I ať si mluví!“ řekl ten a učinil odmítavý posuňek rukou. „Co je mi po tom. Krejcaru mi za to nikdo nedá.“

„Nu vidíš, to se zrovna mýlíš!“ odpověděl strážce s úsměvem. „Právě včera večer sedím u Naftuly, a tam nějakí tři pánové večerí a

přečítají nahlas tvou historii. No, jen což je pravda, popsali tě jako Bůh ví jakého zločince. Přečetli a začali o tobě rozprávěti: jaká prý to škoda takového člověka. No, vmísil jsem se také já do hovoru a začal jsem vypravovati, že tě znám, a jak ty si ve vězení počínáš atd. Slovo dalo slovo a došlo k tomu, že zítra — to jako dnes — máš dostati bití. Podívali se na sebe, a tu jeden z nich, vyňav stříbrný zlatník, mě oslovil: prosím vás, pane, buďte tak laskav a dejte mu ode mne ten zlatník k potěše. Váhal jsem chvíli, ale potom si myslím: co? soucitný to pán, nechť se tedy stane po jeho. On zatím zavinul ten zlatník do papírku a dal mi jej pro tebe. Na, vem si ten dárek!“

Byli právě u vchodu do chodby onoho pošmourného stavení. Dozorce vytáhl z kapsy závitky z papíru, a rozvinuv jej, podal Pantalachovi velký, stříbrný peníz.

„Papíru ti nedám,“ dodal usmívaje se Sporyš. „Vězňové nesmějí míti papíru.“

„Kéž to Bůh vynahradí tomu pánovi!“ zvolal radostně Pantalacha, sahaje s neobyčejnou nedočkavostí po stříbrném, poněkud ošoupaném penízi a schovávaje jej do kapsy. I vám to Bůh vynahraď, pane strážce! Jiný jistě by si nechal ten peníz pro sebe a na bídného vězně by si ani nevzpomněl.“

„No, to by nebylo hezké!“ řekl hrdě Sporýš.

„Potom jsem tím, jen co je pravda, i já vyzískal: zaplatili mi ti pánové dvě sklenice piva a ještě tak něco k jídlu. A křivditi tobě v tak těžký den, to věru by nebylo pěkné.“

„Zaplať pán Bůh! Zaplať pán Bůh!“ děkoval Pantalacha, který se obdržev onen zlatník, docela změnil a ožil, jako nikdy jindy. Vida to Sporýš, nemohl se ubrániti přese všechny svůj soucit s Pantalachou myšlenkám, které by Pantalachovi mnoho nelahodily.

„Hle, zlodějská žilka!“ myslil si poctivý strážce. „Jakmile se ten nešťastný peníz dotkne jeho ruky, hned dělá, jakoby do něho vstoupil zlý duch. No, tu marno všeliké napomínání; jeho pobloudilého již nic nenapraví, leda rýč a lopata. A škoda ho! Pantalacha brzo šel, brzo běžel o celé dva kroky napřed před strážcem. Dnes nějak pospíchal do své cely.“

„Nu, což? Mám ti snad přinésti něco k jídlu za ty peníze?“ otázal se Sporýš, odmykaje zámek jeho cely.

„I ne!“ řekl Pantalacha. „Raději si to schováš na horší časy, až budu v tmavém žaláři.“

„Máš pravdu!“ řekl strážce, vpouštěje ho do vězení a zamykaje za ním dvěře.

„To se musíš dvakrát narodit, nežli mě v té prokleté cele spatříš,“ zamumlal Pantalacha, slyše kroky odcházejícího strážce.

III.

Chvíli stál klidně u dveří, upíraje své zraky do neurčita, bledý, se rtoma pevně semknutýma a s výrazem jakéhos velkého napnutí. Najednou začal skákat jako blázen na jedné noze, točiti se dokola, mnouti si ruce a posmívati se brzo řediteli, brzo strážci, brzo i sobě. Potom s výrazem komické vzteklosti přiskočil k udivenému soudruhu své cely, jedinému to, který se v ní mohl vedle něho umístiti, a chytiv ho za ramena, zatřásl jím silně a zvolal:

„Chlapče, sním tě!“

„To jste tak hladov?“ zeptal se s nevinnou tváří soudruh.

„Ne, hladov, ale těším se!“ odpověděl Pantalacha.

„Těšíte se? A proč?“

„Inu proto, že máš oslí uši.“

„A snad vy, kmotříčku, protože nemáte dobrý rozum?“ zeptal se výrostek. Byla to jeho obvyklá otázka, když něčemu nerozuměl.

„Hle, blázen!“ zasmál se Pantalacha. „Každého podle sebe soudí.“

„No, proč se tak radujete?“

„Vid', jsi zvědav!“

„Zvědav, nezvědav; ale, máte-li mě už snísti, tak chci aspoň věděti proč!“

„Vidíš ho! Nemá na tom dost, ale ještě se ptá proč? Nedosti praseti na tom, že ho píchají, ale ono se ještě ptá, zda už zítra Veikonoce.“

Soudruh vytřeštil na Pantalachu své velké, hloupé oči a usedl, jakoby po tichu přemýšlel o tom, kam ta poslední slova vlastně směřovala.

Byl to dvacetiletý výrostek, ale podle postavy mohlo se souditi, že jest mu asi šestnáct let — tak malinká a tak málo vyvinutá byla jeho postava a tak dětská a tak málo inteligentní byla jeho tvář. Docela přiměřeně s jeho zevnějškem vyvinut byl také jeho rozum. Byl to poloviční idiot, zcela nepotřebný k nějaké práci, vymáhající jakéhokoli napnutí a vytrvalé činnosti, avšak místo toho náchylný i k prudkým výbuchům divoké vášně anebo k činům docela nerozumného a bezpříčinného ukrutenství. Takový právě čin přivedl ho do vězení na celých dvacet let. Byv zanechán sám doma se svým mladším bratrem, rozřal tomuto ve spánku hlavu sekerou. Od té doby již uplynula čtyři léta, jež „hloupý Prokop“ prožil v této cele, nejevě ani tesknoty po domově, ani chuti do práce, zabývá se toliko dětskými

myšlenkami. I na procházku po dvoře jej bylo třeba násilím vyvésti — sám nikdy nepomýšlel na vyjití ze své polotemné dutiny.

Cela, v níž seděl Prokop, byla nejhorší, nejmenší a nejnepohodlnější v celé trestnici. Položena byla ve středu v temném koutě ohromného stavení hned vedle kuchyně vězeňské; zvláště v létě byla dusna jak skutečné peklo, v zimě zas byla obyčejně jedna stěna horká, tři ostatní zas mokré. Osvětlovalo ji jedno malé okno, vedoucí na půlnoc a zastíněné od západu zdí dílny tak, že světlo sluneční od času vystavění té dílny do té dutiny nezavítalo. Místnosti té dříve se používalo za sklad náčiní kuchyňského; ale když byla trestnice zvětšena, byla vyprázdněna a byl do ní dán Prokop na tak dlouhé obývání, „dokavád ta bestie nepojde“. Kromě něho byl tam dán obyčejně na krátký pobyt takový vězeň, který již měl za několik měsíců vyjít na svobodu — „ať i on zakusí pekla“. Konečně přece dán do ní Pantalacha z té příčiny, že cela ta ležela v samém středu vězení a nejméně poskytovala naděje na útěk. Tlusté na dva lokte zdi, tlustými tyčemi okuté dvěře, úzké o dvojitéch mřížích okénko, vedoucí na dvůr obklopený se všech stran zdmi budov trestnice, za dveřmi chodba, po níž kromě hlídače chodila ještě vojenská stráž a uvnitř žádného nábytku kromě dvou pryčen a železných kamen, tlustými že-

leznými tyčemi opásaných — hle to celé okolí, věru málo ponoukající k útěku.

Pantalacha se konečně upokojil a zabručev něco sám k sobě, usedl na své pryčně, vytáhl chléb a sůl a začal jísti s takovou chutí, jakoby vykonal nevím jak namáhavou práci, nebo jakoby se chtěl najísti na několik dní napřed. Potom vyndal z kapsy zlatník a začal si jej pilně prohlížeti. Oči jeho zaplály živou radostí, a třebaže nepatřil docela k sentimentálním povahám, přece v záchvatu pocitu přitiskl peníz k ústům a políbil jej několikráte srdečně.

Lesk stříbra přivábil Prokopa. Zvedl se ze svého kouta a přiblížil se k Pantalachovi, zvolna a po tichu stoupaje, jako číhající kocour. Oči vytřeštil ještě více než obyčejně.

„Co to máte, kmotříčku?“ zeptal se, ceně na Pantalachu své velké, požloutlé zuby. Každý starší člověk mu byl kmotříčkem, t. j. kmotrem při křtu.

„Peníze!“ odpověděl Pantalacha.

„A kdo vám to dal?“

„Svatý Mikuláš.“

„Svatý Mikuláš? Hi, hi, hi! A zač?“

„Jak to, ty nevíš, že mě dnes páni bili? Tu přišel svatý Mikuláš a povídá: no, no, Pantalacho, neplač a neboj se ničeho. Na, vezmi si tenhle peníz, on tě z toho vězení vysvobodí.“

„Aj, aj, to vám povídal?“

„No, co's myslil jiného?“

Prokop stál s otevřenými ústy vedle sedícího Pantalachy a nespouštěl očí se stříbrného zlatníku, ježž pilně obracel na všechny strany v ruce, prohlížeje si ho skutečně s velkou zvědavostí.

„Víte co, kmotříčku?“ řekl posléze nesměle Prokop.

„Co pak?“

„Dejte mi ten peníz.“

„A nač ho, blázne, potřebuješ?“

„On jest tak pěkný, budu si s ním hrát.“

„Vida ho blázna! Což jsi neslyšel, že to není pro zábavy, nýbrž proto, abych se dostal z vězení na svobodu?“

„Ta — a — ak?“ řekl s výrazem podivení Prokop.

„A snad chceš i ty utéci odtud na svobodu?“

„Na svobodu? Co je to na svobodu?“

„No, domů, blázne; k svému otci, nebo koho tam máš.“

„Domů?“ zvolal Prokop s výrazem bázně. „Ne, nechci domů. Tam mě budou bít!“

„No, když nechceš, tak nechceš. Sed' si tu tedy stále!“ řekl Pantalacha a začal pomalu dloubati šídlem v zlatníku. Avšak nedloubal dlouho. Po chvíli totiž se rozpadl stříbrný peníz na dvě polovičky jako škatulka; v jeho vydlabaném nitru objevila se do kolečka svi-

nutá a jako vlas tenká anglická pilčička na pilování železa.

„A pro Boha!“ zvolal Prokop, jenž pilně sledoval tu manipulaci. „A co je tohle?“

„Chovej se tiše!“ řekl přísně Pantalacha. „Což jsi neslyšel, že to dar od sv. Mikuláše?“

„Aha!“ řekl Prokop po tichu, jsa o tom úplně přesvědčen. „Ale co je to uprostřed?“

„To je takový proutek, klíčový proutek se tomu říká. Slyšel jsi už někdy o takovém proutku?“

„Slyšel. A jaký je to proutek?“

„Povídal jsem ti, že klíčový. Jak se jím dotkneš zámku, to netřeba ani klíče, a každý zámek se otevře: Možno jím krájet železo tak jako se nožem chléb krájí.“

„Jeje!“ zvolal Prokop udiveně; potom však pravil, usmívaje se: „No, kmotříčku, rozkrojte tedy ta kamna!“

„A ty myslíš, že nerozkrojím? Počkej jen, až noc nastane.“

„Hi, hi, hi! To bude hezké!“ radoval se Prokop. „Já ještě neviděl, jak se kamna krájejí.“

Pantalacha zatím vyňal pilčičku z toho originálního obalu a odvrátiv čímsi Prokopovu pozornost v jinou stranu, vsunul ji v momentě do skuliny ve své posteli.

„Poctivý Žeměchovský,“ zašeptal. „Přece na mě nezapomněl. Kéž se mu Bůh odmění.“

Toliko to bych rád věděl, co to bylo za pány, kteří tak chytře přelstili toho poctivce Sporýše.“

„Co pak si to mručíte, kmotříčku?“ zeptal se Prokop znovu se k němu obraceje.

„Modlím se Otčenáš ke sv. Mikuláši za ten velký dar. Slyš, Prokope,“ dodal po chvíli Pantalacha, pohrávaje si v ruce oběma polovicemi zlatníku, „chtěl bys to?“

„Chtěl!“ zvolal radostně Prokop.

„A uděláš to, co ti povím?“

„Udělám.“

„Tedy poslechni! Především musíš o všem, co zde uvidíš, mlčeti jako pěna. Rozumíš?“

„Rozumím. Mlčet.“

„To znamená — nikomu o tom ani slova neříci: ani kuchaři, ani Sporýši, ani nikomu jinému. Víš?“

„Vím.“

„A v noci spi, třeba by se tu nevím co dělo.“

„Dobře! Budu spát!“

„A kdybys snad se v noci probudil a něco slyšel, nebo viděl, tak to nikomu nepověz. Říkej: já nevím, já spal, ničeho jsem neviděl. Rozumíš?“

„Rozumím! Neviděl jsem.“

„Pamatuj si. Jak bys jen slovo řekl, já bych přišel, vytáhl bych tě z postele a dovedl přímo k vám — domů.“

„Ne, nechci domů!“ křikl Prokop, „tam mě budou bít. Chci tu sedět a mlčet.“

„Dobře! Tak se mi líbíš!“ řekl Pantalacha a pohladil jej po rozcuchané hlavě. „Seď a mlč, byť i se tě nevím nač ptali. Říkej pořádk: nevím, neviděl jsem, ničeho jsem neslyšel. A když se tak budeš chovati, tak ho dostaneš!“

A Pantalacha zatočil před ztrnulýma očima Prokopovými blyskavým vnitřkem zlatníku.

„Dejte mi to, dejte!“ prosil se sázama v očích Prokop, vztahuje obě ruce po světélkách.

„Ó, ty bys chtěl hned!“ řekl Pantalacha. „Ještě toho nezasluhuješ. Chovej se v noci jak se patří, spi tvrdě, a jakmile zítra ráno vstaneš — podívej se pod peřinu a tam to najdeš. Rozumíš?“

„Rozumím. Aj, aj, aj! Zítra! To bude pěkné!“ zvolal Prokop, tleskaje rukama.

Pantalacha zatím vstal, přiblížil se ke zdi, vyskočil a chytil se oběma rukama mříží okenních a vyhoupl se, až se mříže tváří dotýkal. Chtěl zvědět, jak brzo bude večer. Stíny přiléhající dílny již zakryly celý dvůr; skutečně byl večer blízký, třebaže ještě soumrak nespádl.

A že to bylo asi v polovici podzimu, seznal tedy brzo Pantalacha, že jest asi sedm hodin.

„Za hodinu budou zamykati,“ řekl sám k sobě, „a tedy mám ještě hodinu času. To snad postačí.“

Potom seskočil na podlahu a popošel ke dveřím. Nejprve přiložil oko, potom ucho k otevřené visitirce. — Na chodbě ticho, jen kdes daleko na konci chodby slyšeti hlas strážce, který o čemsi rozmlouvá s vojínem, stojícím na stráži.

„Aha, sedí oba na bednici!“ zamručel Pantalacha. „To je dobře. Dnes na moje štěstí má Sporýš noční službu a ten jak se rozpoovídá s večera, tak již hovoří celou noc. A dneska mají si aspoň o čem povídat,“ dodal kousavě, „bestie! Mými ranami dáví si huby! Ale počkejte, já vám ukážu, co Pantalacha umí. Věru bych rád viděl zítra ráno ty tváře, jaké všickni udělají, až přijdou do mého vězení: blázen tu jest, ale moudrého vzali všickni čerti!“

Zasmál se krátkým, bezhlasným, srdečným smíchem, načež odešel od dveří a vlezl přímo pod svou pryčnu a začal tam něco vytahovati a drápati po podlaze, po lůžku a po skulinách v samé stěně, kde malta popukala a odvstala od cihel, čímž učiněny ony skuliny.

„A co to tam hledáte, kmotříčku?“ zeptal se nevycházeje z podivu Prokop.

„To, co's ty neztratil,“ odpověděl zatínaje rty Pantalacha.

„Povězte, povězte!“ prosil vzdorovitě Prokop.

„A ty's už zapomněl, co jsem ti před chvílí povídal?“ řekl Pantalacha.

„Co pak jste mi povídal?“ řekl udiveně Prokop.

„I to, že máš mlčeti, chceš-li to dostati!“

„Aha!“ řekl Prokop, udeřiv se rukou přes ústa. „Už mlčím!“

A nespouštěje očí s Pantalachy, usedl nebohý idiot na své pryčně, trápen s jedné strany zvědavostí a s druhé touhou po obdržení světelek.

Od té doby, co Pantalachu chytili a vsadili do té cely, pomýšlel již zas na nový útěk, a nespokojuje se pouze záměrem, začal sbírat a schovávat ve své nové cele všechno, co na jakýkoliv způsob mu mohlo prospěti k vykonání toho úmyslu. Vězňové znali jeho povahu, věděli tedy, čím mu mohou nejlépe posloužiti.

Když tedy některý z těch, kteří chodili do práce „na svět“, našel nějaký kousek železa, drátu nebo plechu a mohl to u sebe nepozorovaně ukrýti, dal to Pantalachovi. Z takových kousků dělal pro celou trestnici šídla, nože, nožíky, a co se mu hodilo do krámu, schoval pro sebe. V ukrývání byl mistrem; v jeho cele se nikdy nic nenalezlo, třebaže v ní byla velmi často revise.

Není tedy divu, že během čtrnáctidenního pobytu měl v té cele v úkrytech jen jemu povědomých kousky různého železa, které právě nyní vyndaval. Rozloživ je na pryčně, prohlížel je okem zkušeného mistra, hledaje, co by se mu hodilo za oblouk, přiměřený jeho pilčičce. Konečně vybral silný a tlustý prut železný, jejž vloživ mezi kamna a obklopující tyče, s napětím všech svých sil poněkud ohnul, čímž utvořil malý luk. Tetivou toho luku byla pilka, kterou připevnil k jeho koncům tenkými, mosaznými dráty. Po celohodinné, úsilné práci byla pilka hotova, a Pantalacha pohlédl na své dílo s výrazem nepopsatelné pýchy a radosti. Ten malinký, neúhledný, na rychlo zhotovený předmět měl se mu stát klíčem svobody. Ó, jen kdyby se tentokrát odtud dostal! Nyní by ho již za nic na světě nechtyli! Nyní má zajištěny takové cesty a úkryty, že všechno půjde dobře. Jen dostati se na svobodu!

Když byla pilka hotova, rozhlédl se po cele, hledaje, kde by ji ukryl před strážcem, kterému by mohlo napadnouti učiniti revisi v cele, což se dosti často přiházelo. Usmál se, spatřiv na zaslonce u okna půl bochníka chleba, majetek to Prokopův. Blahoslavený ten blázen, neboť nemůže ani půl bochníka za den snísti! Vzal tedy chléb s okna a začal ho obezřele prohlížeti.

„To jest můj chléb!“ písknul nesměle Prokop.

„Mlč, osle, přece ti nesním chleba,“ řekl ostře Pantalacha, rozkrojil ho napříč střídou, nedotknuv se kůry, a strčil tam svou pilku; potom stiskl chléb tak, že hledě z daleka nikdo by neřekl, že tak byl rozkrojen.

„Vidíš, co dělám?“ zeptal se Pantalacha Prokopa, jenž pohlcoval očima každý jeho pohyb.

„Vidím,“ zašeptal onen.

„A víš, co máš dělat?“

„Nevím.“

„Kolikráte ti to mám opakovat?“ řekl přísně Pantalacha. „Máš mlčet, slyšíš?“

„Slyším! Budu mlčet.“

Za chvíli vešel strážce s lampou v jedné a svazkem klíčů v druhé ruce, prohlédl kamna, pryčny, místo pod nimi, zástlonku u okna, prohlédl nahoru k oknu, ke stropu, ještě se jednou úkosem podíval na podlahu, a přeje vězňům dobrou noc, začal u dveří řinčeti klíči, zamykaje je na trojitý zámek. Pantalacha po jeho odchodu se radostně zasmál, zamnul si ruce a skočil k zástlonce, aby se přesvědčil, jak mu od včerejška zbylo másla, jehož nutně potřeboval k namazání pilky, nechtěl-li, aby se pilováním dělal velmi pronikavý skřipot a pištění. Bohu díky, másla bylo, až zbývalo. Všecko se daří pomyšleně.

„A nyní, Prokope, půjdeme spat,“ řekl po chvíli. „A pamatuj si, co jsem ti nakázal: máš mi po celou noc spát jak zabitý. Kdyby tu z čista jasna blesk udeřil — ty nesmíš o ničem věděti a nic slyšeti. Či snad budeš ještě něco jísti?“

„A mohu jísti?“

„Můžeš.“

„A... a přece je tam v mém chlebě váš klíčový proutek. Což kdybych ho snědl a pukl!“ řekl Prokop s výrazem opravdové úzkosti na své dětinské tváři.

„Fi!“ zvolal Pantalacha. „Přece nejsi z železa. To jen železo puká pod tím proutkem. Počkej, hned ho vyndám. Na, nyní můžeš spokojeně jísti.“

Zatím co Prokop jedl, zvolna hryže chléb a žvýkáje ho mrzáckými čelistmi, Pantalacha, nesvléknuv se hodil sebou na svou postel, by si pospal několik hodin a tak nabral sil k práci, která naň čekala. Za krátko také usnul tvrdým snem i Prokop.

IV.

Právě odbila jedenáctá. Strážce Sporýš, pohovořiv si do syta se strážným vojínem, prošel chodbou, poslechl, zda vězňové v celách klidně spí, a přesvědčiv se, že jest vše v po-

řádku, usedl zas v samém konci chodby na velké bedně a začal dřímati.

Na téže bedně seděl též v hlubokém přemýšlení, podobném spíše dřímotě, než filosofickému uvažování, o pušku opřený vojín. Hlídka na chodbě vězení náležela k nejméně namáhavým. Zaváděna byla teprve od několika let a to od té doby, co se v trestnici stalo spiknutí. Ale nyní nebylo ve zdech trestnice po vzpouře ani sluchu, není tedy divu, že službu konající závodčí dovolil vojínům v případě únavy podřímati si v chodbě, jen aby zbraní z rukou nepouštěli.

Zda dlouho, či krátko dřímал strážce Sporýš — toho nevěděl. Zdálo se mu, že to netrvalo ani pět minut, třebas ve skutečnosti minula dobrá hodina. Postavil se ihned na rovné nohy, zabušiv při tom hlasitě botama o podlahu a protřel si oči. Co to bylo? Slyšel to ve snu, či to slyšel ve skutečnosti ten nezvyklý ostrý zvuk, jako lehké periodické, chraplavé hvízdání, jako vrčení tenkého kolečka jakéhosi stroje, nebo chrápání jakési spící, ale ne lidské bytosti? Hrr, hrr, hrr! Sporýš nevěděl, odkud a jak přilétal k němu ten zvuk, co mohl značiti, jak dlouho již trval před jeho procitnutím. Cítil toliko jakousi nejasnou úzkost ve svém nitru. Stanul tedy, napnuv sluch a nachýliv se do předu hořejší částí těla — na-

slouchal. Ničeho slyšeti, žádného šumu, žádného ruchu.

„Sen je sen, poručme ho třem: Bohu Otcí, Bohu Synu, Bohu Duchu Svatému!“ šeptal Sporýš i pokřižoval se, a potom stoupaje po špičkách, aby nedělal svýma těžkýma botama žádného hluku, přešel po délce chodby. Stanul u dveří každé cely, přiložil ucho a poslouchal. Ničeho slyšeti kromě táhlého, odměřeného supání spících vězňův. Tu a tam ten nebo onen chrápne — ale to je docela jiný zvuk, než ten, jaký uslyšel ve spánku. Zastavil se asi uprostřed chodby a stál asi deset minut tiše a sotva dýchaje; čekal, zdali se zas ozve ten tajemný zvuk. Ale ne, zvuk se neopakoval; toliko z kouta, v němž před chvílí dřímal, ozvalo se rozléhavé, pištící chrápání vojína, jenž drže oběma rukama k sobě přitisknutou puškou, hlavu zvrátil do zadu, opřel se o stěnu a spal s široce otevřenými a ke stropu obrácenými ústy.

„Ah, tak!“ řekl Sporýš, cítě se značně uspokojen, když uslyšel to chrápání, „to tedy byl pramen oněch zvukův! A já hloupý jsem už myslel, že je to Bůh ví co! Fi na tebe!“

A Sporýš zdlouhavým, hlasitým krokem se vrátil na své místo, obrátil spícího vojína na stranu tak, aby mu nechrápal nad uchem a potom cítě, že ho spánek přemáhá, sklonil se hlavou rovněž ke stěně a šepce cosi — buď

modlitbu anebo zlořečení tomu, který ho tak špatně vbudil a postrachu mu nahnal — usnul po několika minutách.

A znova minula dobrá hodina. Sporýš spal tvrdě, ale nepokojně, házel ve spánku brzo rukama, brzo nohama, pohyboval vousy jako spící pes, jemuž dotěrné mouchy nedají pokoje, blábolil i ve snu jakási nesrozumitelná slova, sípal, oddychoval těžce, jakoby ho něco dusilo, ale nevzbudil se. Konečně s patrným namáháním, celý potem politý, vzchopil se a usedl na bedně.

„Hrr, hrr, hrr!“ to byl první zvuk, který zalétl k jeho uším.

Ohlédl se na vojína, který stále ještě spal na straně — ne, voják nechrápal. Protřel si oči, štípl se do tváře, až mu slze do očí vstoupily.

„Hrr, hrr, hrr!“ rozléhá se stále z temné propasti chodby. To již není chrápání spícího, ne! To docela jiný zvuk, více dráždící sluch, více kovový. Co to asi je? Tichounce se spustil na podlahu, stanul bez hluku — hrčení stále slyšeti. Rozléhá se zřetelně, pisklavě, v zrychleném tempu, toliko nevěděti, z které cely. Ještě krok udělal s největší ostražitostí — co to? Hrčení umlklo. Tiše jako stín plížil se strážce chodbou, od cely k cele, od dveří ke dveřím, za každým krokem se zastavuje a na-

slouchaje s utajeným v sobě dechem: — ticho a mrtvo, neslyšeti ani nejmenšího šustotu, kromě vždy stejného, jednotvárného oddychování spících vězňův.

Jako beztělný duch, s výrazem největšího napětí na tváři přešel strážce chodbu z konce do konce — nikde není nic slyšeti, všude spánek, všude klid.

„Ha, to snad si nějaká zlá síla dělá ze mě šašky!“ zamručel strážce. „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého, amen! Zhyň, propadni se, duchu prokletý!“

„Hrr, hrr, hrr!“ rozlehlo se v tu chvíli z hlubiny chodby — tak důrazně a zřejmě, že strážce div neupadl ze strachu do mdloby. Zbledl celý jako mrtvola, avšak když se po chvíli vzpamatoval a obrátil se obličejem v tu stranu, hrčení už ustalo a nejhlubší ticho znovu zapanovalo v temné části chodby.

„V tom něco musí být!“ řekl polohlasně dozorce a ještě jednou započal svou obchůzku od dveří ke dveřím, naslouchaje, lově uchem a rozeznáváje každý nejmenší šustot. Ó, div divoucí! Zase nemohl nic podezřelého uslyšeti. Mimo to přece neztrácel naděje, šel pořád dále, a došed na konec chodby, vrátil se zpět, stanul u jedné ze středních cel a dlouho tak stál nehybně, ostražitě, čekaje, zda bude se opakovati zase hrčení. Ale ne, ničeho neslyšeti.

Na další spánek nebylo již ani pomyšlení — právě naopak, dělal si hořké výčitky, že se dal po tom prvním hrčení ošáliti zdánlivým tichem a kdož ví, jestli již nepropásl příhodné chvíle. Avšak čekal a naslouchal dále. Několikráte se mu zdálo, že slyší znovu totéž hrčení, chvěl se celý z jakési neurčité úzkosti, ale potom se přesvědčoval, že to byl přelud dlouhým napětím rozdrážděného sluchu. V takovém stavu každý nejmenší šelest, oddech spícího vězně, šustot myši, přeběhnuvší přes chodbu, nahodilý klepot střevice, jež spící vězeň nohou s pryčny náhodou srazí — všechny ty obyčejné zvuky a šelesty vězení, v jehož zdech spí množství lidí, a jimž on dávno přivykl, nyní se mu zdály mocným hlukem, kroky chystajících se k útěku zbojníkův, ztišenou prací vylamování mříží nebo barikádováním cel.

Byly chvíle, ve kterých ubohý strážce téměř na jisto očekával, že v nejbližší sekundě celé vězení zahuláká ohromným křikem, že rozlehne se lomoz a hřmot bouraných zdí, rachot výstřelův, krupobití, proklínání a zlořečení, a že všechno to spadne na jeho ubohou hlavu, na jeho zodpovědnost. Avšak míjela chvíle za chvílí, a vězení klidně dřímalo v nočním temnu, jen lampy uprostřed chodby neklidně mrkaly a v protilehlém konci na bedně bylo slyšet zdravé, pravidelné chrápání vojína, jenž

spal sedě, opřen jsa zády o zeď a rukama o pušku, o jejíž hlaveň měl opřenu bradu.

„Či to všechno byl přelud sluchu? Byl to snad sen?“ zeptal se sám sebe strážce po dlouhém, marném očekávání a již se chtěl svým obvyklým, těžkým krokem odebrati k bedně, když v tom za jeho zády v jedné z prostředních cel se rozlehl jako blesk z čista jasna skutečně ohromný, ohlušující rámus tak, jakoby spadlo na železnou podlahu krupobití ohromných kamenů. Strážce ztuhl na místě, zdřevěněl a nemohl sebou hnouti. Chvíli bylo ticho jako v hrobě, avšak potom rozlehl se podruhé rachot, jako kdyby bylo udeřeno silným železným kotlem o dřevo a při tom řinčeno pouty.

„Pán Bůh se mnou a zlé pryč!“ zvolal strážce a pokřižoval se. Nyní to již nebyl sen, ani vidění, neboť i vojín na bedně se zbudil a již stál připraven s puškou na „presentirt“, třeba že bez vědomí, co se s ním děje, a se zavřenýma očima, jež po několik chvil marně se snažil otevřít. V okamžiku obrátil se strážce, by zvěděl, odkud přicházejí ty divné zvuky a tou dobou se mu všechno vyjasnilo.

„To Pantalacha!“ křikl a udeřil se rukou do čela. „To ten prokletý zloděj znovu si nějaké umění vymyslí.“

A nečekaje již na nikoho, pospíchal k cele, v níž seděl Pantalacha. Na cestě chytil jednu lucernu, visící na kolíku na chodbě.

Odemkl s rachotem dvěře a vpadl do cely. Nezvyklý pohled objevil se jeho očím. Uprostřed cely ležela spodkem nahoru obrácená hořejší polovice železných kamen, zaokrouhlená nahore na způsob velkého kotle; vedle ní klečel hloupý Prokop, držící v každé ruce kousek železné obruče, kterou byla kamna okuta. Dolejší polovice kamen se podobala temné, oteřené tlamě. Pantalachy v cele nebylo. Strážce ztrnul.

„I ty, darebáku, co to tu děláš?“ křikl na Prokopa.

„Já, já, já,“ vykotal Prokop, vytřeštiv naň své velké, udivené oči a široko rozevřev ústa, jako kdyby chtěl něco pověděti, ale v téže chvíli vzpomněl si na přísný rozkaz Pantalachův a řekl krátce: „Já nevím.“

„Jak to nevíš? A odkud se to tu vzalo?“ strážce ukázal na železné předměty, ležící na podlaze.

„Já nevím,“ řekl Prokop.

„A kde jest Pantalacha?“

„Já nevím,“ zněla odpověď.

„Lžeš, drábe!“ vřískl strážce, „musil jsi viděti, kam on se poděl.“

„Ne, neviděl jsem. Spal jsem.“

„Spal jsi? A co to tu nyní děláš uprostřed cely?“

„Já . . . chci spát,“ odpověděl Prokop, a vstav lenivě, položil se na své pryčně a zavřel oči.

Strážce byl blízek šílenství. Mnoho nescházelo a byl by se vrhl na Prokopa a dal mu v celé míře zakusiti síly svých pěstí a tvrdosti klíčův, jichž celý svazek držel v ruce. Avšak za chvíli schladl. Jaká pak s bláznem řeč? A co on může věděti? Přece Pantalacha, když se chystal utéci, mu neřekl, kudy a jak myslí utéci. Ostatně, co je to platno dlouho o tom uvažovati? Přeražená a rozbitá kamna zřejmě ukazovala jednu jedinou cestu, kudy Pantalacha mohl utéci. Dvířka od kamen vedla na chodbu a ta byla zevnitř zamknuta. Věc tedy zřejmá, že jimi Pantalacha nemohl se dostat na svobodu. Z kamen musil vlézt do komína a komínem vydrápati se na střechu. Beze všeho slézt dolů s dvoupatrového stavení a k tomu ještě na ulici, bylo sice umění nemalé, ale takový šíleně smělý, zručný a důmyslný zloděj, jako byl Pantalacha, čeho také nevykoná? Strážce hned věděl, co má dělati. Než vyšel z cely, pohlédl ještě na lůžko Pantalachovo — prostěradla nebylo. Pohlédl na lůžko Prokopovo — po prostěradle rovněž ani sledu.

„Ó, to je chytrý ptáček!“ zamručel. „Třeba si pospíšiti, aby nám docela neuletěl.“

A s rychlostí blesku vyběhl z cely, zavřel ji na závoru a letěl do nacházející se tu stráž-

nice vojenské, kde kromě desátníka všickni vojíni spali v nejlepším.

„Vězeň utekl. Hlídka!“ zvolal strážce a všickni vojíni se vzchopili se svých lavic a uchopili zbraň.

„Kudy utekl?“ zeptal se klidně desátník.

„Komínem na střechu.“

„No, to není nic, bude náš,“ řekl desátník, a obraceje se ke svým vojákům, zvolal přísně:

„Wache, habt acht!“

Vojáci již stáli se zbraní v řadě.

„Polovice půjde schodama na střechu s panem strážcem, a já s druhou polovicí obklopím stavení. Jestli již neutekl, nyní jistě neunikne. Vorwärts, marsch!“

V.

Když Pantalacha, rozpůliv tyče obepínající kamna, sňal s největší tichostí hořejší část kamen a postavil ji na podlahu, a potom vlezl do kamen a odtud do komína, když s velkým namáháním se vydrápal k samému jeho otvoru, potkal se tam s neočekávanou překážkou. Komín byl přikryt se shora zděnou stříškou, podepřenou čtyřmi, do čtverce postavenými cihlami. Aby se dostal na střechu, bylo třeba jednu takovou cihlu vyjmouti. S největší ostražitostí to učinil pečujce, by ani kousíček malty

nespadl dolů komínem. Myslil, že stříška nějaký čas může stát na třech cihlách. Učiněným otvorem vylezl z komína, avšak nebyla to věc lehká. Chytiv se oběma rukama okraje komína, vytahoval z vnitřku nohy. Již byl téměř hotov, když v tom z nenadání zavadil o jednu cihlu, podepírající stříšku. Cihla, o níž zavadil, vypadla — a stříška s ohlušujícím hřmotem řítila se dolů do komína. To byl ten ukrutný rámus, který tak zarazil strážce a zbudil v cele i Prokopa. Prokop vyskočil na rovné nohy a bez rozmyšlení skočil doprostřed cely a převrátil stojící tam polovici kamen, čině při tom řinkot shozenými s postele kusy tyčí, které tam v pořádku spokládal Pantalacha.

„Jsem ztracen!“ řekl Pantalacha, stoje vedle komína a slyše dunění padajících cihel. V hlase jeho bylo slyšeti jen němou resignaci — nic více, ni úzkosti. Přece však dlouho nestál na jednom místě. Zrádný hřmot nezlámал jeho energie, nezměnil plánu.

„Nyní, anebo nikdy!“ zvolal s divokou odvahou a pospíchal, běže po střeše k tomu místu, kde dílna slepou zdí vedla do jedné z pobočných uliček. To byla jediná cesta, vedoucí na svobodu, avšak co jest pravda, cesta ohromně strmá a nebezpečná. Avšak Pantalacha nerozmýšlel se ani na chvíli. Po mírném sklonu plechové střechy sběhl na samý okraj, aby spatřil, kde se nachází trouba, vedoucí

dolů od okapu. Naleznuv ji, položil se na tom místě jako plaz na střechu hlavou dolů a změřil očima, jak daleko se nalézá ta trouba ode zdi, obklopující v tom místě dvůr trestnice a oddělující jej od volného světa. Proklatě! Trouba byla vzdálena od zdi téměř dva sáhy. Ale Pantalacha věděl, že tu pod okny prvního poschodí po délce celého stavení šla široká římsa. Po té římse bude možná od trouby přejíti na zeď a se zdi již nějak se dostat na ulici. By nemusil skákati, vzal si tedy z cely dvě prostěradla, po nichž se bude moci pohodlně spustiti s vysoké zdi.

A nerozmýšleje se dlouho, nemaře ani chvíle času, požehnal se a obrátiv se tváří ke střeše, spustil nohy do zející pod ním propasti a začal zvolna, ostražitě se spouštěti, vise celým tělem ve vzduchu. V žádném jeho pohybu nebylo ani dost málo nejistoty, nezachvěl se ani jednou, podobalo se, že jest náměsíčníkem, který nijak neznamená velikosti nebezpečí, v němž se nalézá.

Avšak náhle se zastavil, opřev se lokty o okap a drže se oběma rukama jako kleštěma hladkých hran cinkového plechu v těch místech, kde jeden jeho plát byl spojen s druhým. Dolní část jeho těla již svobodně visela ve vzduchu. Avšak co to bylo? Zdálo se mu to, či skutečně slyšel tu pod sebou na půdě dusot dlouhých kroků a smíšené hrubé hlasy lidské?

Mohlo by to býti pronásledování? Pantalacha se na chvíli zarazil, ale ihned se zase vzpamatoval. Nežli najdou žebřík, nežli vylezou do okénka, a nežli se vyškrábou nahoru na střechu, již ho tu nebude. To by musili jinak vypadati, aby ho tu ještě spatřili. A tedy tím rychleji dolů, aby se dostal na okap. Potom už všecko nějak půjde. Ale v touž chvíli se mu zdálo, že mu mocné udeření palicí do hlavy odbírá všelikou sílu a duchapřítomnost. Tam dole na dvoře bylo slyšeti rovněž hřmot dlouhých krokův, rychlé pobíhání a pokřikování. Konečně tu pod sebou uslyšel zlověstný radostný křik vojína:

„Tu jest! Tu jest! Vidíte, tamhle se střechy se svěsil, chce se spustiti po okapu!“

„Jest, jest, jest!“ volalo hned více hlasů dole.

„Stůj tam, ani se nehýbej!“ křikl na Pantalachu hromovým hlasem desátník.

„Myslíš,“ odpověděl mu takovýmže hlasem Pantalacha, „že mi tu tak snadno státi, jako tobě tam na zemi, blázne jeden!“

Tedy vše se již zkazilo! Nyní již nebylo ani pomyslení na útěk, když tam ti dole ho postřehli. Teprve nyní se zachvěl Pantalacha, ne však z úzkosti, co se s ním stane, nýbrž z lítosti, že se mu zmařil jeho záměr, který tak skvěle se započal a tak hloupě končí. Jakási slepá zlost začala se v jeho duši klubati;

nejprve pocítil únavu v údech, pocítil, že se mu ruce chvějí a že již — již se mu vymkne z palců ta slabá podpora, která ho drží a že spadne na dlažbu dvora. Cos jakoby mu stáhlo srdce, avšak ani tehdy neztratil duchapřítomnosti. Dobýváje posledních sil a opíraje se lokty o okap, začal se zvolna vytahovati nahoru, dokavád nestanul koleny ve žlábků okapu. Nyní již byl bezpečen, spadnouti nemohl. Avšak právě v té chvíli otevřelo se nedaleko okno od půdy, zazářilo z něho světlo lucerny, zableskly v tom světle hlavně pušek, a ukázala se vousatá hlava strážce Sporýše. Ten ihned zpozoroval Pantalachu schouleného na okraji střechy. Pantalachovi se zdálo, že slyší šepot modlitby, kterou ten „honicí pes“ děkuje Bohu za to, že se mu podařilo přece dohoniti a chytiti vězně.

„Pse, pse!“ šeptal sám k sobě Pantalacha, a slepá zlost začala ještě mocněji kypěti a klubati se v jeho prsou.

„Pantalacho!“ zvolal téměř prosícím hlasem strážce, vylézaje oknem na střechu a vztahuje k Pantalachovi ruku, „boj se Boha, co to děláš? Což si nemůžeš klidně odseděti ten zbytek toho dekretu?“

„I ovšem, že nemohu, když utíkám!“ odvětil zasmušile Pantalacha.

„A co jsi si vzpomněl s tím utíkáním? Už jsi jedenáctkrát zkoušel tou cestou štěstí, ale

nikdy se ti to nepodařilo. Čas by již byl, abys měl jednou rozum.“

„Slyš, pane dozorce,“ řekl Pantalacha, stále ještě na okraji střechy, avšak vzpíraje se na kolena. „Viděl's někdy, jak chlapci chytají do ok sýkorku, přinesou ji do chaty a pustí? Co ona udělá? Letí co má síly do okna a hrym prsama do tabule. A ona tím vinna, že tabule je tvrdší, než její prsa? Spadne téměř bez dechu, poleží, odpočine, avšak jakmile přijde trochu k sobě, ihned se vzchopí znova, obletí dokola jizbu a znova hrym do okna. A tak stále, chvíli po chvíli, až buď sama zhyne, anebo sklo rozbije. Víš co, pane strážce, jdi a řekni té sýkorce moudré slovo: čas by byl už míti jednou rozum!“

„Ale smiluj se nade mnou, člověče,“ zvolal téměř bolestně strážce. „Což já to dělám sám o sobě? Což bych nebyl rád, kdyby se každému na světě dobře vedlo? Což já mohu! Služba není můj bratr! Když se člověk dá jednou na vojnu, musí bojovat.“

„Řekni raději: když jsem se jednou najal za psa, musím být psem od hlavy k patě. Jdi, jdi, znám tě. Myslil jsem si, že ty i v psí službě jsi člověkem. Ale nyní vidím, že na tobě nejen psí šat, nýbrž že v tobě také psí srdce!“

Zatím vylezlo z okna za strážcem asi pět vojáků s puškama. Nemajíce mezi sebou žád-

ného komandanta kromě strážníka, stáli na střeše v mlčení a v obavě, aby se ve svých těžkých botách nesvezli po hladké, skloněné plechové střeše.

„No, Pantalacho,“ řekl strážce, nevšímaje si jeho řeči, „co tu povídati, pojďme odtud!“

„Pro mě jděte si třeba i k čertu!“ řekl v zlosti Pantalacha, „mně je tu dobře.“

„Co? Přece si snad nemyslíš, že bys mohl ještě utéci?“

„Co si myslím, to již moje věc, ale to ti ještě povím, že se odtud nehnu. Tu mi dobře.“

„Což jsi se zbláznil, chlape, či co je to s tebou?“ vzkřikl strážce rozzlobiv se tím hloupým bezúčelným vzdorem, „ale co ty tu budeš dělat na střeše?“

„Já už vím, co tu dělat,“ odvětil Pantalacha.

„No, no, nedělej hloupostí!“ ozval se vážně, klidně a rozhodně strážce, „pojď sem, půjdeme do vězení. Já se už za tebe u ředitele přimluví, nic se ti zlého za to nestane.“

Ten argument, který měl Pantalachovi dodat chuti k poddání se a opuštění toho nebezpečného stanoviska na okraji střechy, působil naň zrovna opačně. Zmínka o trestu, který — bez ohledu na to, zda velký, či malý — čeká na něho za čin dnešní noci, a myšlenka, že se mu útěk nezdařil, byla Pantalachovi tím, čím ostruha splašenému koni.

„Čerta sníš, starý pse!“ zvolal Pantalacha, „ďábla sníš, nežli mě spatříš v té prokleté cele.“

„Ale, Pantalacho, boj se Boha, co to povídáš! Vzpamatuj se, upokoj se! Pojď k nám!“

„Ne, pojď ty ke mně!“ křičel Pantalacha, postavuje se na nohy a chovaje se tak, že dole hlídající vojáci až oči zavírali ze strachu myslíce, že ten šílenec již-jíž ztratí rovnováhu a spadne po hlavě dolů. „Chceš mě mítí — pojď sem! Na, vezmi si mě! Pokus se!“

A Pantalacha vztáhnul ruce ke strážníkovi nehýbaje se s místa.

„No což,“ řekl dobrodušně strážce, „jestliže to chceš, dobře, já půjdu k tobě. Nemysli, že se leknu.“

A strážce skutečně s celým klidem a smělostí popošel několik kroků ku předu po střeše k Pantalachovi. Ale v té chvíli zadrželi ho vojáci.

„Ne, pane,“ řekl jeden z nich. „Což nevidíte, že to pravý blázen? Nač potřebujete neštěstí? Dovolte jen nám, my ho ihned chytíme jako psa na provázek.“

„Aha, přece jsi se ulekl, starý pse!“ křičel Pantalacha na strážce vida, že ten k němu nejde. Slovům vojína, polohlasně proneseným, nemohl rozuměti.

„Pantalacho,“ řekl strážce, „ještě jednou tě prosím a Bohem zaklínám, nedělej hloupostí! Pojď!“

„Půjdu, jestliže mě odtud odvedete,“ odpověděl svéhlavě Pantalacha.

„No, nač třeba takového závodění!“ křičel zdola desátník. „Proč ho nechytáte?“

„Když se nechce dobrovolně dáti!“ křikl jeden vojín. „Ale my ho ihned budeme mítí,“ dodal.

„Ďábla lysého, ne mě,“ odvětil Pantalacha.

Zatím jeden z vojínů, jak veverka hbitý Hucul, vrátil se pro žebřík na půdu a přinesl odtud dlouhý a silný provaz, na němž bylo rozvěšeno trestanecké prádlo, aby uschlo. Provaz ten svázal na uzel, podobný tomu, jakým lapají psy, a po krátké poradě začali vojíni se rozcházeti po střeše, obklopujíce s různých stran Pantalachu. To činili za tím účelem, aby jeho pozornost upoutali na různou, aby nemohl zpozorovati, odkud naň padne osudný provaz. Provaz byl svěřen nejsilnějšímu a nejzručnějšímu z vojínův, který šel po střeše, drže jej pohotově, avšak tak skrytě, že ani sokolí zrak Pantalachův nemohl postřehnouti lsti. Přece však Pantalacha viděl, že se tu cos kutí, a že ten manévr vojínů má za účel lapiti ho. Třebaže se na svém místě cítil nedotknutelný, přece ho onen manévr ještě více rozzlobil.

„No, proč, ty starý pse,“ křičel na strážce, „nejdeš sám ke mně, nýbrž chceš mě jakousi lstí lapiti? Přisahám při Bohu, že jalová jest tvoje práce. Raději mi dejte pokoj a jděte si odtud pryč, nechcete-li přijíti se mnou do nějakého neštěstí.“

„Ale, Pantalacho,“ mírnil ho strážce, „přece jsi rozumný člověk a ne děcko; víš tedy, že to nemůže býti, že my bez tebe se vrátiti nemůžeme. Raději se vzdej dobrovolně.“

„Ale, když se mi nechce. Půjdete-li odtud, a jestli tam těm dole rozkážete, aby se vzdálili, tak snad se rozmyslím a vrátím, a ne-li, tak ne.“

„Což jsi se zbláznil, Pantalacho!“ zvolal strážce pobouřen tou drzostí vězňovou, který, jsa vinen, ještě se osmělil stavěti si podmínky. Avšak v té chvíli se přiblížil vojín ozbrojený provazem, stanul a bleskurychlým pohybem hodil provaz na Pantalachu.

„Ha!“ vřískl Pantalacha, avšak více nemohl nic říci. Provaz zadrhl se mu na šíji, a vojín druhým prudkým škubem zatáhl uzel a stiskl mu hrdlo tak, že Pantalacha sotva dechu popadal.

„Pusť!“ zachroptěl na vojína, chytaje oběma rukama za provaz a chtě si především uvolniti uzel na šíji.

„Ke mně! Ke mně! Držte!“ volal vojín, široko se rozkročiv a klouzaje se po střeše.

Avšak nežli vojíni přiskočili a chytili svého soudruha, již Pantalacha škubl mocně provazem, vojín ztratil rovnováhu a skutálel se po střeše. Současně ztratil rovnováhu i Pantalacha; a oba zápasníci s jedním srdcervoucím výkřikem sletěli se střechy a spadli na dvůr, Pantalacha, sřítiv se na znak, udeřil se hlavou o dlažbu a zůstal na místě mrtev. Vojín zas, spadnuv bokem na jeho tělo, kromě vyvrtnuté levé ruky a značného strachu zůstal bez pohromy.

„Ve jménu Otce i Syna,“ koktal vstávaje, „ten zloděj!“

Třebas nebylo do smíchu vojínům, stojícím na dvoře, svědkům to té povětrné scény, tož přece někteří bezděky se usmáli, slyšíce ta slova svého kamaráda, téměř zázrakem zachráněného od smrti. A když se přesvědčili, že se mu skoro nic nestalo, nastala mezi nimi velká radost, a desátník přiřkl zachráněnému skutečnou pochvalu za ten smělý čin. Mrtvoly Pantalachovy si žádný nevšímal. Co to u nich bylo — zloděj? A takových na světě mnoho. Takový již jeho konec! Jen zachráněný vojín, nemoha se ještě vzpamatovati ze strachu, přiskočil k zkrvavenému tělu a kopnul ho několi-krát botou do boku a do prsou, dodávaje:

„I ty zloději! I ty zbůjníku! Na, máš! máš! máš! abys věděl, jak podruhé utéci!“

Zatím celé vězení bylo vyburcováno vědomostí o útěku Pantalachově a o strašné příhodě na střeše. Kolem mrtvoly Pantalachovy shromáždili se strážníci, vojíni i velký počet vězňův, kteří měli privilegium choditi svobodně po dvoře. Konečně přišel i ředitel, kývaje hlavou a máchaje rukama.

„No, Pantalacha,“ řekl stanuv nad zkrvavělým, teplým ještě tělem. „Vidíš, čeho se's dorobil? Já ti povídal: seď klidně! Já to prorokoval, že to s tebou zle skončí. A ty vždy svoje! Maš teper,*) ja ti nevinen!“

Posléze přišel strážce Sporýš bledý, chladný a zamyšlený a dlouho, dlouho pohlížel na krvavou do nepoznání zohavenou tvář Pantalachovu, z níž jen oči, vystouplé z očního důlku, veliké a tiché, zdály se na něho hleděti s výrazem nesmírného strachu a jakési ohromné a krvavé výčitky. V uších jeho stále ještě hřměla hněvivá slova Pantalachova: „Myslíl jsem, že třebas v psí službě, přece jsi člověkem. Ale nyní vidím, že na tobě nejen psí šat, ale že v tobě také psí srdce!“ A ubohý strážce zachvěl se po celém těle. Několikrát se pokoušel odvrátiti oči od toho hrozného výrazu té tváře, avšak nemohl; cos jakoby připoutalo jeho oči k tomu tělu. Teprve když na rozkaz ředitelův dva vězňové vzali mrtvolu na no-

*) Teper = nyní.

Pozn. překl.

sítka a donesli ji do umrlčí komory vězeňské, ustoupila mūra, dusící Sporýše, a ten vzdychnuv si z hluboka a požehnav se, šel do své služby.

VI.

Prvním aktem té služby bylo — vypátrati, jakým způsobem vykonal Pantalacha ten svůj poslední útěk. Ředitel pospíšil si do umrlčí komory, by byl přítomen svlékání mrtvoly, a strážce poslal revisi do cely.

Bylo mlhavé a pošmourné ráno, v káznici byla ještě tma. Prokop po odchodu strážcově nešel již spat, nýbrž usednuv na prostředku cely, hrál si, zvoně přeraženými kousky tyče o hořejší část kamen, která ležela tu před ním nahoru obrácena spodkem. Posléze vzpomněl si na něco, zahodil kousky tyče a vstav s podlahy, zatleskal rukama a vrhl se na svou postel. Vsunul ruku pod tvrdý, tlusté placce podobný slamník a začal pilně hledati. Jak se potěšil, když pod slamníkem našel obě polovičky rozpůleného a vyhloubaného zlatníku, které mu tam položil Pantalacha! Až poskočil radostí, a jeho vytřeštěné oči se zajiskřily jako kocouří. Usedl na pryčně a začal cinkati těma blyskavýma tretkama, pouštěl je, by se kutálely po podlaze, a jak děcko tleskal rukama, když ony stříbrné hračky opiso-

valy po podlaze pěkné hlemýždí oblouky a kruhy.

Bavil se tak dosti dlouho, ale přece znudila se mu ta jednotejná zábava, a žaludek též dožadoval se svého práva. Byla již osmá; vězňům v jiných celách již rozdáváno snídání — řídká polévka hrachová. Zahodiv oba stříbrné kroužky na pryčnu, přiložil obličej k visitirce a naslouchal, zda již kuchaři k němu přicházejí. Věděl ubožák, že mu dají jeho porci jako obyčejně až naposledy, to jest tehdy, když již dávno polévky v kotli není, a když již kuchaři dvakráte podlili teplou vodou hustou usazeninu na dně a rozmíchali tlustou vařečkou. Pravda, dokavád byl v cele Pantalacha, dáván zde oběd a snídane (po-prvé) nejdříve, vězňové pečovali o svého „mistra“, tedy věc očividná, že i hloupý Prokop z toho kořistil. Ale ubohý idiot měl paměť krátkou, zapomněl, že Pantalachy v cele již není, nevěděl a nebyl dychtiv zvěděti, co se s ním stalo, cítil jen hlad a netrpělivost, že mu též nenesou jídlo.

Chvíli stál tiše přítulen ke dveřím a poslouchal, posléze začal skřípati zuby a vrčeti jak pes, slyše, že vězňové, roznášející snídání, k němu nepřicházejí, ale rozmlouvají cosi na chodbě. Konečně začal tlouci, co měl síly, na dvěře rukama i nohama. Chvíli se mu nikdo neozval a nepřicházel; ale Prokop nepřestá-

val na dvěře bušiti. Najednou však zařinčela kladka, zaskřípal zámek celý, a Prokop odskočil ode dveří jak opařený. Dvěře se otevřely, a vešel strážce Sporýš v průvodu ještě jednoho dozorce.

„Co hluchíš?“ zeptal se Sporýš přísně Prokopa.

„Já... já... nic,“ odpověděl Prokop, schouliv se jako před bitím a zakryv si tvář rukama. „Já... já... spím!“

„Spíš? A kdo to tak tluče na dvěře?“

„Ale to já... chci jíst!“

„Vid', snědl bys čerta, kdyby se ti netřepal, blázne!“ řekl dozorce. „Pověsit bys zasluhoval, a ne jíst. Nemohl's tak v noci zatlouci na dvěře, nežli ten zloděj tyče na peci přepiloval?“

Sporýš zatím pohlédl po cele a v okamžiku postřehl dva stříbrné kroužky, ležící na prýčně. Chytil je, prohlédl a všecek zdřevěněl: ihned poznal polovice toho zlatníku, který včera dal Pantalachovi, ihned se domyslíl souvislosti toho zlatníku s útekem Pantalachovým.

„A co je tohle?“ zeptal se Prokopa, ukazuje mu kroužky.

„To jest moje!“ křikl plačtivě Prokop a vztáhl ruce po blýskavých předmětech. „To moje, dejte mi to!“

„Tvoje? A odkud to máš? Kdo ti to dal?“

Prokop stál s široce otevřenou hubou a nevěděl, co na to odpovědět. Vzpomněl si na přísný rozkaz Pantalachův a chvěl se při myšlence, že „kmotříček“ by mohl vykonati svou strašnou hrozbu, to jest, mohl by ho jakýmsi zázrakem vynést z těch zdí a zanést ho domů k rodičům, kde by ho bili, kde by mu bylo daleko hůře, nežli zde ve vězení.

„Mluv, kdo ti to dal?“ vřískl mu nad samým uchem strážce a sesílil svoji otázku mocným pohybem, namířeným v plece Prokopovy.

„Ne — ne — ne — ne!“ zapištěl Prokop, schoulil se jako dříve a zakryl si rukama obličej.

„No, pověz, pověz, kdo ti to dal,“ řekl mírně Sporýš, věda, že surovostí se ničeho od toho idiota nedoví. Řekni, neboj se, nic se ti nestane.“

„I jo, nic!“ lkaje promluvil Prokop.

„Já ti povídám, že se tě ani palcem netknu!“

„I vy, vás já se nebojím,“ řekl osmělený idiot laskavostí Sporýšovou.

„No, a koho se bojíš?“

„Pantalachy.“

„Pantalachy? A co ti může udělat?“

„Vezme mě odtud a donese k otci!“

Oba strážníci rozesmáli se tomu důvodu.

„Ha, ha, ha!“ rozesmáli se. „Viděl-li kdo, čeho se ten blázen bojí! Jiný odtud utíká, aby

se dostal domů, a tenhle se bojí, aby ho někdo neukradl z vězení a nezanesl domů.“

Ale Sporýš zvažněl.

„No, no, neboj se bláhový, Pantalacha ti už nic neudělá.“

„I jo, neudělá! A odkud víte, že nic neudělá?“ řekl Prokop, utíraje slzy rukávem.

„Inu, vždyť už ho není na světě.“

„A, kde jest?“

„V umrlčí komoře.“

„A co tam dělá?“

„Co má dělati, leží. Což nevíš, že spadl se střechy a zabil se?“

„Eh, a z umrlčí komory už neuteče?“

Zase usmáli se dozorcí nad hloupostí Prokopovou, ale Sporýš věděl, že třeba s tím idiotem mluvit tak, aby mu rozuměl. Řekl tedy vážně:

„Neboj se, odtamtud již neunikne. Ještě dnes přijdou doktoři, uříznou mu hlavu, ruce a nohy, no tak, jak bez nich uteče?“

Prokop vytřeštil oči na strážce, jakoby mu nevěřil, posléze se zachechtal nahlas:

„Hi, hi, hi! Budou řezati Pantalachu jako vepře! I břicho mu rozpárají?“

„Ano, i břicho mu rozpárají!“

„Hi... hi... hi! A dovolí mi, abych se podíval?“

„I ovšem, ovšem. Já tě sám tam dovedu. Jen mi řekni, kdo ti to dal?“

Prokop, jakoby se zastyděl, sklopil oči k zemi a zakryl si je rukama.

„Já . . . já nevím.“

„To jsou řeči s bláznem!“ křikl dozorce, rozzloben tou hloupou svéhlavostí. „Proč neřekneš hned, že Pantalacha?“

„No, řekni, řekni,“ řekl Sporýš. „Pantalacha ti to dal?“

„Pantalacha.“

„No, vidíš. Tak to dobře. A zač ti to dal?“

„Za co? Za nic. Za to, abych v noci spal.“

„Aha! nepřikázal ti, abys nikomu ničeho neříkal?“

„Přikázal.“

„A neříkal ti, odkud to dostal, tu zábavu?“

„Říkal.“

„A odkud?“ zeptal se zvědavě strážce. Chvil se při myšlence, jestli Pantalacha pověděl tomu bláznovi, že dostal zlatník od Sporýše. „A od koho on to dostal?“

„Od sv. Mikuláše.“

„Co, od svatého Mikuláše?“

„No, jistě,“ řekl Prokop. „Svatý Mikuláš přišel k němu a řekl: Neplač, Pantalacho! Bili tě „pány“ za to, že's utíkal. Tu máš klíčový proutek, on ti sám všechny zámky otevře, a utečeš zase. A Pantalacha přišel do vězení rozradostněn. Nejprve mě chtěl snísti a potom to rozloupł na dvě polovice a vytáhl odtud klíčový proutek.“

„Jaký že to byl proutek?“

„Ó, hezký! Takový modravý a tenký a dlouhý, dlouhý! Tu v tom ležel stočen. A potom povídá ke mně: dám ti to, ale až budeš v noci spáti; kdyby tu blesky bily, nesmíš se probudit. A kdybys, nevím co viděl, nesmíš to vidět, ani slyšet.“

Sporýš vydechnul svobodněji. Věc oči-vidná, Pantalacha nezradil ho před Prokopem, který ničeho nevěděl, že to on dal zloději ten zlatník, a tedy bude možno vyjít z té ošklivé historie. Ubohý strážce ztuhl celý po-každé, kdykoli si pomyslí, že ta historie s tím zlatníkem, kdyby nebylo prozíravosti Pantalachovy a idiotismu Prokopova, mohla by naň uvaliti velikou bídu, ztrátu služby a snad i kriminál. S klidnější myslí se tedy vyptával dále Prokopa, co dělal Pantalacha s večerem, co v noci, jak utekl atd. Ukázalo se přece, že Prokop o tom všem málo co věděl.

„Večer kmotříček Pantalacha skákal na jedné noze, potom vlezl pod pryčnu a hledal tam něco, potom lezl na okno, potom něco mistroval, potom krájel můj chléb, ale nejedl, a potom . . . potom já shasil světlo a neslyšel nic.“

„No, a neříkal ti Pantalacha,“ zeptal se Prokopa dozorce, „jaký to svatý Mikuláš mu dal ten klíčový proutek?“

„Jaký svatý Mikuláš?“ opakoval Prokop a vytřeštil oči. „Sv. Mikuláš, ten co v kostele na obraze jest vymalovaný.“

„A kde se tu vzal?“

„To nevím.“

„Kdy pak mu to dal?“

„Hned, když mu vybili, tak mu to dal.“

„A říkal ti Pantalacha, jak ten Mikuláš vypadal?“

„Neříkal.“

Věc zřejmá: od Prokopa se bylo těžko co dovědět. Začali tedy dozorcí revidovati celu, protřásající slavníky, a skutečně podařilo se jim naléztí množství rozmanitých kovových předmětů: plíšků, drátů, tyčí, kousků mědi atp., ale nic takového, co by mohlo ukázati na další stopu. Všickni od dřívějška věděli, že Pantalacha netoliko v „laboratoři“ zámečnické pracuje, nýbrž že vyrábí i v cele rozmanité předměty, nikdy tedy mu při revisích nebylo vzato těchto drobných a necenných předmětův a proto i nyní se dozorcí nedivili, když jich tolik v jeho úkrytech našli.

Unavivše se bezvysledným hledáním, chystali se již k vyjití, když v tom Prokop, který po celý čas revise schoulen a tich seděl na své pryčně, vzchopil se náhle a zastoupil Sporyšovi cestu, vztahuje k němu ruce.

„A co chceš?“ zeptal se ho strážce.

„Vraťte mi to, co moje!“ řekl Prokop.

„Co ti mám vrátit?“

„I to moje, takové pěkné, co mi dal Pantalacha.“

„Jdi, blázne,“ odmítavě řekl Sporýš, „přece musím to ukázati panu řediteli.“

„A dá mi to on?“

„Já nevím.“

„A . . . a . . . ale přece jste mi slíbili, že mi to vrátíte!“ odpověděl Prokop.

„No, co na tom, že jsem slíbil, když nemohu, tak nemohu.“

„Ale já vám za to řekl, co mi pověděl Pantalacha!“ řekl Prokop zvýšeným hlasem.

„To's dobře udělal,“ řekl Sporýš, „ale já ti toho vrátit nemohu. Vždyť vidíš, jestli to Pantalachovi dal svatý Mikuláš, rozumíš — tak to třeba ukázati knězi, aby on poznal, zda to je skutečně od svatého Mikuláše, či jestli Pantalacha lhal.“

„Když já nechci, aby se to knězi ukázalo!“ křikl Prokop. „Já nechci knězi! Vraťte mi to! To moje!“

„Jdi pryč!“ křikl rozzlobený strážce a chytiv Prokopa za plece, strčil jím tak silně dovnitř vězení, že ubohý idiot, zavadiv o železnou obruč, ležící stále ještě na podlaze, upadl na tvář a rozbil si ji o podlahu. Zavřeštěl jako děcko, avšak nežli vstal, už byly dvěře vězení zavřeny.

VII.

Strážce Sporýš vrhl se na starou pohovku, a pochýliv hlavu na prsa, seděl tak dlouho v němém zadumání. Soumrak již spadal na krajinu, a v jeho tichém pokojíku, který vedl svým jediným oknem na jakýsi těsný dvůr, bylo již napolo temno. Od samého poledne, když zbavil se na celých čtyřiaadvacet hodin služby a opustil zdi vězení, cítil se nějak ne svým, a čím blíže k večeru, tím více vzrůstal jeho nepokoj.

Věc zřejmá, že strašná příhoda předešlé noci v něm vzbudila mocný dojem — tím mocnější, ježto byl člověkem naskrze dobráckým, v němž služba i kázeň vojenská nezdolaly čistě lidských pocitů, a k tomu ještě náchylným k přemýšlení, k melancholii, citlivějším, než se slušelo na něho, přinuceného vydělávati si vezdejší chleba plněním „psí služby“.

Ach, ta služba žalární! To věčné střežení lidí jako stáda, věčné prohlížení kapes a zá-
ňadří, věčné revidování a chození po palcích! Věčné dívání se buď na zdivočelé, zkázou po-
kažené anebo pohlouplé a od vášně povadlé
tváře, to poslouchání cynických rozmluv, po-
litování hodných pro svou ukrutnou prostotu! Věčné dýchání těžkého, otráveného vzduchu
vězení, zatuchlých stěn, temných chodeb a za-
páchajících a přelidněných cel! Věčné slyšení

vzájemných obviňování, malých, ale tím ničemnějších udání, věčný pohled na plazení se před vládou, na scény brutální samovůle, pohled na věčné deptání lidské hodnosti tam, kde té hodnosti pozůstala mnohdy jen malá jiskérka, která by se přece nějak dala lahodným podnícením rozdmýchat v pěkný, živý plamen! Ach, ta prokletá služba žalární! Sporýš se cítil hluboce nešťasten hned od první chvíle svého vstoupení do ní, cítil se i sám vězněm, odsouzeným bez viny na doživotní žalář a s tím samým těžkým a bolestným pocitem dvacet let již snášel své jho. Neboť co měl dělati na tom božím světě? Byv vzat od role k vojsku, vysloužil u vojska dvanácte let v jednom běhu, nemaje o domově žádných vědomostí. Když se vrátil z vojny, nezastal již rodičů na živu a dověděl se, že ti před smrtí následkem jakéhosi pádu musili prodati polovici svého gruntu. Druhou polovici podržel mladší bratr Sporýšův; polovička ona činila všeho vsudy šest jiter špatného gruntu horského. Co s tím dělati? Bratr nabídl sice Sporýšovi podíl, ale ten dobře viděl, že bratr mluví s ním o podílu se slzami v očích: ústa jeho ne, ale křečovitě chvějící se tvář, třesoucí se hlas a bohaté slze mluvily zřejmě:

„Budeme oba žebráky!“

Sporýš rozuměl té mluvě beze slov a stisknuv bratra pravil: „Ubohý bratře, vím, co máš

na srdci! Nemusíš mi více říkati. Vidím, jak těžko se namáháš, jen abys byl živ na těch šesti jitrech, což teprve bys dělal s třemi! Ale co si o mně myslíš? Měl bych já svědomí odí-rati tebe a tvé děti? A co by mi ten tvůj grunt pomohl? Po dvanáct let služby vojenské od-vykl jsem práci polní a nyní vidím, že jsem dobře udělal, vždyť není ani na čem prac-o-vati! Víš co, podrž si otcovské dědictví sám, a kéž ti Bůh pomáhá; já však půjdu, odkud jsem přišel, a budu dále trávití svůj věk v cí-sařské službě.“

A dopověděv to, vtiskl bratru do ruky vše-cky peníze, jež ustrádal na vojně na nové své hospodářství, celých čtyři sta zlatých, a sebrav svůj nepatrný majetek, odešel znova k vojsku a ohlásil se, že chce sloužiti druhou kapitu-laci, t. j. nových dvanácte let. Že byl nadaný, poctivý a všeobecně oblíbený, že měl obzvláštní talent k vyučování nováčků-rekrutů vojen-skému cvičení, byl přijat s radostí a avansován na firu a potom i na feldvebla. Tak vysloužil Sporýš druhých dvanácte let.

Zatím bratr jeho, nedostav se z nouze, umřel; drobné jeho děti rozešly se po světě, chalupu rozsápali cizí lidé — co měl činiti starý, vysloužilý vojín? K práci řemeslnické byl neschopen, na ženění neměl ani chuti, ani potřebných prostředkův, naskytla se mu služba

státní, služba dozorce vězenního, tedy ji, třebaže nerad, přijal, neboť nemohl si vybírat.

Od těch dob minulo dvacet let. Sporýš se-
staral, posmutněl. Vyšel ze zdí žalářních ze
služby, vyhýbal se lidem, prosedávaje celé dni
v své samotné jizbičce v druhém poschodí.
anebo dovolovala-li pohoda, konaje daleké po-
chody za město do polí a do lesův. Jen tu od-
dychoval volněji a napájel zrak i srdce krá-
sou přírody. Večer zas šel k Naftulovi, seděl
sám v polotemném koutku a mlčky vypíjel
kbelík piva. Hospodyně, u níž bydlel a která
mu jísti připravovala, neobtěžovala ho otáz-
kami, měl tedy dosti času oddávati se svým my-
šlenkám, a myšlenky ty čím dále tím více stá-
valy se smutnějšími a pošmournějšími. Vzpomí-
nal na svou mladost téměř již zapomnělou —
nyní se mu zdála šťastnou, ač ve skutečnosti
nebyla docela růžovou. Vzpomínal na svou
službu na vojně, budící v něm mnoho uvažo-
vání. Vzpomínal konečně na dlouhá léta své
služby žalární; jako nepřetržitá čára a chladná
chmura přelétala přes jeho hlavu ta léta...

„Prokleté žití! Psí žití!“ vzdychal strážce
a pocítoval stále větší ošklivost k tomu žití
i k sobě samému.

A dnes zvláště ty kruté pocity dostoupily
vysokého stupně. Krvavá, k nepoznání zohyz-
děná tvář Pantalachova bez ustání stála před
jeho očima, vrtající jeho nitro jakousi ohrom-

nou výčitkou, bouřila krev v jeho žilách, zbavovala ho klidu, chuti k jídlu, spánku po obědě. Ačkoliv byl hladov, přece když zasedl v poledne za stůl, ničeho jísti nemohl, neboť pohled na maso připomínal mu Pantalachu.

Avšak nejkrvavější, nejtěžší výčitkou zněla mu v uších poslední slova Pantalachova: „Myslil jsem si, že jen psí šat jest na tobě, ale nyní vidím, že máš i psí srdce.“ Slova ta v první chvíli hořce vzrušila Sporýše, zabořila ho však jen tak, jako nespravedlivá výčitka. Avšak když Pantalacha spadl se střechy, když z jeho zohavené tváře smrt pohlédla do očí Sporýšových svým neklamajícím, hrozným obličejem, tu slova ta vzbudila v duši jeho docela jiné, pošmourné echo. A echo to odpoledne neumlklo, nýbrž zaznívalo tisícerými tóny a rozpoutávalo se jako předzvěst nadcházející bouře.

Avšak, zač ve skutečnosti zhynul Pantalacha tak hrozně? Za to, že se chystal na útěk. Ale což to tak velká vina? Vždyť zákon to nepovažuje za zločin, nýbrž jen za lehký přestupek a i barbarský „řád domácí“, panující ve vězení, ač přísně útěk kárá, přece jej nekáře smrtí. A co by se stalo, kdyby Pantalacha utekl? Utrpěl by tím někdo nějakou škodu? Ne! Kdyby Pantalacha chtěl zůstat v Haliči, to jistě by ho zase chytili a do vězení vsadili. Kdyby zas se mu podařilo uniknouti za hra-

nice, začítí žití za nových poměrů, kdož ví, nebyl-li by ještě z něho počestný a užitečný člověk. A když by ne, tak by byl zhynul bez něho, byl by zemřel beze zvěsti. Což musil zrovna on, Sporýš, poskvřniti si na stará kolena ruce lidskou krví, vzítí si na svědomí lidský život? . . .

Ano, tak! Neměl již žádné pochybnosti — on a nikdo jiný, jen on byl vinen smrtí Pantalachovou. Přece on to dal ve své zaslepené hloupotě a v bezrozumné dobrosrdečnosti Pantalachovi do rukou nářadí, které samo se mu nabízelo, aby ho užil k vykonání nového plánu útěku. Strach před „tmavým žalářem“ přispíšil to vykonání. A neulehčilo se docela nic svědomí Sporýšově, když mu jakýsi hlas našeptával, že on přece o tom nevěděl, že v onom nešťastném penízi skrývá se pilka. V tom, že se ukázal dobrosrdečným, hlavní vina neleží, ale v tom, že se potom stal bezprostředně a tak hloupě a bezúčelně ukrutným. Ano, neboť si pamatuje, že mu mihla hlavou hned při prvním uslyšení toho tenkého hrčení pilky myšlenka, že to asi zas Pantalacha chystá se k útěku. Tehdy bylo třeba pohlížeti na tu věc zcela po lidsku: no, což, pokus se, neboť postavení tvé jest vskutku ukrutné. Já ti překážeti nebudu. Mohl usnouti klidně, tvrdě a neslyšeti tak nic, jako neslyšel vojín. I onen hluk v cele a v komíně mohl vojínovi vyložiti jako cos

obyčejného a nevinného — a Pantalacha měl by dosti času utéci. A až by se ráno přišlo na jeho útěk, tak by se nebylo strážci a na stráži stojícímu vojínovi nic stalo. A k tomu ještě neměl by Sporýš na svědomí smrti člověka!

Nevídáno, takového člověka! Zloděj, zloděj,“ řeknou všichni, pokrčivše rameny. Avšak Sporýšovi nezůstala ani ta potěcha. Čím déle přemýšlel, tím více mu imponovalo ono Pantalachovo chorobné, extatické toužení po svobodě, ona podivná zběsilost, která popíchovala toho člověka ke skutečné záhubě, k nejzoufalejším krokům. Přece z takových lidí za jiných okolností povstávají slavní vůdcové, generálové a bohatýrové, kteří vedou celé národy k vítězství a slávě!

A přece jsem splnil toliko svou povinnost, volaje stráž a stíhaje sběha! šeptal mu jakýsi hlas, ale ta námitka ho neuspokojila. Právě naopak pocítil stud nad svou lidskou bytostí.

„Pes, pes! Ano, Pantalacha měl pravdu!“ vzdychl Sporýš a nečekaje na večeri, odešel k Naftulovi. Ale ani tu nenabyl ulehčení. Usadiv se ve svém oblíbeném koutku, ohlížel se podezíravým okem dokola, zda si lidé naň prsty neukazují; dával pozor na rozhovor, zda si o něm nepovídají. Pantalacha byl skutečně předmětem povšechné úvahy, útěk jeho a smrt byly už popsány v novinách. Proti svému očekávání strážce uslyšel hlasy sympatické

s umrlým. Zapomenuto krádeží — v paměti zůstalo toliko jeho neunavné a šílené pokoušení se o útěk, které ho o život připravilo. S druhé strany nebylo tupeno stráže ani dozorce — plnili svou povinnost, a u jednoho stolu zařízena i sbírka na vojína, který s Pantalachou spadl se střechy a živ zůstal.

Všecko to zajímalo i zdánlivě uspokojovalo Sporýše.

Avšak když se potom vrátil domů, cítil, že v noci neusne a lekal se svého vlastního lůžka; obával se, že tam najde vedle sebe chladného, krvavého Pantalachu se zohavenou tváří a s hroznýma, vypoulenýma očima. Umínil si, že si neulehne do postele, nýbrž že propí se v křesle, a teprve ráno usne, až jasné slunce rozešle krvavé paprsky.

Avšak ani v židli nespál pokojně. Házel sebou, křičel, brzo chladl, brzo poléval se potem. Nejjemnější šustot přeměnil se v jeho uších v ostré, hvizdavé hrčení, na jehož ohlas vzchopoval se jako opařený.

VIII.

Sporýš měl noční službu. Zamykaje na noc žaláře, zašel i do cely Prokopovy. Ten ležel na své pryčně, tváří obrácený ke stěně a zavřel hněvivě při pohledu na Sporýše. Když

strážce stoje uprostřed cely, zdvihl nahoru lampu, prohlížeje stěny, a když potom se shýbl a pohlédl po koutech, pod pryčny, jak to bylo jeho povinností, Prokop házel sebou nepokojně na svém místě jako kocour, hotovící se ke skoku. V očích idiota zářila vzteklá nenávist. Sporýš však si toho nevšímal. Co pro něho značil němý hněv idiota?

Zamknuv celu, oddechl svobodněji, a rozloučiv se s druhým dozorcem, který před ním měl službu, zůstal sám na chodbě. Tou dobou zrovna byla zaváděna noční stráž, a strážce přešel chodbu, zatím co dával desátník vojínovi přiměřené instrukce. S úzkostí a nepokojem očekával Sporýš té noci. Jakási tajemná předtucha mu napovídala, že nebude pokojna, že tu na místě, kde ještě nedávno žil a dýchal Pantalacha, musí býti také ještě mocnější vzpomínky na něho. Sporýš, jakožto starý voják, nevěřil v duchy a strašidla, s té strany tedy se neobával jakýchsi nepříjemností; bál se svého vlastního nitra, vlastní duše, rozladěné včerejšími myšlenkami a dojmy. Lecal se spánku a předsevzal si nespát celou noc, choditi po chodbě, hovořiti s vojínem strážným a vůbec činiti všechno možné, jen aby „si nepřipustil na mysl žádných těžkých myšlenek.“

Bohužel, nepodařilo se mu vše po jeho. Vojín stojící na stráži byl prostý sedlák, těžko-

pádný, zamlklý a nemluvný; unaven denním cvičením chtěl v noci spáti a proto sotva půl hodiny s ním seděl naslouchaje, co mu Sporýš povídá o své vojenské službě, časem pronášeje také slovo. Konečně přímo poprosil Sporýše, by mu dovolil trochu si podrímnouti. Ubohý dozorce nevěděl, co dělati. Usedl na bedně, jako oné památné noci, které Pantalacha utíkal, a mlčky zíral v temný chřtán chodby, ohlížeje se časem se závistí na vojína, jenž tu vedle něho opřen o karabinu téměř v minutě spal.

Tak minulo asi deset minut mrtvého, spánkového ticha, když v tom Sporýš náhle se zachvěl, vztyčil hlavu a napnul sluch, rozevřel široce oči a pootevřel ústa. Co to bylo? Přelud fantasie, či . . . či . . . Sporýš nedomyslí, ale zatajiv dech, naslouchal.

„Hrrr! hrrr! hrrr!“ rozléhal se zcela určitě po celé chodbě tenký, pisklavý skřípot anglické pilky, pilující železo.

Chvíli seděl Sporýš jako zkamenělý, nehýbaje se s místa, lapaje uchem, ústy i celou svou postavou ony osudné zvuky. Na nic nemyslí, nic necítí v té chvíli, ani strachu, ani úzkosti, bylo by možno říci, že byl kliden, třeba že to byl pokoj spíše dřeva, než vědomého člověka.

Teprve po několika minutách toho mrtvého klidu nastoupila reakce. Živá síla vzbudila se ve Sporýši. Chvatně vzchopil se na svém místě,

skočil na nohy, chtěl křiknouti, chtěl cosi chytiti rukama, běžeti někam, volati o pomoc a pocítil, že celé jeho tělo polito jest studeným potem. Ale i to pobouření trvalo jen chvíli. Vzpamatoval se, nekřikl, a pohlédnuv na vojína v nejlepším spícího, uklidnil se trochu a začal sbíratí své rozlétlé myšlenky.

Co to mohlo býti? Poslechl ještě jednou, ostražitě a pilně — tak jest, není žádné pochybnosti! A nebylo to nic jiného než to, co předevcírem. Kdo to může býti? Skutečně, že zase se nějaký zloděj pokouší utéci po příkladě Pantalachově. Sporýš zeptal se sám sebe, co má činiti v takovém případě? Má vzbuditi vojína? Ale co mu vojín pomůže? Lépe jest odejítí a přesvědčiti se, v které to cele tak úsilně se pracuje. Mihla se jeho hlavou myšlenka, měl-li by dáti pokoj a zanechati utíkajícího vězně, nechť utíká, ale návyk ve službě zvítězil. Stojí na palcích, přešel po délce chodby, napínaje sluch, by vyslídil, odkud se ten podezřelý skřipot ozývá. Jda usmíval se! Vida, to nepracuje Pantalacha, nýbrž jakýsi novic. Nevycvičené ucho, nevycvičená i ruka! Pantalacha uměl loviti uchem i nejlehčí šelest na chodbě a hned přestával — viděti, že konaje své, měl bedlivý pozor na všechno, necítě ani úzkosti, ani vzrušení, ani nepokoje. A tento potopil se celý ve svém zaměstnání a ničeho více si nevšímá. Ten bude překvapen, až budu

odmykati kladku! Ó, věc jistá, že s takovouhle ostražitostí nedojde daleko!

Takto uvažuje posouval se chodbou. Ale čím dále, tím více chvilkový jeho klid mizel, tím silněji vraštilo se čelo a stiskala se ústa. Co to? Skřípot zdál se jíti před ním stále dále do hloubky chodby! Vzpomínal si, v kterých asi celách jsou tací ptáčekové, by se mohlo od nich nadíti útěku, ale nyní se přesvědčil, že ve všech takových celách ticho jako v hrobě. A hrčení se rozléhalo stále, zřejmě, přispíšeně, jako monotonní kovové cvrlikání cvrčků ve skulině pod kamny.

Zvolna jak zjevení přibližoval se k cele, z níž předevcírem po první hlas ten zlověstný uslyšel. Přiblížil se i přes jakýsi vnitřní odpor, pomnul čelo rukou, jakoby chtěl odehnati jakousi dotěrnou myšlenku. Přece to nemůže býti! Přece to nesmysl, by i nyní zvuk onen mohl vycházeti z téže cely! Nikoho v ní nebylo kromě Prokopa, a přece ten idiot nemá ani pilky, ba ani zacházeti s ní neumí, ani nemá žádného zájmu pilovati tyče! A přece hlas ten zřejmě na touž celu ukazoval. Sporýš se přiblížil k samým dveřím, přiložil ucho, ano, nebylo pochyby, z té cely dobýval se zvuk zlověstný, rozléhal se výrazně, píchaje jakoby ostrými hroty Sporýše do prsou. Sporýšovi vstaly vlasy na hlavě, dech v prsou se zatajil.

„Bože! To Pantalacha!“ bezděky se vyrvalo polohlasně z jeho prsou — a v té chvíli tajemný skřipot ustal.

Nevěda, co se s ním děje, vpadl s třeskem a hlukem do cely. Cela byla pustá, všechno v ní v pořádku, jen nerozumné, vytřeštěné oči Prokopovy pohlížely naň z kouta s postele.

„A co to děláš?“ křikl na něho Sporýš, ne proto, by se něčeho dověděl, nýbrž prostě proto, by uslyšel lidský hlas.

„Já . . . já . . . spím,“ řekl koktaje Prokop.

„A neslyšel jsi ničeho?“

„Ne, ničeho.“

Sporýš byl bledý jako mrtvola. Světlo lucerny, kterou držel v ruce, padalo šikmo na jeho tvář a dodávalo jí výrazu mrtvého, hrozného. Nevěda, co má dále činiti, začal vážně prohlížeti tyče u kamen, mříže a kování u dveří a okna — nikde ani stopy po pilování. A přece ono hrčení trvalo tak dlouho, bylo tak silno, že přeludem býti na žádný způsob nemohlo. S těžkým srdcem, shrben a pochýlen jako pod jakýmsi velkým břemenem, vyšel ze žaláře, zamknul jej a zdoluhavým krokem se vzdálil. Hrčení už nebylo slyšeti. Zbytek noci uplynul klidně.

Klidně! To, co se dalo té noci v duši Sporýšově, podobno bylo spíše bouři, povalující

a bourající všeliké hráze a vyvalující stromy i s kořeny, nežli klidu. V paměti starého vojáka ožily vlivem hoře vnitřního a nevyjasněného skutku všeliké povídky o duchách a strašidlech, jakými ho krmila mladost, prožitá pod vesnickou střechou, jakých i na vojně nemálo se naslýchá. To, co do nedávna se ještě odráželo od jeho zdravého úsudku, zdravé povahy a čistého svědomí jak od ocelového štítu, nyní dobývalo útokem posice a neznalo odporu. Sporýš už věřil, že to slyšel nepozemský hlas, že to hrčení Pantalachova ruka způsobovala, že to Pantalachův duch pokutuje svou předčasnou smrt a mstí se na svém vrahu. Stojе na konci chodby, Sporýš po prvé se smrtelnou úzkostí pohlédl do její hluboké čelisti, jakoby se lekal, že v té temnosti v nejbližší chvíli spatří nějaký zjev, který všecku jeho krev v žilách ihned promění v led. Hrůza ho pojímala při každém šustotu, a ještě stokrát strašnější bylo pro něho po každém tom šustotu ticho, které zavládlo ve vězení. Ani vojín, spící na bedně, nechrápal, ale oddychoval tiše, pokojně, že Sporýš poděšen nastavil ucho až k jeho tváři, neboť projela mu hlavou myšlenka, zda také onen vojín, uslyšev ono zlověstné hrčení, neumřel ze strachu. Když však za několik hodin vojín se probudil, a Sporýš se ho zeptal, zda něco slyšel, ten spokojeně odpověděl: „Bohu díky, ne!“

„Pro Pána Boha, Sporýši, člověče, jak ty to dnes vyhlížíš?“ zvolal druhého dne ráno jeden z dozorců, přišed do služby.

„Co? já? A jak mám vyhlížeti?“ řekl Sporýš změněným hlasem.

„Jako by tě s kříže sňali!“ řekl dozorce a až rukama zalomil. „Shrbil jsi se, tvář požloutla, oči zapadly hluboko do hlavy. Co se ti stalo?“

„Ale nic, nic!“ řekl Sporýš, máchaje rukou. „To se ti jen tak zdá! Nic mi není.“

Dozorce pokrčil rameny a kývl hlavou.

„Vždyť jsi nemocen, sotva stojíš na nohou, třeseš se jak v zimnici, máš horečku!“ pravil dozorce, starý to kamarád Sporýšův z vojny.

„No, Bůh s tebou! Co se ti zdá?“ odpověděl Sporýš, nutě se k úsměvu. „Ještě mi opravdu namluvíš, že jsem chorý. Ne, povídám ti, že jsem zdráv. To . . . jen tak, nespál jsem v noci. Prospím se po obědě, a bude mi dobře.“

A spěšným krokem se vzdálil, jakoby chtěl uniknouti bádavým očím soudruhovým. Rozumí se samo sebou, že o své noční příhodě se nikomu ani slůvkem nezmínil. Báł se, že by se mu vysmáli. Čekal jen, co řekne strážce, který po něm bude míti službu příští noc.

IX.

„Poslyš, bratříčku,“ ptal se jaksi nesměle a s jakousi námahou Sporýš příštího dne dozorce, který měl po něm noční službu v téže chodbě, co on, „slyšel-lis v noci . . . to . . . jak se to jmenuje . . . nic jsi neslyšel?“

„Kde?“

„No, tu v celách?“

„V celách? A co jsem měl slyšeti?“

„No, já nevím, ale právě se tě ptám.“

„Neslyšel jsem nic, a co s tím? Ty jsi něco slyšel?“

„Já, i ne!“

A Sporýš vzdálil se rychle, vyhýbaje se dalším otázkám. Viděti však na něm bylo, že jakási úzkost ho opanovala a že mu nedává pokoje. Nohy se mu chvěly, chodil jak pomatený, vyhýbal se lidem, a když se jim nemohl vyhnouti, mlčel anebo odpovídal úryvkovitě, nebo zamyšlen náhle povídal o docela jiné věci, jako kdyby mysl jeho docela něčím jiným byla zaujata.

To poslední bylo také pravda. V mysli jeho byl jeden obraz, mocný a pohlcující všecko ostatní — Pantalacha. Pověstný zloděj ne-umřel, on žil v duši Sporýšově a tam prováděl dále své řemeslo — zvolna, avšak neustále piloval a přerézával niť za nití života Sporýšova, které jej s životem a světem spojovaly.

Jako červ hryzl kořinky jeho duševní bytosti. Nyní, kdy nebylo ho možno zamknouti v cele nebo zasaditi k práci v „laboratoři“, kdy stal se neviditelným a nelapitelným, moc jeho vzrostla nesmírně a všeliký odpor proti ní byl marný.

Avšak slova druhého dozorce mihla Sporyšovi jako slabý paprsek naděje. Ah, tam ten neslyšel v noci nic! Snad i já neuslyším! Snad to včerejší bylo přece přeludem, pochodilo z horečky a z nevyspání! Ale v duši cos mu šeptalo, že to klamná naděje, že strašný host ho znova v noci navštíví, znova se mu dá uslyšeti. Obral-li si Pantalacha jen jeho za cíl, proč by se dával slyšeti komu jinému? Konaje večerní obchůzku po celách, z nenadání jaksi pohlédl na Prokopa a až zachvěl se ulekutím.

Tvář idiotova byla hrozná, měla tak divoký, zpola krvežíznivý, zpola polekaný výraz, že dozorci až v zádech mrazilo. Vzpomněl si na lidovou povídku, že děti a zvířata vidí nejednou duchy tehdy, kdy dospělí lidé ničeho nevidí. Kdyby snad Prokop? . . . Ale ne, ne, to nemůže býti! A k tomu ještě neměl odvahy promluvit na Prokopa, vyletěl z cely a sotva uzamkl chvějícíma se rukama kladku a závoru.

Skončiv obchůzku chodil nějaký čas po chodbě, nutě se k pohybu a čekaje, co bude.

Nic nebylo. Avšak sotva se zastavil na konci chodby, v protilehlém od toho, v kterém stál vojín, když v tom rozlehl se nový zlověstný skřípot.

„Hrrr, hrrr, hrrr!“

Pojat nevypsitelnou úzkostí, vydal ohlušující výkřik z prsou a běžel bez dechu na druhý konec chodby k vojínovi, který tam cos urovnával ve své tornistře. Po jeho výkřiku hrčení ihned umlklo.

„Sly . . . slyšel jste?“ ptal se bez dechu Sporýš vojína.

„Co jsem měl slyšeti?“

„A . . . a . . . to . . . víte, takové , , , hrčení?“

„Hrčení?“

Vojín vytřeštěnýma očima díval se na Sporýše jako na člověka nezdravého rozumu.

„No to, co . . . před chvílí . . . hle, takto: hrrr, hrrr, hrrr! . . .“ sotva dýše, bez spojení promlouval Sporýš.

„Dobře, dobře, budu míti pozor,“ řekl vojín, by ukončil diskusi, došel k závěrku, že dozorce jest trochu podnapilý.

Té noci se však hrčení už neopakovalo, a vojín, který po celou noc nespál, ničeho uslyšeti nemohl. Není tedy divu, že proklínal Sporýše a ráno u rapportu zasolil mu tvrdě, že byl napilý, že alarmoval nadarmo stráž a žvanil něco, že tomu bylo těžko rozuměti. Ubohý Spo-

rýš byl povolán před ředitele vězení k ospravedlnění se, a nechť se přiznati ke své úzkosti a bázni před duchem Pantalachovým tvrdil, že byl nevyspalý, že dostal horečku, v níž se mu zdá, že leccos slyší, a prosil, by mu bylo na několik dní dovoleno trávit mimo službu, dokavad se neuzdraví. Vězeňský lékař skutečně potvrdil nenormální stav Sporýšův, kázal mu zachovati dietu a užívat na lačný žaludek chininu; a ředitel mu dal dovolenou na tři dni, kdy podle zdání lékařova měla horečka pominouti, ježto choroba nebyla tak zlou.

Se zařatými zuby a s tajenou zlostí v duši vyšel dozorce ze stavení trestnice, a smačkav v ruce recept lékařův, hodil jej do stružky okapové.

„Blázen!“ zamručel. „Ohledá puls, naslouchá na prsou a na plecích a myslí, že poznal chorobu. A píše recepty. Ale co se děje v duši člověka, na to se ani nezeptá!“

Po třech dnech Sporýš vrátil se do služby, na pohled kliden, ale v pravém slova smyslu jen sesláblý a vyhublý stálou úzkostí, stálým nepokojem, stálými přízraky. Zvykl si již na ně, cítil, že už ho nic nevyrve z rukou Pantalachových a podal se osudu. Věděl předem, že zas v nejbližší době uslyší onen děsivý rachot, a mimo to ho cos táhlo k té cele, práhl co nejdříve uslyšeti to, co ho nedávno naplňovalo takovou úzkostí, byl jako ten lodsouzenec,

který se smrtelnou úzkostí a netrpělivostí čeká na výsledek výroku.

A nezmýlil se ve své předtuše. Příští noci dal se Pantalacha slyšeti svým obvyklým způsobem, ač po celý čas jeho nepřítomnosti nikdo ničeho neslyšel v chodbě. Tehdy už nebylo strážce vojenské na chodbě, byl tedy strážce sám uprostřed holých stěn. Chvíli poslouchal strašné hrčení jak zkamenělý, ale za chvíli ho pojal smrtelný strach, pospíchal ke dveřím „wachzimmry“ s hrozným křikem:

„Pantalacha! Pantalacha!“

V okamžiku vzbouřili se všickni vojáci a obstoupili dozorce, který se chvěl jak osika a byl bled jako mrtvola.

„Co se stalo?“ doptávali se ho, ale Sporýš nemohl ani slova pronést. Strhaným okem točil dokola, lomil rukama a pohyboval ústy, z nichž nemohl žádného hlasu vydobýti.

Stráž vojenská vyběhla na chodbu — v celách panovalo úplné ticho. Dozorce, kterého dva vojáci vedli pod paží, ukázal hlavou na celu, z níž utekl Pantalacha; chvění jeho ukazovalo, že ta cela byla příčinou jeho postrachu. Vzaty od něho klíče, otevřena cela, desátník a ještě tři vojíni vešli do té cely, prohledali všechno, prohlédli do naha svlečeného Prokopa, ale nenalezli nic podezřelého.

Postavena na chodbě stráž, a dozorce vzat do strážnice a položen na holá prkna na pryčně.

Ležel němě s očima v sloup obrácenýma a stále pohyboval ústy, jakoby s někým neviditelným vedl uchu lidskému neslyšitelný rozhovor. K ránu usnul, ale sen ten byl nepokojný, horečkový. Chvilka házel sebou, skřípal zuby, tloukl rukama do prken. Dřívější bledost ustoupila horečkovým ruměncům, hlava a celé jeho tělo byly jako v ohni.

Bylo oznámeno řediteli o chorobě strážcově. Ředitel přišel do strážnice a přistoupil k nepřičetnému dozorci a dotknul se ho rukou, jako kdyby ho chtěl zbuditi. V té chvíli hodil sebou Sporýš na pryčně a s výrazem největší úzkosti, obraceje krví zalité oči, znovu křikl: „Pantalacha! Pantalacha!“

A znova umlkl. Více z něho nebylo možno dostati. Přivolaný z vězeňské nemocnice lékař konstantoval zápal mozku a kázal ihned přenést Sporýše do nemocnice, pronášeje zároveň obavu, zda se mu podaří pacienta v tak pokročilém věku přivést ke zdraví.

V nemocnici Sporýš působením ledových obkladů přišel na chvíli k sobě a trhavými slovy vypravoval řediteli o svém hrčení, které slyšel z cely. To byla poslední jeho jasná chvíle. Za krátko nabyl vrchu stav horečkový a k půlnoci Sporýš skončil svůj život v nemocnici.

X.

Ředitel klesal pod únavou. V společnosti tří dozorců konal celé půldne revisi po všech celách v té chodbě, v níž byl dozorcem Sporýš. Sebráno množství nožů, šidel, hřebíkův, šachů dělaných z chleba, karet, udělaných z papíru ssacího a těm podobných zapovězených věcí, ale ničeho takového, co by vedlo k podezření, že by kdo z vězňů mohl pilovati tyče nebo mříže. Vyslýcháni byli všickni vězňové, zda neslyšeli nic podezřelého, ale tu ředitel již předem věděl, že vyslýchání jest marno a že žádný vězeň, který nechce od soudruhů býti uznán za „zrádce“ a za každým krokem býti pronásledován, neřekne pravdy, byť i něco takového slyšel. A skutečně hrčení nikdo neslyšel.

Či by to jen bylo přeslyšení rozdrážděného sluchu Sporýšova? Ale z vypravování dozorcova bylo možno souditi, že Sporýš, slyše po prvé ono hrčení, byl ještě zdrav a docela se něčeho takového nenadál. Připouštěl ředitel, že se mohl Sporýš mýliti v cele, připouštěl, že uslyšev o tom, co se děje, vinný vězeň mohl dáti nebezpečné náradí do jiného žaláře, a proto ředitel zařídil revisi ve všech celách a všech vězňů najednou. Revisi zůstala bez výsledku, a nejzajímavějším ze všeho bylo to, že nejpečlivější prohlížení všech mříží a tyčí

neukazovalo nikde ani na nejmenší stopy pilování.

„Proklatě!“ mružel chvíli po chvíli ředitel, plivaje z netrpělivosti. Byl to přece starý nedůvěřivec; v duchy nevěřil, a nežli se o tom přesvědčil, že Sporýšovi se všechno jen něco zdálo, chtěl vyšetřit všechno, co by pravdu slov Sporýšových potvrzovalo. Umínil si tedy ještě jednou nejpečlivěji prohledati celou Prokopovu. Avšak i tu prohledávání nic nezpomohlo. Ředitel klel česky i nohou dupal, posléze připadl na jakousi myšlenku a rozkázal dozorcům vyjít z vězení. Zůstal sám s Prokopem.

„Sluchaj, Prokopa,“ řekl mu ředitel, „ty v noci spal?“

„Spal.“

„A slyšel co?“

„Neslyšel.“

„Ne pravda! Ja vim, že slyšel!“

Prokop vytřeštil oči na ředitele, potom usmívaje se zeptal se hloupě:

„A jak to víte, že jsem něco slyšel?“

„Skond*) ja vim?“ řekl ředitel. „Ja ti to povim potem, a teraz ty mi muv, co ty slyšel?“

„Já . . . já . . . nic neslyšel.“

„Do sto đasův!“ vriskl ředitel, dupnuv nohou. „Sluchaj, Prokopa, co ja ti povim! Při-

*) Skąd (skond) = odkud.

Pozn. překl.

jechal*) tu tvoj batko**) i ptal se za tebou. Muvi: a zde muj Prokop, choču***) ho vzat do doma. Dost tu již u pánov panoval.“

Ředitel věděl, čím postrašiti Prokopa. Po každé když přijel otec na návštěvu k němu, Prokop měl tolik strachu, že nebylo větší hrozby pro něho jako ta, že jej pošlou z vězení domů. A proto i nyní Prokop pobledl a začal se trásti po celém těle.

„Ne... ne... ne!“ blábolil, „já nechci domů!“

„A poviš coš slyšal v noci?“

„Povím, povím.“

„No, gadaj.“†)

„A... a... nebudete mě bít?“

„Biť? A to za co?“ divil se ředitel. „Za to, žeš coš slyšal?“

„Vždyť já to sám udělal.“

„Coš ty zrobil?“

„I to... takové hezké, co takhle dělalo: hrr, hrr, hrr.“

Ředitel až poskočil.

„Tyš to zrobil? A ty jak to zrobil?“

„Jak? I takhle.“

A Prokop vyňal ze svých hustých rozčuchaných vlasů kousek husího péra, vsadil jeden konec za tyč u dveří a druhým koncem

*) Přijechal = přijel. **) Batko = otec. ***) Choču = chci. †) Gadaj = mluv.

několikrát pohnul. A skutečně, chvějící se péro, narážejíc o dubové dvěře, vydávalo zvuk podobný skřípotu pilky, pilující železo.

„I pocužeš*) ty to zrobil,“ ptal se ředitel.

„Proč?“ divil se Prokop. „Jen tak.“

„A dla čegož**) nikt tego neslyšal pruč Sporýša?“

„Sporýše? A jakého Sporýše?“

„Nevěš? Ten pan klučnik, co včora***) zemřel.“

„Dozorce umřel? Sporýš zemřel!“ křikl Prokop. „Aha, to ten, co mi vzal to moje, takové hezké, co mi dal Pantalacha!“

A nemaje ohledu na přítomnost ředitelovu, idiot začal skákat po cele a tleskat rukama, promlouvaje:

„Ano, tak mu dobře. Tak zasloužil! Proč mi vzal to, co moje! A já mu za to zahrál, tak jak hrál kmotříček Pantalacha té noci, co utíkal. A já, jako bych spal, ale slyšel jsem dobře! A dozorce vpadl do mé cely, hledal něco, ale nic nenašel. A potom již sem nechodil, stál jen u dveří a křičel. A já mu tak pěkně hrál. Ha, ha, ha! A on vzal za své a umřel! Tak zasluhoval!“

„Bestie sobača!“†) zamručel ředitel, vida

*) Pocužeš = proč jsi. **) Dla čegož = proč nikdo toho neslyšel kromě Sporýše? ***) včoraj = včera. †) sobača = psí. Pozn. překl.

34.288

F $\frac{\text{IV}}{\text{H-18}}$

SVĚTOVÁ KNIHOVNA

504 Č. 625.-627.

IVAN FRANKO:

HALIČSKÉ OBRÁZKY.

REDAKTOR JAROSLAV KVAPIL.

O hal.

J. OTTO

NAKLADATELSTVÍ V PRAZE
FILIÁLKA VE VÍDNI I., GLUCKG. 3.